

Wegwijzer cultuurbeschouwing

onderweg met een kompas

“De seizoenen wisselden
en het licht
en het weer
en het uur.
Maar dit is hetzelfde land.
En ik begin de kaart te kennen
en de windstreken”

DAG HAMMERSKJÖLD

Garant

Antwerpen-Apeldoorn

Colofon

Patricia Otte
Wegwijzer Cultuurbeschouwing
Antwerpen - Apeldoorn
Garant
2017

96 blz. - 26 cm
ISBN 978-90-441-3512-1
D/2017/5779/19
NUR 740/757

Omslagontwerp en vormgeving binnenwerk: Linde Desmet
Illustraties: Anje Claeys

© Patricia Otte & Garant-Uitgevers nv

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vervaelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke, voorafgaande en schriftelijke toestemming van de auteur en van de uitgever.

Garant
Somersstraat 13-15, B-2018 Antwerpen
Koninginnelaan 96, NL-7315 EB Apeldoorn
www.garant-uitgevers.be - info@garant.be
www.garant-uitgevers.nl - info@garant-uitgevers.nl

Dit cahier kwam tot stand in samenwerking met de scholen die aangesloten zijn bij FOPEM (Federatie van Onafhankelijke, Pluralistische, Emancipatorische Methodescholen): Buurtschool De Winde, De Klaproos, De Kleine Tovenaar, De Kleine Wereld, De Levensboom Marke, De Levensboom Wevelgem, De Muze, De Sterrebloem, De Torteltuin, De Tuimelaar, De Vier Tuinen, De Waterval, De Weide, De Witte Merel, De Zevensprong, Iqra-school, Klimop, Methodeschool De Buurt, Serafijn, 't Schommelbootje, 't Speelscholeke, V-tex, wondere wereld, Wonderwijzer en Zeppelin.

Inhoud

ONDERWEG MET EEN KOMPAS

- 4 Onderweg met een kompas**
 - 6 Meervoudige identiteit: ik
 - 14 Ik en mijn roots
 - 18 Ik en mijn context
 - 22 Ik en de wereld in het universum
- 30 Cultuurbeschouwen en de innerlijke dialoog**
 - 31 De waarde van de dingen en de innerlijke dialoog
 - 32 Een verhaal over liegen en de ontwikkeling van de innerlijke dialoog
 - 34 Een verhaal over spelen en democratie, perspectieven en innerlijke dialoog
 - 36 Nawoord

OP WANDEL MET EEN KAART

- 5 Inleiding**
 - 6 Op wandel met een kaart
 - 10 Wandeling 1 'De school als oefenplaats'
 - 20 Wandeling 2 'Waarom leven wij? Waarom gaan wij dood?'
 - 30 Wandeling 3 Van knooppunt 'Hoe leer je te leven?' naar knooppunt 'School'
 - 38 Tijd
 - 40 Kopieblad kaart
- 42 Oriënteren in dit logboek**
 - 43 Wat is cultuurbeschouwen?
 - 46 Smaakmakers I
 - 48 Een circulaire leerlijn
 - 52 Smaakmakers II
 - 54 Het kompas en de innerlijke dialoog
 - 56 Ruimte
 - 58 Kopieblad kompas

onderweg met een kompas

Beste,

Een mens denkt al gauw dat hij alles ziet of gezien heeft. Niets is minder waar. Hoe je bent opgevoed, naar welke school je gaat of ging, van welke sport- of jeugdvereniging je lid was of bent, in welke familie je opgroeit, wie je vrienden zijn, welke boeken je leest, welke media je gebruikt ... dat heeft invloed op wat je ziet en waar je naar kijkt. Maar ook in welke wijk of welk land je bent geboren, je huidskleur, je plaats op de maatschappelijke ladder, je inkomen, je dagelijkse grote of kleine problemen bepalen mee wat je ziet of niet ziet. Dit samenspel van een heleboel elementen maakt wie je bent of wie je wordt, heeft invloed op wat je ziet en waar je naar kijkt. Hoe geraak je daar wijs uit? Hoe krijg je daar zicht op? Kan cultuurbeschouwen een manier zijn?

Cultuurbeschouwen is zoals op reis gaan. Het is zowel cultuur ervaren als beschouwen. De voorbije jaren nam ik cultuurbeschouwing onder de loep op zoek naar een gemeenschappelijk kader voor de scholen die aangesloten zijn bij FOPEM. Ik verzamelde voorvallen, beelden, woorden en gedachten in een logboek. Het gemeenschappelijke kader kreeg de vorm van een kaart met kompas. Met dit logboek krijg je ook aanwijzingen om daarmee op wandel te gaan. Je kan kaart en kompas gebruiken om zicht te krijgen op dat samenspel van elementen waarvan eerder sprake. Wat je vooral ook nodig hebt, is een koffer. Een koffer om voorbeelden, voorwerpen, materiaal en knopen in te bewaren die getuigen van jouw manier van cultuurbeschouwen in de klas of op school.

Hoe kan je dit logboek nu gebruiken? Onlangs hoorde ik ARPAÏS du bois over haar werk vertellen. Ze maakt dagelijks in een schrift tientallen tekeningen en schilderijtjes in combinatie met woorden. Na een tijdje heeft ze een verzameling schriften. Voor het samenstellen van een tentoonstelling of een boek, doorbladert ze haar schriften en knipt ze bladen uit. Zo verzamelt ze op een intuïtieve manier haar werk onder een titel zoals bijvoorbeeld Faire partie des gens qui chantent ou ne pas s'amuser des bizarreries de la vie voor een tentoonstelling of Tout droit vers la fin en sifflotant voor een boek. Prikkelend, zo een titel, vind ik. Maar dat doet nu niet terzake. Zoals ARPAÏS tekeningen maakt in haar schrift, zo kan jij materiaal, voorwerpen en voorbeelden van cultuurbeschouwing in je klas of school verzamelen in een koffer. Zoals zij nadien door haar schriften heen bladert en tekeningen uitknipt, zo kan jij je verzameling in de koffer door je vingers laten gaan en kiezen wat je hier in dit logboek wilt bewaren door te kleven, schrijven of tekenen.

Als je hier verder bladert, dan ga je verder met het kompas. Draai het boekje om op wandel te gaan met de kaart. Plooi het boekje open op p. 42 om meer te lezen over cultuurbeschouwing met circulaire leerlijn. Daar kan je ook lezen hoe het kompas is opgebouwd.

Het ga je goed,
Patricia

Google filmpje: doe de
'selectief waarnemen test'
en neem de proef op de som.

"Om te begrijpen moeten woord
en beeld, denken en verbeelding samen-
gaan".

[Marianne Van Kerkhoven]

“Speel jij in de film van je leven de rol die je zelf wilt?”

Neem de kaart erbij en je ziet de titel ‘Cultuurbeschouwing. Vele wegen om gelijkenissen en verschillen te ontdekken en te benoemen om samenhang te creëren.’ Ontvouw je het rode gedeelte, dan vind je onderaan ‘Een kompas als kader’.

Plooi nu de achterkant van de kaart open.

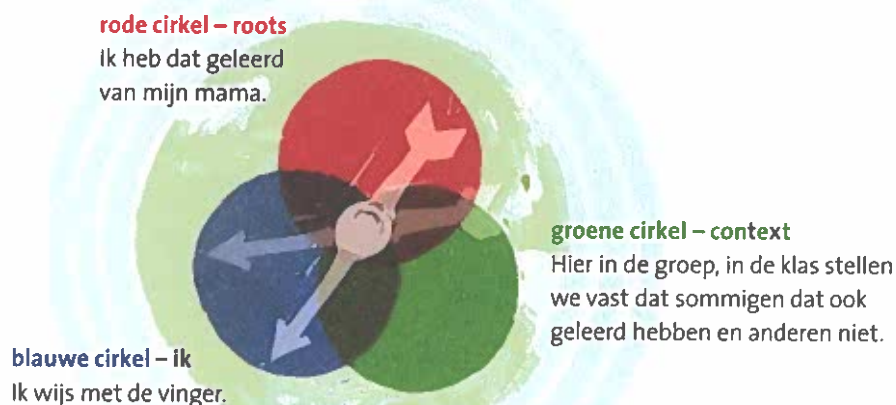
In het midden lees je ‘Cultuurbeschouwing, een hele dag door’ (in vierkant 6).

In de lichtgroene zone links vind je drie grote bollen: een blauwe bol ‘ik’, een rode bol ‘met mijn roots’ en een groene bol ‘in deze context’ met respectievelijke beschrijvingen. In de lichtblauwe zone rechts vind je van boven naar onderen ‘in het universum’, ‘op de wereld’ en de pijl met legende. ‘ik, met mijn roots, in deze context, op de wereld, in het universum’ vormen samen de lagen van het kompas. Je kan dat kompas samenstellen door uit het bijgaande kaartje de onderdelen te knippen. Zoals je op wandel met de kaart (andere kant van het logboek) inzoomt op een knooppunt, zo zoom je hier in op de lagen van het kompas.

Zoals je kan lezen op de kaart en in dit logboek op p. 14 en p.42-53 in het ander boekdeel, vertrekt cultuurbeschouwing vaak van opmerkingen, vragen of verwondering van kinderen.

Een concreet voorbeeld naar aanleiding van een klein gebaar:

Op een gegeven moment wijst de leerkracht in de verte. ‘Ge moogt niet wijzen met de vinger’, zegt een van de kinderen. ‘Mag ik niet wijzen met de vinger?’, vraagt de leerkracht. ‘Mijn mama zegt dat.’ ‘Jij hebt dat van je mama geleerd. Dat is straf. Ik heb dat ook van mijn mama geleerd’, antwoordt de leerkracht. Andere kinderen beamen dat ook. ‘Hebben jullie enig idee waarom onze mama’s ons dat leren? Wat zou daar een goede reden voor zijn? Heb jij graag dat iemand naar jou wijst?’ Dit voorbeeld kan je weergeven op het kompas (op p. 55 in het ander boekdeel vind je twee andere voorbeelden):

Cirkels kan je over elkaar heen schuiven. Ik val even samen met mijn roots en de context voor dit voorval, voor anderen valt dat op dit moment niet helemaal samen.

De pijl van het kompas: perspectief innemen. Hoe is het voor jou om met de vinger aangewezen te worden?

Identiteit
is een fictie
is een constructie

meervoudige identiteit
flexibele identiteit
vloeibare identiteit
co-constructie identiteit

**“Ieder van ons is meerdere anderen, is velen,
is een uitgebreide reeks zichzelf”**

FERNANDO PESSOA IN *HET BOEK DER RUSTELOOSHEID*

Meervoudige identiteit: ik

Zoals je op de kaart in de blauwe bol kan lezen, is het de bedoeling om kinderen te begeleiden bij het ontwikkelen van een meervoudige identiteit. Mensen en mensengroepen hebben identiteiten in vele lagen, die bovendien evolueren in de tijd. “Elk kind reageert anders op betekenissen en houdingen die het krijgt aangereikt. Een verschillende toerusting, verschillende ervaringen, verschillende geschiedenis. Een kind wordt nooit een kopie van de ouders.” [Bart Haest]
“Mijn identiteit, wat ik ben, wordt niet bepaald door mijn toebehoren aan of mijn integratie in één enkel milieu. Mijn identiteit is de persoonlijke wijze waarop ik in deze verscheidenheid een zekere eenheid schep. [Gilles Verbunt]

Met verschillende citaten wil ik je een beeld geven van hoe mensen dit ervaren. Nadien zoom ik in op elke laag van het kompas, waarbij je kan zien hoe verschillende lagen telkens van invloed zijn. ik, met mijn roots, in deze context, op deze wereld, in het universum.

Op p. 58-59 in het ander boekdeel vind je een kopieblad van het kompas. Je kan dit kopieblad gebruiken om zelf gebeurtenissen in de verschillende lagen van het kompas te beschrijven.

Kijken naar verschil en aandacht geven aan het verschil maakt dat het verschil recht heeft van bestaan. Het krijgt zijn plaats en het wordt bespreekbaar. Zo herinner ik me een mooi beeld in een filmpje in de reeks ‘Iedereen beroemd’ op VRT over ‘Wilfried-met-de-ene-arm’. Het filmpje toont meerdere aanleidingen tot cultuurbeschouwing. Zoals wanneer hij tijdens het aardappelen schillen met één arm vertelt: “Mijn vader zei: ‘Niet gaan, dat bestaat niet, moeilijk gaan, dat bestaat.’” Je ziet hem later kinderen aan school helpen de straat over te steken als vaste verkeersbegeleider. Hij vertelt dat de kinderen aanvankelijk naar hem keken, omdat hij maar één arm heeft en dat ouders niet graag hebben dat ze daar naar kijken. “Maar,” antwoordt hij, “als jij een blinde ziet, dan kijk jij daar toch ook naar?”

“Uiteraard is onze identiteit gelaagd. Welke laag domineert, hangt af van de omstandigheden. In Frankrijk ben ik vooral Belg, in Wallonië eerder Vlaming, in Brussel Nederlandstalige, in Gent Antwerpenaar, in Griekenland noorderling, in China Europeaan.”
[Luc Van Doorslaer]

“Wie of wat maakt dat jij jij bent?
Krijg je ooit een nieuwe start?
Kan je kiezen wie je bent?”

- Plaatsen op de wereld
Tijd:
1949-2016
- "Half Frans? Half Libanees? Niet op te delen in helft, een derde ... niet in hokjes, mijn identiteit is opgebouwd uit al die facetten die me hebben gevormd, volgens een unieke dosering die bij iedereen anders is." Als men hem na het horen van zijn verhaal vraagt 'maar wat bent u diep in uw hart?', heeft hij lange tijd moeten lachen. Tegenwoordig lacht hij niet meer. En wel "omdat zo'n houding me tekennend lijkt voor een wijdverbreide visie op de mens die naar mijn idee gevaarlijk is. Wanneer men mij vraagt wat ik 'diep in mijn hart' ben, dan wordt hiermee gesuggereerd dat er 'diep in het hart' van iedereen één enkele achtergrond schuilt, een soort 'diepere waarheid', onze essentie, die bij onze geboorte wordt bepaald en nooit meer zal veranderen; alsof de rest – al die andere dingen: ons leven als individu, onze overtuigingen, voorkeuren, persoonlijke emoties, overeenkomsten met anderen, kortom, ons leven – volstrekt niet meetelt." [Amin Malouf]
- Plaats:
concentratiekamp in Auschwitz en nabij
Krakau
Tijd:
juli-oktober 1944
- Ana Novac stond in de rij voor de kranen, toen een Française haar vroeg: "Waar kom jij vandaan?" "Uit Transsylvanië." Ze lijkt verrast en zegt dat men dat in Frankrijk voor een legendarisch land houdt! Een fantasieland uit de bioscoop met prinsen en prinsessen met een sterk accent, wat trouwens aan dat van mij en de meisjes uit de Hongaarse barak doet denken. Ik zeg dat dat laatste normaal is, omdat Transsylvanië ofwel Zevenburgen op het moment Hongaars is, in elk geval was het dat drie maanden geleden nog, toen ze ons in de wagons laadden. Ze werpt me een sceptische blik toe: "Betekent dat dat ons land wel vaker van nationaliteit verandert?"
- Ik verzeker haar dat dat de zuivere waarheid is, dat we nooit ophouden te 'wisselen'. Dat mijn grootvader in Oostenrijk-Hongarije is geboren, mijn vader in Hongarije en ik in Roemenië, zonder dat we ooit naar een andere stad of straat zijn verhuisd.
- "En jij, wat ben jij?", vraagt ze. "Hoe moet ik dat weten? Ik droom in drie talen, en in elk van die drie met een accent. Op mijn paspoort staat 'Jodin' in het Hongaars, hoewel ik werkelijk geen woord 'Joods' spreek. Vroeger stond het er in het Roemeens, en ik heb geen idee in welke taal het geschreven zal zijn op de dag dat ik naar mijn land terugkeer."
- Plaatsen op de wereld
Tijd:
1958-2012
- "De vaste, harde identiteit is een aangename fantasie, maar niettemin een fantasie. In mijn studententijd vond ik [Anil Ramdas] dit een revolutionair en bevrijdend inzicht: ik hoefde niet te zijn wie ik al was, ik kon worden wat ik wou. Doet u mij maar een kosmopoliet, en mag het ietsje meer zijn: brahmaan, hindoestaan, Surinamer, migrant, Nederlander, Indiër, liefhebber van Flaubert, Naipaul en Saul Bellow, van film en Indiase muziek, van Franse wijn en Italiaanse pasta's. Als identiteit veelzijdig is, kan iedereen zijn eigen verhaal samenstellen. Er zijn verschillende verhalen mogelijk, verschillende beelden trekken voorbij, tot je zegt: 'Kijk dat ben ik.'" [Pieter Hilhorst]

Verhaal
Kleine verhalen
Levensverhaal
Familieverhaal
Grote verhalen
Symbolische verhalen

"Wie je bent, is een persoonlijk verhaal, dat ieder voor zichzelf moet schrijven, met alle tegenstrijdigheden die erbij horen. Ramdas kon zich als kind met gemak identificeren met Pieng Kieng, een bosnegermeisje uit een kinderboek, daarna een creool als beste vriend hebben, op zijn zeventiende, vlak voor de onafhankelijkheid van Suriname, in de ban raken van hindoestaans nationalisme en als student een hartstochtelijk kosmopoliet worden. Welk etiket voor de identiteit hoort bij dat levensverhaal? Het wordt nog ingewikkelder als identiteit niet alleen achteruit kijkt, maar ook vooruit wijst. Als een identiteit niet alleen beschrijft wie je bent en was, maar ook wie je wilt worden ...

Niemand's identiteit is nog vanzelfsprekend. In de moderne wereld hoeft je niet te worden wat je ouders waren. Ook als je geen landverhuizer bent, heb je de opdracht om je eigen verhaal te schrijven. De opdracht voor nieuwkomers is niet wezenlijk anders dan voor gevestigden. Het vergt hooguit meer creativiteit. Omdat identiteit voor niemand vanzelfsprekend is, is het verschil tussen gevestigden en nieuwkomers niet principieel, maar graduëel." [Pieter Hilhorst]

De waarde van het vertellen van je levensverhaal

Wat betekent voor ons het humanistische zoeken naar de eenheid tussen verschillen? Kunnen de gebeurtenissen en toevalligheden van het leven een samenhangend verhaal vormen?

Voor Richard Sennett is het leven 'als een verhaal' vertellen een goede manier om je eigen stem te ontdekken. Je rijgt concrete ervaringen aan elkaar tot een geheel waarin ook toevalligheden en breuken een plaats kunnen krijgen. Als je verward of ontheemd bent, kan je door het verhaal van je leven te vertellen weer alles bij elkaar krijgen. Terwijl je je verhaal vertelt, kan je nog wijzigingen aanbrengen, krijg je de mogelijkheid om dingen ook anders te zien.

Wat is nodig om het verhaal te kunnen vertellen? Een stap achteruit zetten, buiten de situatie gaan staan, even afstand nemen van het onmiddellijke om de gebeurtenis van een kader te voorzien. Zo wordt de gebeurtenis één tussen vele andere.

Het is zoals de metafoor van de vlieger voor cultuurbeschouwen. Even uit de situatie vliegen, er even overvliegen en alles op een afstand bekijken.

Noteer uitingen van kinderen over zichzelf. En zie ... welk beeld krijg je?

Vraag aan iemand om jouw uitingen over jezelf te noteren. Of luister je er liever zelf naar?

"Ik ben omdat wij zijn"
In de Afrikaanse Bantoutaal
UBUNTU

Je kan een verhaal met woorden
maken, maar dat kan ook door het
aaneenrijgen van:
foto's of (zelf)portretten;
gerechten met recepten;
je mooiste woorden;
voorwerpen, want voorwerpen
zetten aan tot vertellen;
muziekstukjes;
versjes, eenzelfde versje telkens
herschrijven op een bepaalde
leeftijd;
oude postkaartjes waar je iets op
kleurt of kleeft;
brieven;
plekken;
schilderijen.

Een verhaal over wat voorbij is en
nog in je zit, of een blik op wat zal
komen en wie je zal worden.
Een brief naar je oude of
toekomstige zelf.
Maak een doos met voorwerpen
die je wilt nalaten voor je
kleinkinderen

Je kan je inschrijven (of
uitschrijven) in (uit) een groter
verhaal van de familie, de groep,
de plek, de gemeenschap ...

Heb jij een eigen melodie?
Zou iemand die kunnen horen?
Welke melodie hoor je bij een ander?
Zou die elke dag dezelfde zijn?
Zou je thuis dezelfde horen als
op school?
Zou iedereen die kunnen horen?
Zou iedereen dezelfde melodie horen?

“Als er iets aan je lichaam verandert,
verandert je identiteit dan ook?”

Muziek als universele taal

In de film 'Le tout nouveau testament' van Jaco Van Dormael (2015) gaat Ea, de dochter van God, op zoek naar nieuwe apostelen. Ea 'luistert' bij alle apostelen naar hun persoonlijke muziek die in hun hart speelt. Volgens haar heeft iedereen zijn eigen muziek en bepaalt die ook met wie je goed kunt opschieten.

Inzoomen op IK, een laag van het kompas

“Denk jij met je lichaam?”

Het lichaam is de uitdrukking van de wijze waarop je hier en nu bestaat. Je ontdekt ‘aan den lijve’ wat iets je doet.

“De bewegingen van het hoofd geven een ziel aan onze expressie. De bewegingen van de mond leveren een woord. De bewegingen van de ledematen preciseren het woord. De bewegingen van onze hand leiden onze pen. (...) We leven in, door en dankzij de beweging. Dit gebeurt al te vaak zonder dat we er ons van bewust zijn. Door te bewegen zonder er de minste aandacht aan te schenken, gaat het concreet gevoel ons lichaam te bewonen progressief verloren en soms gaat het zelfbewustzijn, het bewustzijn van onze eigen identiteit, labiel worden. Zoals men gesproken taal kan leren, kan men op dezelfde wijze de taal van het lichaam leren.” [Berger]

“Geest (mind in het Engels) en lichaam kun je niet zomaar losmaken, en ons lichaam neemt allerlei beslissingen, ook als de geest er anders over denkt.” [Dijksterhuis]

Les Vents Favorables
uitgezet op een windroos.
Voor Amélie Jackowksi
zijn dat:

- a amour
- b coup de foudre
- c chance
- d sérénité
- e sagesse
- f richesse
- g fortune
- h bienveillance

Inspirerend idee om
zelf eens te doen?

Wat zijn jouw associaties?
Wat zijn jouw voorbeelden?

“Terwijl ik kijk, vertel ik wat ik zie om te weten of te voelen of ik het begrijp.
Terwijl ik luister, maak ik beelden in mijn hoofd om te weten of te voelen of ik het begrijp.” [P. Gagné]

‘Begrijpen met je handen.’
[Annet Weterings, Sabine Plamper]

“Alle vaardigheden, zelfs de meest abstracte, beginnen als lichamelijke oefening. Denk maar aan de kennis die de hand opdoet door aanraking en beweging.” [Sennett]

in deze context

"Mens-zijn begint met zorg voor het lichaam en respect voor de wijsheid die dat bezit. Zo registreert ons lichaam bijvoorbeeld wat zich rondom ons afspeelt en hoe we bejegend worden, ook wanneer we dat niet bewust waarnemen. Ook wat we niet willen weten, draagt het mee." [Mia Leijssen]

in de wereld

"Tijdens mijn kindertijd in Amerika had ik altijd het gevoel dat mijn ouders in de rouw waren om iets. Nu begrijp ik wat het was: het moet de taal zijn geweest. Ze konden niet wachten tot er een brief uit Calcutta kwam, geschreven in het Bengaals. Die werd wel honderd keer gelezen, hij werd gekoesterd. Die brieven riepen hun taal op en haalden een verdwenen leven terug. Als de taal waarmee je je identificeert ver weg is, doe je alles om die in leven te houden. Want woorden brengen alles terug: de plek, de mensen, het leven, de straten, het licht, de lucht, de bloemen, de geluiden. Als je zonder je eigen taal leeft, voel je je gewichtloos en tegelijkertijd overbeladen. Je ademt een andere lucht in, op een andere hoogte. Je bent je altijd bewust van het verschil." [Jumpa Lahiri]

in het universum

Gust (5 jaar): 'Zijn er oermensen die ons aller grootvaders zijn?' Tuur (5 jaar) zegt dat. 'Is dat waar?'

"Ineens besepte ik dat die kleine erwt, mooi en blauw, de aarde was. Ik hield mijn duim omhoog, en deed één oog dicht, en mijn duim bedekte de planeet aarde. Ik voelde me geen reus. Ik voelde me heel erg klein. Het besef hoe extreem zeldzaam en bijzonder het leven op de planeet is. En hoe dun en kwetsbaar het laagje dat dat leven scheidt van het koude, oneindige, dode, zuurstofloze niets." [Neil Armstrong]

"Ik hoorde dat ze van deze grote bomen toiletpapier maken?" [boswandeling, meisje, 7 jaar]

Probeer eens. Doen alsof je iets leuk vindt. Wordt het dan leuk?
[An Pierlé in een magazine]

Eerste taal – tweede taal –
derde taal – vierde taal – ...
Actief - Passief
Moedertaal – vaderland
Vadertaal – moederland
En ook nog
....
Een taalportret
of taalposter maken?

Lichaam en taal De taal van het lichaam

Heb jij die ervaring dat het spreken van de één of andere taal om één of andere reden precies past bij jou? Bepaalde kenmerken van jou meerwaarde geeft?
"Spaans. Ik spreek dat graag, zelfs tegen mijzelf of tegen de poes. Het is een andere taal dan het Nederlands, de uitdrukkingen zijn sterker. Je wordt dramatischer in het Spaans. Hierbij komt een kant van mij tot uiting die ik in het Nederlands minder heb." [Judith Van Istendael]

"Tsjechisch leren maakte van mij dus een ander soort wetenschapper, historicus en mens. Had het een wezenlijk verschil gemaakt als ik bijvoorbeeld Pools was gaan leren?" [Tony Juddt]

Jij krijgt jouw naam. Een naam verbonden aan grootouders, profeten, popsterren, heiligen, plaatsen, tijdstippen ... Een naam krijgt betekenis.

"My eyes
Eyes, beautiful eyes
Telling a story of history and future
Showing the marks of
Yesterday and the dreams
Of tomorrow
Eyes, the first thing to notice?
They tell you where to look
They take much and give a lot
Eyes, a rain of sorrow or
A shine of joy!"
[Pieter E.]

"Mijn haren
Veranderen van kleur in de zon
Krijgen complimentjes van de kapper
Zijn nooit écht kort geweest

Mijn haren
Vallen als een gordijntje, telkens ik
voorover buig
Zijn soms een scherpje om achter te
schuilen
Voelen fijn in de wind
Om door te woelen als ik denk

Mijn haren
In een staartje
Volgen het ritme van mijn stap
De beweging geeft een gelukkig
gevoel"
[Kirsten]

Over je lichaam spreken in beeld
en woorden.

Zoek of maak er beelden bij.
[Geïnspireerd op Wendy Ewald]

"Ik luister
Ik luister echt
Tenminste dat probeer ik toch
Achtergrond wordt voorgrond
Ruis. Zoemen. Tik-tak-tik-tak
's Nachts ... maakt het me gek.
Stiller ademen ... het lukt me niet.
Oordoppen
Ja oordoppen
Ze dempen
Maar stilte is er nooit
Hoe hard ik ook luister"
[Inge]

"Dansen
Hij vertelde dat hij nu al twee jaar
tango danst, na jaren van salsa. Een
wonder hoe verschillend die taal is. Wat
een wereld van verschil deze danstaat
in zich draagt. Welke andere dingen
ik leer over mezelf, over het omgaan
met anderen. Misschien is salsa zoals
cultuur doen en tango meer cultuurbe-
schouwen?"
[Frits]

"moeders lekkerruikhanden beschermen
strelen
grootmoeders rimpelhanden omarmen
troosten
vaders dikkwerkheden vertellen verbinden
grootvaders koudehanden durven
stoppen
deze langevingerhanden creëren
creëren met vrije hand
maar weet je wat ik niet begrijp?
iemand's vernietigende handen
waarom met harde hand?"
[Yannick]

WELKE PISTE?

RU N	SAMEN
A	L
S T I L	Blij
U	E
U	E
VR ij	SNEL

ONWAARSCHIJNLIJK
N A I L K S
GAST L
E
TRAG
VER-DRIETIG
P
D I C H T

SOU
[Sofie]

"Mijn ogen vertellen soms meer dan ik zelf kwijt wil
Alsof mensen in een spiegel kijken die recht in
me kijkt. Ze kijken binnen, binnen in mij.
Ze zien niet alleen de lichte maar ook
de donkere emoties.
Er is geen gordijn dat alles veilig binnen houdt.
Binnen wordt buiten
Binnenstebuiten.
Kon ik het gordijn maar dichter schulven."
[Shari]

**“Ik ben een product van mijn roots en mijn omstandigheden.
Maar ik ben vooral een product van mijn keuzes”**

STEPHEN COVE

Ik en mijn roots

Beste Patricia,

Vandaag had ik wat tijd en heb ik de kaart van cultuurbeschouwing nog eens opengevouwen. Voor mij is het echt een voordeel dat ik kriskras kan lezen. Heb ik je al verteld dat de kaart goed in elkaar zit? De voorbeelden spreken mij aan. Ze roepen beelden op van mijn groep. Het zet mij aan het denken. Dat je op de kaart enkel de eerste letter zonder namen noemt, vond ik aanvankelijk lastig. Toen las ik in de legende je bedoeling om er telkens een andere naam bij te verzinnen. Ik ben je gevolgd en heb verschillende namen uitgetest. Ik moet zeggen: het werkt wel.

Het kompas ligt nu voor mij. Ik heb lang geaarzeld om het mooie kaartje te verknippen en de lagen samen te stellen met de splitpen. Nu het hier voor me ligt, zie ik de link met de kaart. Drie grote gekleurde cirkels op de achterkant van de kaart – drie kleine gekleurde cirkels in het kompas. Ik moet zeggen dat het nu pas helder voor me wordt. Met jouw laatste voorbeelden in het achterhoofd, ga ik er nu zelf mee aan de slag! Hoewel de tekstjes in de cirkels op de kaart helder zijn, is een woordje meer uitleg over de link tussen de drie altijd welkom.

*Merci op voorhand,
Kristien*

Als men wordt geboren, dan is men als het ware één met zijn roots en de context. Alle drie de cirkels schuiven dan ook helemaal over elkaar. In het leven zijn er vast en zeker momenten gekenmerkt door datzelfde gevoel, hoe kort en klein die momenten ook kunnen zijn.

Het verbonden zijn met zijn roots is een onlosmakelijke band, daarom zitten de cirkels op één punt vast aan elkaar. De verbondenheid kan men aangeven door cirkels min of meer over elkaar heen te schuiven. Men kan ook gebonden zijn aan zijn roots. Dat wil men misschien zichtbaar maken door ze zo ver mogelijk uit elkaar te schuiven? Door de cirkels minder of meer over elkaar te schuiven kan men ook de relatie tussen de context en de persoon voorstellen. Men is altijd ergens aanwezig, maar men is niet altijd in dezelfde mate betrokken aanwezig. Roots en context weerklinken in mensen. 'Ik, met mijn roots, in deze context' zijn altijd ergens op een plek in de wereld, in het universum. Deze laatste lagen schijnen er op hun beurt altijd doorheen, ze hebben altijd invloed. Maar 'ik', mijn roots en de context kleuren ook op hun manier de wereld. Dit zijn redenen waarom de cirkels transparant zijn.

Al die lagen kan men ook gebruiken als ijkpunten om waarde te bepalen of om een keuze te maken. (Het kompas met voorbeelden op p. 5 en op p. 55 in het ander boekdeel)

Bedenk even: waarom zouden de cirkels transparant zijn, vast zijn op één punt en verschuifbaar?

Voorwerpen zetten aan tot het vertellen van verhalen.

Vind een voorwerp dat iets vertelt over je leven. Dateer het en steek het in de koffer. Kijk een jaar later: wil je het voorwerp vervangen door een ander?

Maak een schets of een foto van het voorwerp. Of schrijf het woord op een bijzondere manier in dit logboek, bijvoorbeeld met je linkerhand als je rechtshandig bent, of omgekeerd.

Welke groepen zou je aanduiden waar je vele dingen mee deelt, die een stukje van je zelfbeeld hebben bepaald of bepalen?

Teken hier een streep met bord- of stoepkrijt

"dit is geen streep
maar een rivier
die zegt
blijf hier

straks ben je groot
dan mag je kiezen

je zwemt
je bouwt een boot
je wacht tot het gaat vriezen

of
je besluit
ik veeg hem uit"

[Uit: Lotte Van Dijck, Kom je verdwalen?, Querido, 2016]

Ik met mijn roots

Ik

"Over de fantasie van de 'vaste, harde identiteit' beschrijft hij hoe migranten nostalgie hebben naar een wereld die eigenlijk nooit heeft bestaan. Ze hebben dat beeld van het verleden nodig om ze te vertellen wie ze nu zijn, maar vaak is die schets van het verleden weinig waarheidsgetrouw."

[Anil Ramdas in Pieter Hilhorst].
Loert dit niet bij veel mensen om de hoek?

"Je voulais dire à mon grand-père que je l'aimais, mais je n'y suis pas parvenu. J'ai si souvent été en retard sur les mots que j'aurais voulu dire. Je ne pourrai jamais faire marche arrière vers cette tendresse. Sauf peut-être avec l'écrit, maintenant. Je peux le lui dire, là." [David Foenkinos]

met mijn roots

loyauteit

"Ik heb moeten kiezen tussen mijn gezin van oorsprong en mijn nieuwe gezin; ik heb voor mijn toekomst gekozen. Een bloedband kun je niet negeren. Ik ben in die twintig jaar nooit opgehouden met aan hen te denken. Ik bleef de goede herinneringen koesteren." [Marie]

kritiek

Ik loop over straat, voor mij loopt een jong koppel. In het voorbijgaan hoor ik de jongen plots heel luid roepen: 'What do I have to do with the mistakes of my grandfather asshole?'. Het meisje bleef stil.

de blik van de ander

Een anekdote op de radio waarin Nico Dijkshoorn (50+) vertelt hoe hij vanbinnen hip-hopper is, maar als hij met zijn boodschappentas een groepje jongeren voorbij komt, ze hem naropen: 'Hé vadertje, lekker koken voor het vrouwtje?'

Het g- en h-bewustzijn. Tijdens een familiebezoek vraagt een nichtje hoe ze de g moet schrijven. Haar opa vraagt 'de h naar beneden of de h naar omhoog?' Ik moet stillletjes lachen. Zo heb ik dat ook geleerd. Pas in de hogeschool werd ik er mij van bewust dat de g en de h ook anders werden uitgesproken. Dat iedereen zo kon horen waar ik vandaan kwam, ook al sprak ik thuis geen dialect! Aan de verraste blik van de opa zie ik dat hij dat nog niet door had. ;-)

in deze context

"Ik draag als Afrikaan een Gentse strop." [Pascale Marthine Tayou]

in de wereld

"Maar helaas betekent dat niet dat anderen jou zien zoals je wilt. Wanneer Ramdas in 2003 (na nine eleven en Pim Fortuyn in 2002) terugkomt na een verblijf van drie jaar in India, is de stemming in Nederland veranderd: 'Toen ik terugkwam, kreeg ik het gevoel dat er ineens kampen waren: een groot kamp voor de gevestigden en een piepklein kampje voor de buitenstaanders. En in dat piepklein kampje kwam ik terecht, zonder er ook maar iets over te zeggen te hebben'. En later wanneer Rutte 1 aantreedt met gedoogsteun van de PVV, is hij nog bitterder: 'Waar de allochtonen onder gebukt gaan, is niet de harteloosheid van de anderhalf miljoen mensen die Wilders openlijk steunen, maar het schouderophalen van de rest'."

[Pieter Hilhorst]

in het universum

Anisa Mehdi vierde als kind Kerstmis, Pasen, bar mitswa en de ramadan. Ze dacht dat iedereen dat deed. Haar moeder was uit Canada geëmigreerd als dochter van een Schotse doopgezinde predikant. Haar vader uit Irak, zoon van iemand die de hadj had gedaan. 'Had je als kind het gevoel twee godsdiensten te hebben?' 'Beide, mijn ouders vonden dat we de verhalen en de tradities moesten kennen. Dan voel je je overal gelet-terd en op je gemak.' 'Dat is kennis. Had uw hart een voorkeur?' 'Mijn hart was wispelturig tot ik 15 jaar was. Ik herinner me die keer dat ik op kamp was. Ik was aan het bidden. Het islamitische gebed is erg fysiek, je neemt er echt aan deel. Toen ik neerzat met mijn hoofd op de grond, besepte ik heel goed hoe klein ik was. Ik voelde me heel verbonden en geaard toen ik dat herkende. In mijn hart voelde ik me toen onveranderlijk moslim.'

[Anisa Mehdi en Alicja Gescinska]

“Wat een heerlijke geur zei de roos,
toen ze koemest rook”

BEN WOLKEN

Ik en mijn context

Beste,

Op de kaart kris-kras lezen en zo dingen op hun plaats laten vallen. Ik hou van dat beeld uit je laatste brief.

Zoals je mij vertelde, herken ik ook de behoefte van kinderen te weten waar ze vandaan komen. Ze zijn ook op zoek naar verbondenheid tussen thuis en school. Enkele keren heb ik dat sterk gevoeld. Die keer na een gesprek, toen een kind zijn moeder en mij in één omhelzend gebaar samenbracht, onverwacht maar intens. Een andere keer ontmoette ik een meisje met haar mama op de trein. Bij het uitstappen ging ze tussen ons in lopen en gaf ze ons beiden een arm.

Op die momenten voel ik hoe loyaal kinderen zijn. Jij hoort wellicht ook in hun vragen en verhalen hun loyaliteit weerklinken. Als ik dat aan collega's vertel, dan weten we wat ons te doen staat: erkennen van hun loyaliteiten. Maar geldt dit erkennen niet evengoed voor je eigen loyaliteiten, die van collega's en ouders, om ieder in zijn waarde te laten?

In hun verlangen naar verbondenheid komen kinderen ook tegenstrijdigheden tegen. Ze vragen waarom? en hoe kan dat? Tegelijk voel ik bij oudere kinderen soms ook enige aarzeling om voluit kritische vragen te stellen. Ik vermoed dat dit te maken heeft met het gevoel 'Ik mag iets lelijks zeggen over mijn zus of vader, maar o wee als jij dat doet'. Herken je dat? Zou erkenning van de loyaliteit voldoende steun bieden om ook kritisch te kunnen zijn? Maakt die erkenning van loyaliteiten het misschien net mogelijk om kritisch te leren of te mogen zijn?

Weet je wat ik ook meer en meer ben gaan zien? Het belang van het kennen van de blik van een ander. Toen ik lang geleden met Adnan (4 jaar) op de tram zat, keek iedereen naar hem. Hij had grote wijnvlekken in zijn gezicht. Zijn vraag 'Waarom kijken de mensen naar mij?' blijft mij bij. Voor kinderen en ouders van minderheidsgroepen die er op één of andere manier anders uitzien, speelt die blik ook. Men wordt aangekeken als lid van een groep en niet als persoon. Bovendien voelt men daar een waarde-oordeel achter. Wat doet dat met een mens?

Patricia

Loyaliteiten

Een bijzondere band met.

Loyaal zijn aan ouders, broers en zussen, familie, vrienden en andere groepen waarin men opgroeit. Meer in de koffer.

Kritiek op eigen roots mag

Leer de blik van de ander kennen

Vervang de woorden school en klas door familie, club, gezelschap ...

Zoek of vind enkele codes of tekens in jullie school. Wat zit er achter, wat is de betekenis?

Verzamel enkele klasrituelen bij je collega's. Ga na welke betekenis of welke waarde ze doorgeven?

Zoals een kaarsje of een muziek-doosje rust en een gezamenlijke focus creëren bij jonge kinderen.

Context op school

Wie nieuw is op school* of in de klas*, ziet snel op welke manier mensen elkaar begroeten. Jasmina vertelde me dat in haar familie vrouwen geen handen geven aan mannen, maar dat ze had gezien dat dit op school geen probleem vormt.

Nu geeft ze op school de mensen een hand, in de familie niet. Alhoewel het haar moeite kostte om hen dat uit te leggen. Tafelmanieren, manieren om elkaar te begroeten en dankrituelen zijn misschien nog gemakkelijk te achterhalen, maar dat geldt niet voor alle codes, tekens en ongeschreven regels. Iedereen kent wel een verhaal over aankomen met de foute kleren op een feest. Hoe zit het met de codes van school- en klasfeesten? Zijn ze vanzelfsprekend voor alle kinderen en ouders?

Zoals het evident lijkt voor een klas om naar jaarlijkse traditie in december een naam uit de doos te trekken om een cadeautje te maken voor een klasgenoot, zo beangstigend kan dat zijn voor het nieuwe kind dat deze gewoonte niet kent, niet goed begrijpt en er onzeker door wordt.

Door nieuwe mensen in een groep krijgt men een mooie kans om zich bewust te worden van de heersende codes, gewoontes en ongeschreven regels. Deze codes en gewoontes zijn 'evident', maar niet voor iedereen. Cultuurbeschouwen is codes en gewoontes (her)ontdekken en de waarde ervan (opnieuw) leren kennen. Het is vaardig worden in het vertalen van codes en het leren schakelen tussen codes.

Als men niet goed weet hoe zich te gedragen of te oordelen, kan men rondkijken en misschien doen wat andere mensen doen. Wat brengt dat met zich mee? Hoe voelt dat? Zo kan men ook rituelen meedoen om te ervaren wat ze betekenen.

Zoals niet-gelovige kinderen die in een toneelstukje deelnemen aan het gebed van de gelovige kinderen. Zoals het oefenen van verschillende begroetingen.

Zoals kinderen die spelen, die doen 'alsof' en zo allerlei manieren oefenen en zich eigen maken. Terwijl ze goed weten dat het niet echt is. Zij registreren samen het stuk ter plekke: 'nu was jij ... en ging ik ...' Wat kunnen we daarvan leren?

Zo ontdekt men de betekenis en waarde van rituelen. Men kan bij deze zoektocht de lagen van het kompas als ijkpunt gebruiken. Kunnen codes en rituelen gewoon verschillende manieren zijn om een 'gedeelde' of zelfde waarde te uiten of over te dragen?

Ik met mijn roots
Altijd In een context
Nu in deze context
(waar werelden samenkomen)

Experimenteren met twee werelden

"Schrijver Kader Abdolah vertelt dat zijn vlucht uit Iran hem heeft doen inzien dat de wereld 'van hem' is. Nederland is niet alleen 'van' de Nederlanders. Maar door zijn vlucht moet hij zich 'elke dag opnieuw uitvinden'. Sommige Iraanse normen en waarden bewaart hij, andere gooit hij weg. En wat hij bewaart, vult hij aan met normen en waarden uit de Nederlandse maatschappij. 'Het is een experiment,' zegt hij, 'ik ben benieuwd wie ik uiteindelijk word. Experimenteren met twee werelden is interessant. Ik experimenteer ook met twee talen. Het ritme en de melodie van het Perzisch zet ik om in het Nederlands. Ik pak een handjevol Nederlandse woorden en ik leg ze in mijn handpalm. Ik kijk ernaar, ik ruik eraan en ik schik ze in een zin ...' En zo ervaart hij ook het loskomen van thuis. Hoe meer je loskomt van thuis, hoe meer je thuiskomt. 'Ik had nooit zo intens kunnen schrijven over thuis, als ik thuis was gebleven.'"

[Marc Colpaert]

ik

Een beeld van een eerste schooldag. Luis (7 jaar) is een nieuwe jongen op school. Hij staat wat ongemakkelijk te drentelen naast zijn papa. Wat zij niet meer vergeet, is hoe de kleine Andres (4 jaar) vol verwachting naar Luis toeloopt en hoe Luis daar nauwelijks op reageert. Andres en zijn broer zijn op school de enigen van Zuid-Amerikaanse afkomst. Zij zag in de ogen van de kleine Andres herkenning ... Iemand nieuw die eruitziet zoals ik.

Een verhaal van mijn collega tijdens de pauze. Ze vertelt hoe Gerard (11 jaar) die ochtend in de klas was beginnen te huilen. In een gesprek achteraf vertrouwde hij haar toe hoe vaak hij zich anders voelt dan de anderen en heus niet alleen omdat hij 'Hollands' spreekt.

met mijn roots

Uitstap – Youssef (4 jaar) valt in de gracht door onoplettendheid en het niet vertrouwd zijn met de omgeving. Een van de begeleidende moeders zegt: 'Ik hou hem wel in de gaten.' Ze spreekt hem aan in het Arabisch. Hij antwoordt niet. Ze probeert daarna Berbers. Ze vraagt of hij haar verstaat. Hij antwoordt niet. Zij vraagt wat hij thuis spreekt. 'Ik spreek thuis normaal', antwoordt hij (bedoelt Nederlands).

in deze context

Sportzaal of sportclub
"Het is waar: sport verbindt. Geloof me, die twee werelden waarin jongeren moeten leven, thuis en daarbuiten, is voor de meesten lang niet gemakkelijk." [Petra Stienen]

De lach van de stralende Amanda (4 jaar) met de witte haren, wanneer de Spaanse buurvrouw van de school een zin in het Spaans tegen haar zegt. Amanda begrijpt Spaans, want haar papa komt uit Argentinië.

Ga eens na in je levensloop: hoe anders heb je je gevoeld?
Op welk moment in je leven?
Op welke plaats?

Op school viert men het Offerfeest. De kinderen van het zesde leerjaar bereiden dat samen voor met moslimouders. De eerste keer verdeelden ze de school in groepen. Elke groep leerde door een toneelstukje het verhaal van Mozes en Isaak kennen. Gelovige en niet-gelovige kinderen van het zesde leerjaar beeldden in kleine groepjes het verhaal uit. Gelovige kinderen in het publiek betwisten de gespeelde versie: 'Dat is niet zo, zo heb ik het niet geleerd.' Nadien gingen ze naar de dessertentafel, proefden ze thee en keken ze naar de tentoonstelling met kledij, boeken en voorwerpen. Dit jaar speelden ze een toneelstukje voor de hele school. Ze lieten zien hoe het Offerfeest wordt gevierd door een familie in Antwerpen. Opnieuw speelde de hele klas mee, zowel gelovige als niet-gelovige kinderen. Ze toonden ook het gebed in de moskee. Mohamed ging het gebed voor en bleef geconcentreerd. Een groep kinderen deed mee. Dat was om stil van te worden.

Als je dit doet, leer je ook het verhaal van de geboorte van Jezus met Kerstmis?

in de wereld

"De Donderberg (een achterstandswijk in Roermond) zit vol verhalen van mensen die in het vooruitgangdenken van de liberale partijen niet mee kunnen komen, omdat zij dagelijks bezig zijn met de vraag hoe ze eten op hun bord moeten krijgen."

[Petra Stienen]

in het universum

"Ik ben een echte Oostendenaar, dan niet van bloed maar van ziel."
[een Afghaanse jongeman]

**"Is de wereld van mij?
Of ben ik van de wereld?"**

RAFAEL, 10 JAAR

Ik en de wereld in het universum

Beste,

Op weg naar huis kwam ik een gezin tegen. Drie kleine meisjes met hetzelfde jurkje, de jongetjes een gelijk pakje. Het is zaterdag, voor hen de wekelijkse rustdag. Dit beeld zet me terug in mijn kindertijd. Mijn zussen en ik met hetzelfde 'zondagsjurkje'. Altijd onverwacht, die flitsen uit het verleden. Een andere tijd, een andere wereld? Er zijn veel wereldjes op aarde, je hoeft niet ver te reizen. Ga gewoon de hoek om. De bedrijfswereld, de bankwereld, de verzekeringswereld, de onderwijswereld. (Of is dat laatste eerder een veld?) In hoeveel verschillende werelden vertoef jij? Hoe gemakkelijk schakel jij tussen deze werelden? De kaart bij dit logboek toont vele wegen en knooppunten om gelijkenissen én verschillen te benoemen. Dit kompas toont je de lagen waarin de verschillen én gelijkenissen 'wortelen', hoe je daardoorheen samenhang kan vinden. De afgelopen jaren kreeg ik als bij toeval drie boeken in mijn handen waarin een persoonlijk levensverhaal verteld wordt dat verweven is met het grotere verhaal van de tijd, de maatschappij en de wereld. Verhalen die me raken om verschillende redenen. Verhalen die verhelderen hoe fenomenen en systemen van de wereld ingrijpen op het leven van mensen. Maar ook hoe mensen rechtstaan en ingrijpen op de wereld. Het verhaal van Petra Stienen maakt concreet duidelijk hoe haar opgroeien in een achterstandswijk in het Nederland van de jaren zestig te vergelijken is met het opgroeien van nieuwkomers in dezelfde wijk vijftig jaar later. Ze toont ook hoe klein de wereld is. Als ze als diplomate in de Arabische wereld werkt en met vrienden het platteland bezoekt, ziet ze in de boerenvrouwen de zussen van haar opa terug. Het voelt voor haar als thuiskomen en is helemaal geen heel nieuwe ervaring zoals haar Syrische vrienden veronderstelden. Vele verhalen en films verbeelden levens waarin andere mensen zich kunnen herkennen. In het uniek persoonlijke kom je het universele tegen. Dat biedt troost, dat schept hoop. 🌱

Patricia

Wat je verwacht,
waar je op focust,
wat je normaal vindt,
zie je gemakkelijk opnieuw bevestigd.
Ben jij je bewust van je eigen
referentiekader?

Het dagelijks leven is rijk genoeg: taal,
familieverhalen, dagelijkse gebruiken
en gewoonten. Hou het altijd concreet.

Vermijd de wij-vorm, praat liever in
de ik-vorm.

"Tot slot, wat heb je van thuis meegekregen dat je als diplomaat kunt inzetten?' Die vraag overvalt me. Ik denk koortsachtig na, ik wil de stilte niet te lang laten duren. Wat bedoelt hij met zijn vraag? Ik kan werkelijk niets bedenken, maar ik wil mijn ouders niet afvallen door te zeggen: 'Eerlijk gezegd helemaal niets.' Want dat is natuurlijk ook niet waar. Maar wat dan wel?

Ineens flap ik eruit: 'Ik ben tweetalig opgegroeid.' De psycholoog kijkt me wat verrast aan, pakt mijn cv er nog eens bij en vraagt: 'O, hoe dan? Heb je in het buitenland gewoond? Is een van je ouders buitenlands?' 'Nee, maar ik heb wel de eerste jaren van mijn leven alleen Limburgs gesproken. Pas op mijn zesde ben ik echt Nederlands gaan leren.'

'Wat denk je dat je daaraan hebt gehad?' 'Limburgs is de taal van mijn hart, mijn moedertaal. Nederlands is de taal van mijn hoofd, mijn vaders taal. Juist door het voortdurend schakelen tussen die twee talen in informele en formele situaties kan ik ook snel tussen andere talen switchen. Het vermogen te kunnen schakelen, wat ik dus als kind heb geleerd, gaat me vast helpen om als diplomaat in vreemde omgevingen snel contact te maken.'" [Petra Stienen]

"Elke groep heeft nogal de neiging om zijn eigen wereld en manier van doen 'natuurlijk' of 'normaal' te vinden. Leren dat de ideale wereld niet hetzelfde is als de wereld zoals hij eruitziet of nu ervaren wordt." [Susan Neiman]

Cultuurbeschouwen is gelijkenissen én verschillen ontdekken en benoemen. Maar pas op voor de valkuilen!

"Voor het zelfbeeld van de kinderen is de confrontatie met verschil van jongs af aan van belang. Het is vooral van belang om daarvoor de balans van verschillen én gelijkenissen in evenwicht te houden.

Te veel nadruk op verschillen en te weinig op gelijkenissen kunnen leiden tot het versterken van bestaande vooroordelen. Dat is een gevolg van de 'toeristische' aanpak. Men pakt de diversiteit aan vanuit speciale activiteiten in plaats van naar aanleiding van het concrete dagelijkse leven. Speciale activiteiten zoals een feestje, een speciaal gerecht en dergelijke 'culturele' uitstapjes. De onderhuidse boodschap naar kinderen van meerderheidsgroepen is dan dat onze cultuur de 'gewone' is. Vanuit deze normaliteit laten we onze interesse gaan naar wat 'vreemd' is en dat betekent voor kinderen van de minderheidsgroep misschien helemaal geen erkenning.

Te veel nadruk op gelijkenissen en te weinig op verschil. Hierdoor krijgen kinderen minder kans om zich bewust te worden van sociale stereotypen. Dan is men kleurenblind. Men heeft de neiging om verschillen te negeren of als onbelangrijk af te schilderen. 'Voor mij zijn alle kinderen gelijk, ik maak geen onderscheid.'

De evenwichtsoefening tussen de kleurenblindheid en het toerisme is dus van belang."

Tips om deze valkuilen te vermijden:

Vertrek vanuit de realiteit van de kinderen en de ouders. Activiteiten zijn bij voorkeur aan het concrete, dagelijkse leven verbonden.

Vertrek vanuit de realiteit van elke dag. Gelijkenissen én verschillen in het dagelijkse leven.

Hou altijd voor ogen dat het over mensen gaat. Breng de individuele verschillen in rekening. Binnen elke culturele groep bestaan hele grote variaties."

[Caroline Boudry & Michel Vandenbroeck in 'Spiegeltje, spiegeltje']

**Ik, mijn lichaam en mijn talen,
In deze context
Waar werelden samenkomen
Altijd ergens op de aarde,
Nu in deze maatschappij
In deze wereld**

Je wordt beïnvloed – je beïnvloedt (samen)

Beste,

De toerismeval en de kleurenblindheid vond en vind ik sterke beelden. Ik moest wel even nadenken om te zien waarin de valkuil precies zat. Mocht ik nu geen muntthee meer drinken bij het vieruurtje? Was ik vroeger kleurenblind vanuit mijn bezorgdheid om alle kinderen te accepteren in wie ze zijn? In welke kleine woorden en gebaren schuif ik wat ik 'normaal of gewoon' vind naar voren als norm voor iedereen? Ik heb begrepen dat waar het om draait, is te zien dat fenomenen en systemen in de wereld mee het zelfbeeld van kinderen bepalen.

Wat er in de kranten staat, hoe groepen mensen in beeld komen, de plaats of status van de groep waartoe je behoort, tonen houdingen en uitspraken die aankomen bij het kind. Dat maakte Doaa duidelijk met haar gedicht. Het is te lezen op de kaart.

Ze maakte dat gedicht na de aanslag in Parijs op Charlie Hebdo. Ze las het voor voor de camera en stuurde het filmpje naar de website '100 stemmen'. Ik ben geraakt door haar gedicht. Stel je eens in de plaats ... je bent 9 jaar, je woont hier, je bent fier op je geloof en je herkomst. Je hoort allerlei berichten in de media, mensen bekijken je anders op straat. Je wordt bang, je stelt je vragen, mag ik hier blijven, moet ik hier weg? Haar gedicht toont mij een verbondenheid en samenhang tussen thuis, school en systemen van de maatschappij. Op school leert ze gedichten schrijven om zich uit te drukken, haar ouders tonen haar de weg naar de website '100 stemmen'. Deze website biedt een tegenwicht voor het wegzetten van bevolkingsgroepen. Het jeugdprogramma 'Karrewiet' pikt haar gedicht op en via die weg wordt ze uitgenodigd voor een ontmoeting met de secretaris-generaal van de Verenigde Naties.

Haar gedicht laat mij in de spiegel kijken. Vrijheid, gelijkheid, solidariteit. Hoe gelijk is gelijk? Hoe maken wij dat als samenleving waar voor iedereen?

Haar gedicht zet mij aan tot een oproep. Overweeg je woorden, overweeg de beelden, denk eraan dat je het zelfbeeld van kinderen mee bepaalt. Ga eens in de schoenen staan van een kind en loop er eens een tijdje in de wereld mee rond. Bij aanvang van het tweede debat tijdens de presidentsverkiezingen in de VS, vroeg iemand uit het publiek wetende dat kinderen en jongeren tv kijken: 'Do you feel you are modelling an appropriate and positive debate?' Dat bedoel ik dus.

Dank je Doaa,
Patricia

In het derde leerjaar lezen de kinderen de koppen van de krant.
'Wat betekent het woord migrant?'
'Zijn dat criminelen?' 'Zijn dat mensen die bommen laten ontploffen?'
Wat zeggen hun vragen over ons taalgebruik? Over de media?
Over de samenleving?

Breng de groepen waar jij deel van uitmaakt in beeld.
Welke groepen hebben jouw 'identiteit' mee bepaald?

Wereld

Ruimte voor vooroordelen

"Redeneren vanuit vooroordelen vanuit de tradities waaruit we komen, is denken vanuit een specifieke tijd en plaats op de wereld. Dat kan nuttig zijn om iets te begrijpen of een oordeel te stellen. Dat is niet gelijk te stellen met haat en discriminatie. Het is betrokken denken." [Adam Sandel]

Stereotypen niet alleen nuttig

"Het gebruik van stereotypen is vaak negatief en inaccuraat. Net zoals mensen het er niet over eens hoeven te zijn wie het label (van een bepaalde identiteit) draagt, hoeven ze het ook niet eens te zijn over wat je moet doen als je je met het label identificeert, of hoe je moet worden behandeld door anderen die jou als zodanig zien.

Stereotypen kunnen ook nuttig zijn. Mensen die een bepaalde identiteit delen, delen ook een aantal ideeën over hoe ze zich moeten gedragen. Dat kan nuttig zijn om te voorspellen wat ze zullen doen." [Appiah]

"Als de samenleving je een rol geeft, neem je dan ook de eigenschappen aan die bij die rol horen?" [Rutger Bregman]

"De taal van worden" [Ellen Wachtel]

Herinner jij je wat jouw ouders over jou zeiden als je opgroeide?

Wat zeiden ze tegen andere mensen over jou? Wat zeiden ze tegen jou?

Word je wat ze je voorzeggen?

Ik met mijn roots
In een context
In deze maatschappij/in deze wereld
In het universum
onderweg met de grote levensvragen
zoek en vind alledaagse zingeving in de kleine dingen

ik

"Het zijn levende koekjes. Hoe bedoel je? Wel, koekjes om terug levend te worden als je dood bent." [Olmo, 4 jaar]

"Als ik uit de zweethut kom, zie ik soms allemaal glinstertjes rond de bomen, rond de mensen en de paarden. Dan voel ik me wel bijzonder!" [Bloeme, 9 jaar]

met mijn roots

"Ze liep in het Holocaust Memorial Berlijn kattenbelletjes en briefjes te lezen van mensen die omgekomen zijn in de concentratiekampen. Ze las ze samen met andere onbekende mensen. Het greep haar naar de keel. Niet alleen het lezen, ook de gedeelde emotie en tragiek met alle onbekende aanwezigen. Daar, in die stille halfduistere ruimte." [Chandra]

"Hij was negen jaar. Ze gingen naar een katholieke mis in een Waals dorp, het dorp waar zijn ouders waren getrouwd. Plots overviel hem een ontroering in die kerk. Daar samen met de mensen zingen, liederen die ze samen kenden." [Jan]

in deze context

Sara (5 jaar): 'Ik geloof in God, dat is een man met een lange baard.'

Tim (6 jaar): 'Maar Sara, dat is toch niet. God bestaat niet, dat is geen man zoals Sinterklaas. God zit in ieder van ons.'

Leerkracht: 'Wat bedoel je dan, Tim?'

Tim: 'We moeten allemaal een beetje als God doen: zorgen voor elkaar, elkaar helpen, dat is God.'

Leerkracht: 'Hoe is dat dan bij jou, Adam?'

Adam (6 jaar): 'Wij hebben Allah, dat is een beetje hetzelfde. Die bestaat niet echt, maar je moet goed doen zoals hij.'

Tim: 'Ah, dus eigenlijk is dat toch allemaal een beetje hetzelfde, niet? Allah of God, zolang we maar zorgen voor elkaar.'

Alle culturen verhalen, ritualiseren en symboliseren antwoorden en heelheids- of eenheidservaringen, spirituele of religieuze ervaringen. Heb je het gevoel dat er op school voldoende aandacht is voor het existentiële welzijn (zie ook ander boekdeel p. 45)? Heb je het gevoel dat je voldoende situaties kan creëren waarin kinderen gevoeligheid voor existentiële vragen en symbolisch bewustzijn kunnen ervaren, beschouwen en vormgeven?

in de wereld

"Godsdienstvrijheid moet je in staat stellen je geloof te belijden zonder vervolgd te worden, niet om je geloof en de gevolgen daarvan aan anderen op te dringen."

[De Morgen]

"Een jongeman zat klem in het wrak. Ze stonden met drie onbekende personen rond de jongen. Ze konden niets doen. Ze realiseerden zich dat er iets onherstelbaars gebeurde. Ze hebben hun hand op de jongen gelegd. Dat gebeurde zonder af te spreken. Dat was een moment waarop de wereld toch even stilstaat. Een grandioos moment." [Alain Platel]

"Er ontstaat een interactie tussen de muziek en de luisteraar, een soort dialoog als je je openstelt voor de muziek. Telkens als ik de muziek Piu Jesu uit het Requiem van Fauré hoor -- gezongen door een sopraan --, dan krijg ik het gevoel dat er een engel neerdaalt en tot mij spreekt. Het heeft iets heiligs, terwijl ik niet weet wat heilig eigenlijk betekent. Ik voel mij dan omgeven door iets sacraals." [Alicja Gescinska]

Eén minuut stilte in het hele land
naar aanleiding van een ongeluk.

in het universum

"Daar staat jij
in de zonneschijn,
al wat jij doet is:
blomme te zijn" [Guido Gezelle]

"Als je hier niet bent, hoor je het
ruisen van de wind in de bomen
niet, of de vogels, of de koeien. Je
ruikt de kruiden in de moestuin
niet (zelfs onkruid ruikt heerlijk)
-- dat maakt wieden een heerlijke
ervaring. Pas als je hier bent,
ervaar je de natuur en word je er
helemaal in ondergedompeld."
[Caroline]

"Nieuwsjaarsfeest in een rusthuis.
Koffietafel met een optreden van de
plaatselijke muziekgroep. Een lied
voor de onlangs overleden bazin,
liedjes over de voorbijglijdende tijd
en meewuiven op de muziek met
de mensen in de laatste fase van
hun leven. Ze houdt niet van dit
soort liedjes en sketches, vertelde
ze. Ze was verrast erdoor ontroerd
te zijn. Andere manieren maar toch
een gedeeld gevoel van samenho-
righeid met onbekende mensen:
een nostalgie over het leven en de
voorbijglijdende tijd." [Ana]

Doorheen alle lagen van het kompas kom je nu bij de legende van de pijl

- > de pijl zit vast aan alle lagen: het onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn;
- > de pijl draait rond. Dit wijst op veranderbaarheid: er zijn verschillende richtingen mogelijk. Mensen hebben een vermogen tot veranderen, omstandigheden of de wereld om hen heen zijn veranderlijk. Het is een wederzijdse wisselwerking;
- > de pijl toont een keuze, op een gegeven moment, in een situatie. Mensen maken afwegingen, leggen verschillende waarden of betekenissen in de balans. Er ontstaat een hiërarchie in de betekenissen of waarden waardoor de richting duidelijk wordt. Elke laag kan je als ijkpunten zien voor het bepalen van waarden of betekenissen;
- > de pijl staat voor tijd. De pijl kan een richting wijzen. Een grondstroom voor het leven op lange termijn verbonden met alle lagen;
- > de pijl staat voor perspectief: je kan iets bekijken vanuit het perspectief van de ik/jij – roots – context – wereld – universum. Je kan perspectief innemen, durven wisselen van perspectief of schakelen tussen perspectieven.

Welke andere woorden en zinnen heb jij voor 'perspectief nemen'?
Kruip eens in het vel van ...

Het kompas met de pijl stelt het innerlijke weten en de daarbij horende innerlijke dialoog voor. Cultuurbeschouwen is stilaan een innerlijk kompas ontwikkelen om op te varen.

Uit 'Brief aan huis'

"... Het lijkt wel of niemand op de kinderen let. Soms gaat een vader of een moeder op het balkon staan en schreeuwt een naam, steeds harder, gaat weer naar binnen en doet de deur dicht als er geen reactie komt, om het een half uur later nog eens te proberen. Hoe moet ik dat noemen? Ik weet dat wij hebben gevochten voor vrijheid, en ik begrijp dat dit vrijheid is. Ze kunnen doen wat ze willen en niemand veroordeelt hen erom. De wet niet, hun opvoeding niet, hun burens niet. Nou ja, niemand behalve ik. Maar wat is er met de waardigheid gebeurd? Met klasse? Met stijl? We zijn naar een van de meest democratische, vrijste, rechtvaardigste plaatsen gekomen. Maar er is hier geen enkel gevoel voor cultuur en karakter. Hoe kan dat? Hoe zorg ik ervoor dat het ons niet treft, dat wij niet uitgeblust raken, net zo worden als zij? Hoe moet ik dat doen wanneer hij (haar echtgenoot) niet verder komt dan nadenken over hoe we hun raadsel het snelst kunnen oplossen, leren, na-apen?

Het ergste, het allerergste, is dat ik in hun ogen zie dat ze op mij neerkijken! Doe normaal, wil ik schreeuwen. Ik ben hoogopgeleid! Ik heb een intellectuele strijd gevoerd tegen dictaturen vanaf het moment dat ik heb leren denken! Ik heb een sjah ten val gebracht! Maar ze zouden de helft van de woorden niet begrijpen ook al zou ik ze in het Zweeds kennen. 'Zandnegers' noemen ze ons hier. We zijn niet met veel. Nog één vrouw. Aan het verdriet in haar manier van lopen zag ik meteen dat ze ook Iraanse is." [Golnaz Hashemzadeh]

Beste,

Er zijn kinderen die je precies laten zien wat je hen wilt leren. Zo zegt Mimo (2,5 jaar) over zichzelf: 'Mimo heeft dat goed gedaan, hé', en hoor ik Inas (5 jaar) zeggen: 'Is dat een goed idee?'. In die zinnen herken ik onze woorden. Ze nemen onze dialoog over. Dat is het begin van een innerlijke dialoog. Inas heeft zelfs een boek zien liggen over 'Is dat een goed idee' dat ik nog niet verteld heb, want ze is nieuwsgierig en wil leren wat ze nog niet kent. Ze toont mij het prentenboek waarop een hoofd staat met een zin die in een tekstballon is geschreven. Ze heeft de afbeelding herkend zoals wij ze tekenen tijdens de meeting wanneer we de innerlijke dialoog luidop voordoen. Mediatie aangekomen, denk ik dan. Dat zeggen we ook vaak in team tegen elkaar, wanneer we grotere kinderen horen vertellen hoe ze jongere kinderen hebben geholpen met een conflict. Of wanneer ze ons vertellen welke overwegingen ze maakten in hun hoofd wanneer het jongere kind niet meteen luisterde of deed wat werd gevraagd.

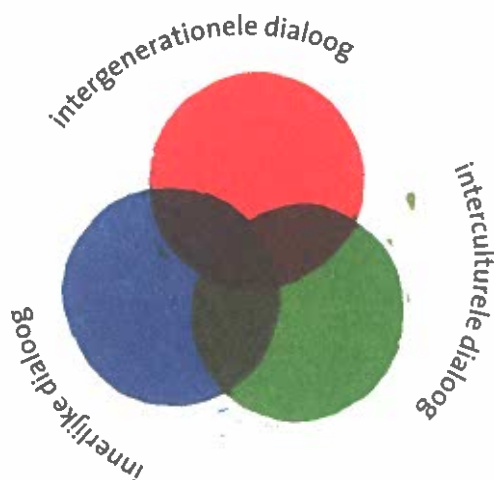
Onlangs zat ik in de trein naar Brussel. Het was middag. Een groep jongeren kwam terug van een schooluitstap. De docent gaf hen de boodschap dat er geen les meer was die dag. Een meisje van het gezelschap stelde voor om samen iets te gaan eten. Enkelen twijfelden of ze iets zouden gaan eten of naar school zouden gaan studeren. Eén meisje benoemde het zo: 'Oui, j'ai envie. Mais, j'ai mon petit démon qui dit 'oui', qui dit 'non'.' Ons allen wel bekend?

Een mooi beeld voor de innerlijke dialoog: 'Had ik dit laatste zinnetje nu zo moeten zeggen?' (voorbeeld op de kaart) Oui ou non ... Herinner je je nog dat ik je eerder heb geschreven over de 3000 interventies die een leerkracht doet op een dag? Dat levert op zijn minst enkele innerlijke dialogen per dag op, niet? Interessant genoeg om in beeld te brengen en met elkaar te delen. Ja? Doen.

Patricia

"Anil Ramdas hekelt het idee dat onze beschaving af is en dat de beschaving van anderen daar bleek bij afsteekt. Hij stelt dat de kracht van de westerse traditie juist haar vermogen tot zelfkritiek is. Niets is heilig. Niets is boven kritiek verheven. Als er iets is wat de westerse traditie siert, dan is het deze openheid voor (zelf)kritiek."

[Pieter Hilhorst]

is dit een
goed idee?

IS DIT
EEN GOED
IDEE?

cultuurbeschouwen en de innerlijke dialoog

Cultuurbeschouwen begint bij het ontdekken en benoemen van gelijkenissen én verschillen. Het verschil, verschillend zijn vormt een bouwsteen voor het ontwikkelen van je eigen identiteit. Verschillen krijgen aandacht en verdienen hun plaats. In de werkelijkheid stoot je op botsende gegevens en betekenissen, stoot je op grenzen. Zo gebeurt het op school dat kinderen niet mogen meezingen of dansen, geen muziek mogen maken, geen verjaardag of Sinterklaas vieren, niet meedoen aan een project over oermensen. Maar de school is wel gebonden aan bepaalde doelstellingen die alle kinderen moeten behalen: in Vlaanderen de ontwikkelingsdoelen en eindtermen, in Nederland de onderwijsdoelen en kerndoelen. De school werkt binnen het kader van de Rechten van de Mens en het Kind. Op een gegeven moment komen kinderen er dus achter dat niet iedereen op dezelfde manier leeft of hetzelfde gelooft. Op school leert het kind over de muren van de gezinscultuur heen te kijken. Wat nu te doen met deze botsende betekenissen en normen, met de grenzen waar je op stoot? De bedoeling is om het verschil in het belang van het kind te overbruggen.

Het kan dus zijn dat verschillen niet als vanzelf kunnen blijven bestaan en onderhandeling over de verschillen nodig is. Het gezin en de school kunnen hun gewoonten of ideeën aanpassen of samen een nieuwe gewoonte of idee ontwikkelen. Het is aan de school om elementen van de gezinscultuur in perspectief te zetten. In de onderhandeling is het van belang om loyaliteiten aan roots en geloof te erkennen, kritische vragen te stellen, de blik van de ander te leren kennen. Het is nodig zich te realiseren dat het beleven en praktiseren van een godsdienst op veel verschillende manieren kan. De school is een vrijplaats waar wij dingen 'leren' en kunnen 'oefenen' om kinderen hun meervoudige identiteit te laten ontwikkelen. Dat vraagt tijd. Dat vraagt aandacht voor de manier waarop men dat doet en het gesprek aangaat. Want daarmee staat men model voor de ontwikkeling van de innerlijke dialoog van de kinderen.

Discussies over 'waarden' en 'principes' leiden zelden tot een goede verstandhouding. Want wat is nu eigenlijk het 'juiste' verhaal? Het is handiger om de onderhandeling te richten op de praktijk en praktische afspraken voor het welzijn van het kind. Zo kan je komen tot het opbouwen van een gemeenschappelijk verhaal. Je kan de lagen van het kompas als leidraad gebruiken. Je kan zoeken naar de laag waarin je elkaar begrijpt, welke betekenissen en waarden je delen, ook al zijn deze verschillend geworteld.

- > Voorbeeld uit kompas 'ik' en 'roots' of vanuit de kaart 'van generatie op generatie':
Het verhaal van Anisa Mehdi (p. 17). Zij heeft muzikaal talent en speelt fluit. In de documentaire 'Wanderlust' vertelt ze dat ze muziek speelt ondanks het vermeende muziekverbod vanwege de godsdienst. Ze vertelt hoe ze dit talent ziet passen in haar geloof en van daaruit kan motiveren dat ze musiceert en fluit speelt.
- > Voorbeeld uit de kaart 'in deze maatschappij, in deze wereld':
Het vonnis van de rechter en de brief van de jongen uit het citaat 'De Kinderwet' van Ian McEwan (p. 33 in het ander boekdeel) waren voor mij verhelderend.
- > Voorbeeld uit de kaart 'de school zet in perspectief', de school is een vrijplaats:
Om met het verhaal van Anisa Mehdi verder te gaan. Als kind van twee ouders met een verschillende geloofsovertuiging vierde zij verschillende religieuze feesten en ze dacht dat iedereen dat deed.

Ik stel je drie verhalen voor uit de cultuurbeschouwing-spraktijk. Het zijn verhalen waarin alles samenkomt en waarin ik focus op de innerlijke dialoog.

De waarde van de dingen en de innerlijke dialoog

Wij gaan elke vrijdag naar het platteland in Vremde, de kinderen van het eerste leerjaar en ik. Daar buiten is van alles te ontdekken. Evert en Ruben wonen daar samen met Leen en Mich. Zij hebben daar de samentuin 'de Onrustige Bedden' gemaakt. Er zijn ook dieren, er is een bos en er is een werkbank. Als Evert en Ruben klein waren, zaten ze ook bij mij in de klas. Hier op dit terrein is alles nieuw voor mij met deze nieuwe klasgroep.

Eén van de eerste vrijdagen ontdekten de kinderen - vlak voor het vertrek naar school - een zak met schapenwol. Ze pakten dat vast. Ze wilden dat hebben. Ze wilden dat meenemen. Eén jongen nam een hele hoop mee. Evert liet dat gebeuren.

Mijn innerlijke dialoog kwam op gang onder tijdsdruk 'Ik zou hen dat nu niet zonder woorden laten meenemen. Er was te weinig tijd om erover te spreken. Het voelde niet goed, dat 'graaien' van de kinderen zonder echt te voelen en te kijken. Ik liet het gebeuren. Hier is alles nieuw voor mij. Ik ben nog aan het verkennen wat ik wel kan zeggen en wat niet. Gelden nu de normen van de plaats, van de groep, van Evert, van mij, van onze gezamenlijke roots? Was het goed om zo te handelen?'

We wandelden een goed half uur naar de bushalte. Daar aangekomen, gooit de jongen zijn hele hoop wol weg: 'Ik moet dat niet meer hebben.' Diep vanbinnen ben ik verontwaardigd, kan ik mijn ogen niet geloven. Zonder iets te zeggen, deed ik de wol in mijn rugzak en vertelde hem dat ik die volgende week terug zou meebrengen.

De volgende vrijdag komen we aan. Flashback. 'Evert, weet je nog, vorige week ontdekten de kinderen de zak wol vlak voor het vertrek ... en toen we aan de bus kwamen ...'

Hij vertelt hoe hij het ziet. "De dingen hebben een waarde. Als je iets vindt of iets ziet liggen, dan vraag je je af wat je ermee wilt doen. Je vraagt je af of je het niet beter kan laten liggen voor iemand anders, of je het niet gewoon daar kan laten." Stilte. "Bijvoorbeeld als je iets vindt, zoals de pompoen in de gracht deze ochtend die je weer wou weggooien, vraag je dan af: 'Wat ga ik ermee doen?'

Nu kunnen we de pompoen roosteren op het vuur met

wat olie en zout. Lekker. Prima idee om de pompoen op te rapen en mee te brengen. Nog een ander voorbeeld. Gisteren heeft een auto een konijn doodgereden vlak voor het huis. Het was nog warm toen wij het vonden. Vandaag gaan we het villen en kuisen. Dan kunnen we het klaarmaken om op te eten. Bijvoorbeeld over die wol meenemen ... vraag je af: 'Wat ga ik ermee doen?'

Even later is een jongen met een hakmes wat aan het hakken in de pompoen, zonder aandacht. 'Je hakt er zomaar een stuk van zonder te kijken, nu ligt dat stuk vuil besmeurd met aarde ergens op de grond, terwijl je dat eigenlijk kan opeten.'"

Innerlijke dialoog: 'Was het goed om zo te handelen?' Achteraf ben ik blij dat ik zo gehandeld heb en niet meteen impulsief heb gezegd 'leg dat terug' toen de jongen de wol meegraaide. Zo creëerden we kansen. Evert had er ook nog over nagedacht. Bleek dat we een gezamenlijke bekommernis deelden. Het was een nieuwe aanzet om met de kinderen de waarde van de dingen te beschouwen. De vraag 'wat is de waarde van de dingen?' ging nog een tijdje mee. Kan je kastanjes meenemen? Kan je het vel van het konijn meenemen? Kan je een pompoen uit de gracht meenemen? Kan je een maïskolf van het gemaaid maïsveld meenemen? Cultuurbeschouwen is ook een innerlijke dialoog bij de kinderen op gang zetten.

Een verhaal over liegen en de ontwikkeling van de innerlijke dialoog

2012, een situatie in de klas

Enkele dagen voordat ze op kamp vertrekken, zit de leerkracht samen met de kleuters van 4 en 5 jaar. Ze wil met hen spreken over 'het slapen' op kamp. Ze zitten in de kring klaar. Voordat ze van start gaan, vraagt Abram: 'Vanwaar komen wij eigenlijk? Hoe zijn wij begonnen?' Raia antwoordt: 'Van Allah, Allah heeft alles gemaakt'. De antwoorden en vragen volgen elkaar op. Mady: 'Wie is Allah?' Chris: 'Dat is God'. Abram: 'Maar het is niet zo dat Allah alles heeft gemaakt. Die denken dat dat zo is, maar dat is niet waar.' De leerkracht ziet de ontredde ogen in de ogen van Raia en zegt: 'Leer jij dat van je mama en papa?' Hij knikt.

Innerlijke dialoog: 'Interessant! Moeilijk door de ontredde ogen. Hier kan ik erkenning geven aan Raia over wat hij leert van zijn ouders. Achteraf zie ik dat ik hiermee zijn loyaliteit erken. Abram is de jongste van vijf kinderen. Ik vermoed in zijn uitspraken een weerklank van zijn puberbroers. Ik vraag zijn aandacht voor het effect van zijn uitspraak op Raia en de toon waarop hij iets zegt. Ik wil kinderen de veiligheid geven dat je kan verschillen van mening over de 'waarheid'.'

Een volgende vraag en antwoord.

Linus: 'Wat is God?' Sofie: 'Dat zijn feeën.'

Daarna gaan ze over tot de orde van de dag: 'het slapen op kamp'. Ze maken het bed op, gaan liggen en de leerkracht wenst hen een goede nacht.

Innerlijke dialoog: 'Na het antwoord van de feeën was het moeilijk. Ik weet niet goed wat zeggen. Moet ik nu onderscheid maken tussen godsdienst en fantasiewezens? Tussen godsdienst en sprookjes? Vroeger (in de jaren 80) kon ik het houden bij 'niet iedereen gelooft in God'. Naar mijn gevoel volstaat dat nu niet. Er is meer ... ik hoor de kinderen met elkaar veel bezig over 'Allah', ook kinderen die thuis niet gelovig worden opgevoed. Moet ik daar iets mee?'

2012, een klasvergadering met de ouders van de klasgroep

Een moeder vertelt dat haar dochter Mia ontredde thuis kwam van school. Raia had gezegd dat, als je liegt, je zal branden in de hel. En zij had al weleens gelogen. 'Ga ik nu branden in de hel, mama?' Dit verhaal zorgde voor enige commotie. De leerkracht herinnert zich boze reacties vanuit de persoonlijke geschiedenis van mensen. Het gevoel dat zij als kind ook zulke vreselijke verhalen hadden aangehoord en niet wilden dat hun kinderen dat nu werd aangedaan. Men vond ook dat leerkrachten kennis zouden moeten hebben van alle godsdiensten om een dergelijk verhaal te kunnen uitleggen of weerleggen.

Innerlijke dialoog: 'Ik kwam niet verder dan de link met de leeftijd. Kleuters zijn bezig meester te worden van hun angsten. Ze zijn bezig met goed en kwaad. Allerlei gedachten en gevoelens van onmacht, van niet goed weten, schieten door mij heen. Het gaat niet alleen om kennis van een godsdienst. Het gaat over 'Hoe spreek je hierover met je kind als het met deze vraag thuiskomt? Het gaat over je eigen persoonlijke ervaringen, over anderen in hun waarde laten.' Maar wat moet ik hier verder mee?'

Een verhaal over spelen en democratie, perspectieven en innerlijke dialoog

Kijk wat kinderen spelen en kom wat te weten over de samenleving waarin we leven. Een verhaal samengesteld vanuit het archief, de perspectieven van kinderen en begeleiding.

Spelen is leren, vindt deze school. Kinderen krijgen dus veel mogelijkheden om te spelen tijdens de pauzes. Als kinderen kunnen spelen zonder het 'wakende' oog van volwassenen, kunnen ze oefenen in veilig, moreel en verantwoordelijk gedrag. Dat vraagt enige vrijheid.

Stel je voor (uit het archief): tijdens de pauzes maakten de kinderen een winkelcentrum. Ze gebruikten daarvoor banken, planken en doeken. Ze maakten geld en spraken regels af. Er kwam een bank, een schoonheidssalon, een gsm-winkel (met kartonnen mp3's en iPods), een casino, een dansatelier, een hoedenwinkel met hoedjes van papier, een plantenwinkel met stekjes en groen uit de tuin ... Het spel deinde uit, steeds meer kinderen speelden mee. Kinderen vanuit de hele lagere school worden klant. Iedereen kan een winkel openen maar men kan ook meewerken in een andere winkel om geld te verdienen. Kinderen maakten thuis en tijdens de pauzes allerlei spullen. Op een dag werd de ruimte te klein; de kleuters wilden ook naar het winkelcentrum. Ze stonden plots voor morele problemen wanneer iemand zoveel geld had verdiend en daarmee de helft van de voorraad opkocht. Kon dat wel? Ze bedachten oplossingen. Een bruisend winkelcentrum gedurende enkele weken ... nadien een zoete herinnering. Elk jaar opnieuw zijn er kinderen die de aanzet geven om een winkelcentrum te maken. Het wordt een traditie. Nieuwe kinderen in de school (zonder ervaring en gedeelde herinnering) meenemen in deze traditie is een uitdaging.

In september 2016 was het opnieuw zover. Deze keer liep het opzetten van een winkelcentrum niet van een leien dakje. Informatie vanuit perspectief van het team: de beschikbare ruimte was klein, slapende kinderen in het lokaal ernaast, meer kinderen op een kleinere plaats, kinderen van het zesde leerjaar hielden zich niet aan de zelf opgemaakte regels, vals spelen, geld stelen, echte voorwerpen en niet alleen zelfgemaakte dingen, zo vroeg in het schooljaar ... spelen in het winkelcentrum was niet meer leuk. *Informatie vanuit terugblik met drie kinderen: we hadden een klein winkelcentrum op één plaats. Er was een comité dat alles regelde. Er waren contracten om een winkel op te zetten. Dat was te complex. Het was te luid en er was te veel lawaai. Er*

waren ook kinderen van het zesde leerjaar die gingen stelen. Soms deden ze het expres om de politie werk te geven, en de politie was ook niet goed bezig.

Het was tijd voor een klasgesprek, want kinderen laten spelen en oefenen in verantwoordelijk gedrag vraagt wel enige omkadering. Kinderen brengen schoorvoetend problemen op tafel. Een 'flashback' naar vorige winkelcentra riep nieuwe ideeën op en maakte hen weer enthousiast. Ze maakten nieuwe afspraken.

Innerlijke dialoog: 'Ik heb het hele proces sterk moeten leiden. Hoewel ik dit nooit eerder deed en dat eerst ook zo wou houden. Het was echter zeer moeilijk, waardoor ik ook het belang van mijn leiderschap inzag. Op dit moment van het jaar vind ik dit de grootste uitdaging voor mijn klas: overeenkomen (niet de luidste roeper die het haalt). Open staan voor andere meningen, je mening kunnen bijstellen. Als het winkelcentrum lukt, zal het een deugddoende ervaring zijn. Tijdens het gesprek heb ik telkens de link met de 'echte' maatschappij gelegd, zeer interessant.'

Nadien hielden de kinderen van het vijfde en zesde leerjaar samen een meeting (= klassenraad, zie p. 16 in ander boekdeel) over de problemen van het winkelcentrum. Wie beslist er nu in het winkelcentrum? Hoe worden dingen geregeld: door één kind of door meerdere? Wat nog aan de orde kwam: kinderen bedriegen, doen 'oneerlijk', de eerste leider die zelf de regels niet zo nauw nam. Mag je sjommelen? Wat kan je zelf doen om het winkelcentrum een succes te laten zijn?

Innerlijke dialoog: 'Ik wou alles constructief benoemen. Ik sprak hen aan op hun verantwoordelijkheid: wat jij doet, doen de jonge kinderen na. Zie je de neveneffecten van je gedrag? Wil je dat ze leren stelen en valsspelen? Wanneer ben je als leider of als kind van het zesde leerjaar geloofwaardig? Ik wou hen verder doen kijken: hoe is dat in de maatschappij of hoe zou het moeten zijn? Wat is de norm?'

Hoe ging het verder? *Informatie vanuit terugblik met drie kinderen: een groepje kinderen van het zesde leerjaar ging in alle klassen vertellen over de nieuwe start van het winkelcentrum. Enkel van hen bekenden zelf ook gestolen te hebben. Al het geld werd ingezameld. Kinderen die veel geld verdiend*

hadden, waren niet blij. Ze kregen een deel van dat geld terug. Al het geld kreeg een nieuwe stempel, zodat duidelijk was dat het geld met twee stempels het 'echte' geld was. Voor de tweede opstart waren er enkele verantwoordelijken afgesproken. Maar dat werkte niet, want er waren klachten dat ze te streng waren. Voor de derde opstart is het minder strikt geworden. Als iemand een winkel wou maken, dan kreeg hij/zij een plaats en kon dan beginnen te bouwen. Dat werkte wel. Informatie vanuit het perspectief van de begeleider: de kinderen gebruikten een pauze tussen twee lesuren om de derde opstart voor te bereiden. De grote leider bij aanvang van het spel zou de leiding meer aan de anderen overlaten. Hij besliste om zelf een winkel te openen. Lukte deze opstart niet, dan stopte het nu. Later, in de winter, zou een nieuwe opstart nog altijd mogelijk zijn. In alle klassen werd na de pauze gevraagd hoe de sfeer in het winkelcentrum was. Afspraak was om eventuele problemen door te spelen aan de kinderen van het zesde leerjaar. Vanaf dat moment lag het in de handen van de kinderen. Nieuwsgierig en hoopvol.

Innerlijke dialoog: 'Ik vond het sterk dat kinderen bij de melding van de nieuwe opstart in de klassen hebben verteld dat ze zelf ook hadden gestolen. Mijn vraag 'hoe geloofwaardig ben je?' heeft effect gehad.'

Informatie vanuit het perspectief van de begeleider: dit spel en de meeting weerspiegelden mooi de fundamenteën van democratie. Het was een ideale kans om de Vlaamse eindtermen hieraan te koppelen. Een bezoek aan de provincieraad van Antwerpen (in Nederland heet dit Provinciale Staten) was snel te regelen. Een oud-collega kwam vertellen over democratie en het democratisch systeem hier in België. In haar betoog kwam naar voren hoe respect en zich inleven in andere mensen basiswaarden zijn om conflicten te vermijden en het samenleven te regelen. *Informatie vanuit terugblik met drie kinderen: wij gingen naar de provincieraad in Antwerpen. Die uitstap zelf was niet zo interessant, maar onze interesse was wel gewekt. Hoe worden beslissingen genomen? Hoe werken democratie en politiek? Zo zijn wij tot het project 'democratie' gekomen. Eigenlijk waren er twee projectonderwerpen mogelijk: verslaving en democratie. In al onze projecten tot nu toe kwamen we tot twee dingen en dan verzamelden we argumenten. Zo komen we tot één nieuw ding. Dat past eigenlijk bij democratie. Zo werd het nu een project over democratie. Perspectief van leerkracht: bij de keuze voor het einddoel van het project*

gaf zij een impuls. Ze verwees naar de basisvoorwaarden respect en zich kunnen inleven in een ander mens. 'Laten we beginnen bij onszelf en eens bij een ander gezin gaan logeren voor één nacht', gaf ze als impuls. Kinderen waren enthousiast, enkele kinderen vielen stil. Ze vroegen zich af of hun ouders dat wel wilden. Deze perspectiefwissel was een mooie insteek. Het gaf de kans om hen aan te zetten tot onderzoek. Wat wil jij zelf en wat willen je ouders? We verzamelden mogelijke vragen. Wat heb ik nodig om te durven gaan logeren? Wat zou er moeilijk zijn? Waarvoor zou je je schamen? Wat zou raar zijn? Ze liet hen briefjes schrijven en criteria zoeken. Ze gaf hen de opdracht: spreek erover met je ouders. Als ouders het niet zagen zitten, belde ze hen op. Ze hoorde argumenten als 'schrik dat kinderen hun eten niet lekker zouden vinden' of 'schrik dat het te druk zou zijn'.

Innerlijke dialoog: 'Door kaart en kompas ben ik mij nu bewuster van verschillende lagen en perspectieven.

Als kinderen stilvielen, vroeg ik mij af of ik ermee zou doorgaan? Neem ik dat engagement naar de ouders op? Het interessante was om evidenties te ontdekken en in vraag te kunnen stellen, zoals bijvoorbeeld 'Ik kan dat niet, want ik moet bidden en die doen dat niet.' 'Of ik eet vegetarisch en zij niet.' Samen zochten we naar argumenten en mogelijke oplossingen.'

Wat is voor jullie nu de link tussen bij elkaar gaan logeren en democratie?

Informatie vanuit terugblik met drie kinderen: het spelen in het winkelcentrum en het project gaan de hele tijd over conflicten, over verschillen van mening. Door bij een ander gezin te gaan logeren zie je andere culturen, zie je hoe mensen andere dingen doen of de dingen anders doen. Bij ons thuis bijvoorbeeld eten wij altijd samen en eten we ook best laat, omdat papa laat thuiskomt van zijn werk. Wij vertellen elkaar dan uitgebreid over onze dag. In het gezin waar ik naartoe ging, eet iedereen apart en meteen als die thuiskomt. In het gezin waar ik naartoe ging, kwam een broer van de mama even binnen terwijl wij aan het eten waren. 'Hoi hoi, goeden-dag' zeggen, en dat is helemaal anders dan bij mij thuis. De broers en zussen van mama en papa wonen ver weg. Wij zien hen als het feest is of als we eens afspreken. Iedereen leeft anders en dat moet kunnen, dan kan je dat begrijpen.

Cultuurbeschouwing, aanzien voor een engagement?

Beste,

Dit logboek begon met een beeld van ARPAIS du bois: 'Ik strooi kruimels en zie maar welke je nu oppikt en welke later'. Hou daarbij in gedachten: "Men schrijft niet voor slaven." [Sartre]. De reis is belangrijker dan de bestemming.

Nawoord

Als afscheid geef ik graag een kort gesprekje weer:

Op een dag eten we samen fruit.

Havah (5 jaar) vertelt mij dat ze geen varkensvlees mag eten.

'Ik ook niet,' reageert Loulou (4 jaar), 'maar dat is niet erg, want ik lust dat niet.'

'Mag jij varkensvlees eten?', vraagt Havah aan mij.

'Ja, ik mag dat eten, maar ik eet dat niet veel', antwoord ik.

'Misschien dat grote mensen dat wel mogen en kinderen niet?', vraagt Havah zich af.

'Goede veronderstelling, maar ze klopt niet. Ik ken kinderen die varkensvlees mogen eten, spreek er eens over met je mama of papa.'

Innerlijke dialoog: 'Dit gesprek gaat echt vanzelf. Ik realiseer me dat ik vroeger de neiging had om dingen uit te leggen, misschien ook te vertellen dat het een regel van haar geloof was.'

Twee weken later. We zitten in de kring te drinken en wat te praten met elkaar.

Havah zegt: 'Ik mag geen varkensvlees eten, want ik ben Marokkaan.'

Daarna tegen Inni (4 jaar) naast haar: 'Jij mag dat ook niet eten, want jij bent ook Marokkaan.'

Inni antwoordt: 'Jawel, ik mag dat.' Ze maakt onderscheid tussen school en thuis, denk ik.

Maar ik word afgeleid door andere kinderen en kan het gesprek niet verder volgen.

Innerlijke dialoog: 'Ik ben blij dat ik het eerste gesprek zo eenvoudig heb gehouden. Ik vermoed dat Havah met haar ouders heeft gesproken en ze nu een reden kent. Interessant om te zien hoe ze er nu van uitgaat dat deze regel geldt voor alle Marokkanen. Ze zal het misschien verder uitvissen ...'

Dit gesprekje toont dat kinderen met elkaar aan cultuurbeschouwing doen. Op de kaart vind je het voorbeeld van kinderen die graag willen trouwen. Een collega vertelt hoe hij Amadou (11 jaar) hoorde vragen aan een klasgenoot 'Ga jij later bier drinken en sigaretten roken?' en er zich een gesprek ontspon. Tijdens het afwassen hoorde ik kinderen van het vierde leerjaar praten over (terminaal) ziek zijn en of je dan een spuitje wilt of aan machines wilt hangen. Luister naar de kinderen en je vindt een schat aan cultuurbeschouwing.

Dit gesprekje toont hoe je vragen hun werk kan laten doen. Dat las ik ook in het antwoord op een vraag in een interview in de krant De Morgen: "Dat is een heel goede vraag. (Denkt lang na) Maar ik heb er geen antwoord op. Het is niet omdat ik er geen verklaring voor heb, dat de vraag niet gesteld moet worden. Ik beloof je dat ik er met mensen over ga praten en hen deze vraag zal stellen. Want het antwoord zal ons nieuwe inzichten opleveren." [Ish Ait Hamou]

"Elk project is een ontdekkingsstocht.
Elk object is een verhaal.
Elke ruimte kan een plek worden.
Elke wereld biedt de mogelijkheid tot
verwondering."
[Ilse Daems]

'Waar kijken we nu toch naar?',
vroeg Martijn Kleppe zich af.
Kijk en noteer wat je ziet. Vraag
aan collega's om dat ook te doen.
Klaar met kijken?
Kijk naar de volgende stap.

Een logboek zonder beelden was niet zoals ik het gedroomd had, was niet mijn eerste keuze. Maar het is je wellicht ook bekend: "Tussen droom en daad staan wetten in de weg en praktische bezwaren." [Willem Elsschot]. Aanvankelijk voelde dat als een beperking, nu zie ik de mogelijkheden. Stel je voor: scholen en lezers voorzien hun logboeken van beelden en illustraties. Ik zie het al voor mij: een tentoonstelling van de geïllustreerde logboeken, een bonte verzameling om door de vingers te laten glijden en te begrijpen. Daar dan een selectie uit maken voor een volgende stap: een logboek met vooral beeld vanuit gedeelde ervaring. Zou dat een mooi vervolg zijn?

Om af te ronden wil ik je één beeld aanbieden.
Neem je tijd om het te bekijken en te beschrijven.
Doe het niet alleen.
Patricia

Hartelijk dank

Sam De Ryck voor de juiste vraag op het juiste moment
Bart Haest, Lieven Godderis en Lieve Van Causenbroeck, de kleine Compagnie,
voor hun antwoorden op mijn vragen gedurende al die tijd
de scholen en medewerkers van FOPEM voor de voorbeelden, vragen en
bedenkingen
Ilse Daems voor de redactionele coaching
Anne-Marie Poels, Pascale Damen en Heleen De Munck voor het nalezen
van de tekst in de eindfase.

in de wereld

in het universum

Wegwijzer cultuurbeschouwing

op wandel met een kaart

“De seizoenen wisselden
en het licht
en het weer
en het uur.
Maar dit is hetzelfde land.
En ik begin de kaart te kennen
en de windstreken”

DAG HAMMERSKJÖLD

Garant

Antwerpen-Apeldoorn

C6N7893BRY

Colofon

Patricia Otte
Wegwijzer Cultuurbeschuwing
Antwerpen - Apeldoorn
Garant
2017

96 blz. - 26 cm
ISBN 978-90-441-3512-1
D/2017/5779/19
NUR 740/757

Omslagontwerp en vormgeving binnenwerk: Linde Desmet
Illustraties: Anje Claey

© Patricia Otte & Garant-Uitgevers nv

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke, voorafgaande en schriftelijke toestemming van de auteur en van de uitgever.

Garant
Somersstraat 13-15, B-2018 Antwerpen
Koninginnelaan 96, NL-7315 EB Apeldoorn
www.garant-uitgevers.be - info@garant.be
www.garant-uitgevers.nl - info@garant-uitgevers.nl

Dit cahier kwam tot stand in samenwerking met de scholen die aangesloten zijn bij FOPEM (Federatie van Onafhankelijke, Pluralistische, Emancipatorische Methodescholen): Buurtschool De Winde, De Klaproos, De Kleine Tovenaar, De Kleine Wereld, De Levensboom Marke, De Levensboom Wevelgem, De Muze, De Sterrebloem, De Torteltuyn, De Tuimelaar, De Vier Tuinen, De Waterval, De Weide, De Witte Merel, De Zevensprong, Iqra-school, Klimop, Methodeschool De Buurt, Serafijn, 't Schommelbootje, 't Speelscholleke, V-tex, wondere wereld, Wonderwijzer en Zeppelin.

Inhoud

OP WANDEL MET EEN KAART

- 5 Inleiding**
- 6 Op wandel met een kaart
- 10 Wandeling 1 'De school als oefenplaats'
- 20 Wandeling 2 'Waarom leven wij? Waarom gaan wij dood?'
- 30 Wandeling 3 Van knooppunt 'Hoe leer je te leven?' naar knooppunt 'School'
- 38 Tijd
- 40 Kopieblad kaart

- 42 Oriënteren in dit logboek**
- 43 Wat is cultuurbeschouwen?
- 46 Smaakmakers I
- 48 Een circulaire leerlijn
- 52 Smaakmakers II
- 54 Het kompas en de innerlijke dialoog
- 56 Ruimte
- 58 Kopieblad kompas

ONDERWEG MET EEN KOMPAS

- 4 Onderweg met een kompas**
- 6 Meervoudige identiteit: ik
- 14 Ik en mijn roots
- 18 Ik en mijn context
- 22 Ik en de wereld in het universum

- 30 Cultuurbeschouwen en de innerlijke dialoog**
- 31 De waarde van de dingen en de innerlijke dialoog
- 32 Een verhaal over liegen en de ontwikkeling van de innerlijke dialoog
- 34 Een verhaal over spelen en democratie, perspectieven en innerlijke dialoog
- 36 Nawoord

“Wat wij het begin noemen is vaak het einde en iets eindigen is iets beginnen”

T.S. ELIOT

Inleiding

Wat heb jij op dit moment in handen?

Dit is een wegwijzer cultuurbeschouwing.

Een logboek dat je zin wil geven om op pad te gaan met kaart en kompas.

Een kaart helpt je om je weg te vinden. Maar je kan er tegelijk ook [h]eerlijk op verdwalen.

Een kompas dient om je richting te bepalen. Maar je kan met zo'n kompas nooit een richting inslaan zonder besef van alle andere windstreken.

Bij dit logboek hoort ook nog een 'koffer'. Dat is een website. Je kan die raadplegen door je mailadres en de code op p. 2 van dit boek te combineren. Je vindt er achtergrondteksten en werkvormen, links en een literatuurlijst (zie).

Ga naar: <http://dl.garant-uitgevers.eu> en geef je mailadres en code in.

Deze code is uniek voor jou.

Met dit logboek kan elke school en iedere leerkracht zijn/haar eigen weg gaan.

Dat is uitdrukkelijk de bedoeling. Om 1001 praktische redenen staan er geen beelden in dit cahier. Dit geeft jou de kans om zelf beelden toe te voegen.

Een uitnodiging of veeleer een uitdaging?

De reis is belangrijker dan de bestemming.

Dit is geen cahier om *over* cultuurbeschouwing te *lezen*.

Dit is een logboek om *aan* cultuurbeschouwing te *doen*.

Natuurlijk komt dit logboek niet uit de lucht vallen. Het is het resultaat van een proces. In de jaren 70 en 80 begonnen groepen leerkrachten en ouders anders te denken over onderwijs. Ze wilden samen school maken en in tijden van verzuiling kinderen ook niet langer opsplitsen in verschillende levensbeschouwelijke groepen.

In de jaren 90 verenigden methodescholen zich in een federatie voor beleidsvoerend werk: FOPEM. In 1997 kende de Vlaamse overheid de term 'cultuurbeschouwing' toe om het onderscheid te maken met vrije, niet-confessionele scholen die godsdienst/zedenleer aanbieden. Wat 'cultuurbeschouwing' nu precies was, werd echter niet gedefinieerd.

FOPEM heeft cultuurbeschouwing onder de loep genomen met de bedoeling om een kader met een gemeenschappelijke taal te ontwikkelen. Sinds 2010 bracht FOPEM visieteksten en cultuurbeschouwingspraktijken bij mekaar. Zij zijn de inspiratiebronnen en voorlopers van dit cahier.

Waarom een 'wegwijzer'?

Een wegwijzer geeft een mogelijke richting aan. Niks méér dan dat. Maar ook niks minder. Je kan net zo goed een totaal andere richting kiezen en inslaan.

Het leven kan alleen achterwaarts begrepen worden, maar het moet voorwaarts worden geleefd, dacht Kierkegaard. Dat leidt tot de volgende gedachte:

"Wat komen gaat, is altijd belangrijker dan wat is of was."

Dit logboek zet opnieuw een proces in gang.

Aan de slag dus. En veel plezier met dit cahier.

"Cultuur is geen kussen, cultuur is een kei die je in het water gooit"

GEERT VAN ISTENDAEL

Beste,

Welkom.

Cultuurbeschouwing onder de loep nemen is als op reis gaan. "Ik reis deels om mijn zintuigen en intellect te prikkelen met nieuwe invloeden, en deels om te zien hoezeer we allemaal op elkaar gelijken". Raker dan Claren McFaddon kan ik het niet zeggen. Zoals zij rond de wereld reist in het spoor van de aubergine, zo reisde ik van vergadertafel naar klas, door boeken en films, tussen kinderen, ouders, collega's en de Compagnie, op zoek naar een gemeenschappelijk kader voor cultuurbeschouwing. Je kan het vergelijken met het opzoeken van 'de vier windstreken van een gesprek'. Ik begon in 2012 met oude visieteksten en ging onderzoekend op weg tot ik in alles cultuurbeschouwing zag en cultuurbeschouwing zich in alles opdroeg. Gaandeweg ontvouwde de werkelijkheid zich beetje bij beetje, telkens toonde zich een nieuwe samenhang. Het is als het ware "laagjes ontdekken in de werkelijkheid" zoals Sofie cultuurbeschouwing omschrijft. Er zijn vele wegen om dat te doen. Door die wegen te gaan, ontstond enige ordening, vormgegeven in een kaart en kompas.

Tijdens de reis hield ik van alles bij. Ik verzamelde allerlei kaartjes, zinnen, citaten, beelden... van het één komt het ander. Uit deze verzameling selecteerde ik beelden en woorden die ik samenzet in dit logboek. Dit logboek gidt je binnen in cultuurbeschouwing van scholen die aangesloten zijn bij FOPeM. Het lezen van dit logboek vraagt enige oriëntering, wat cultuurbeschouwing ook doet.

Lees je hier verder, dan ga je op wandel met de kaart. Draai je het boekje om, dan ga je op weg met het kompas. Begin je in het midden van het boek op p. 42, dan vind je een beschrijving van cultuurbeschouwing en circulaire leerlijn.

Wat nu in je handen ligt, wordt jouw logboek cultuurbeschouwing door het aan te vullen met zinnen, kaartjes, voorbeelden, inspiraties en beelden. Voorzie alvast ook een koffer. Meer aanwijzingen hiervoor lees je op p. 4 in het andere boekdeel.

Neem je tijd, want "alles komt slechts geleidelijk naar boven, in woorden, zinnen, blikken..."

Wat neem je mee in je koffer bij vertrek?

Patricia

"De vier windstreken van een filosofisch gesprek' is een voortdurende verticale pendelbeweging tussen abstracte ideeën en voorbeelden uit eigen ervaring en non-stop horizontale heen- en weerbeweging tussen zelfonderzoek en je verplaatsen in de ander met de groep als go-between. Zo een kompas dat de vier windstreken van een gesprek in het oog houdt en peilt, vind ik wel een interessant en vrijheidslievend instrument." [Ilse Daems]

Claren McFaddon over haar reis in het spoor van de aubergine. De aubergine als metafoor, een groente die zich altijd heeft kunnen integreren in zijn nieuwe omgeving, zonder verlies van identiteit.

Stel je voor ... ga eens in hun schoenen
staan, alleen wonen in een verlaten,
verboden, besmet gebied ...

"Zo waren er vele kleine dingen, die niet in één zin te vangen zijn, maar die samen wel veel in gang zetten. Net zoals de voorstelling over vele kleine dingen gaat, en niet zomaar in een slagzin kan worden samengevat. Zo ging het ook toen we daar voor het eerst kwamen: uiteraard wilden we graag meteen alles weten en begrijpen, maar zo werkt dat natuurlijk niet. Alles kwam slechts geleidelijk naar boven, in woorden, zinnen, blikken ..." [Yves De Gryse, Berlin naar aanleiding van de voorstelling Zvizdal over een koppel dat is blijven wonen in de verboden zone na de kernramp in Tsjernobyl 1986–2016]

"Een **dagboek** is een autobiografisch geschrift, waarin, vaak van dag tot dag, in chronologische volgorde, wordt opgetekend wat de schrijver meemaakt, denkt, waarneemt of overweegt. (...) Een uitzondering is het **logboek** dat meestal juist wordt bijgehouden zodat informatie later weer kan worden teruggezocht, ook door andere personen. (...) Op het moment van opschrijven is dus nog niet bekend wat men later terug wil lezen. (...) Ook is het van belang dat de vastleggingen in een logboek authentiek zijn." Wikipedia – oktober 2016

"Wat is leven? Wat is werkelijkheid, eigenlijk? Kan je die kennen?"

De context van cultuurbeschouwen

Cultuurbeschouwen is de keuze voor levensbeschouwelijke vorming in scholen die aangesloten zijn bij FOPEM (alternatief voor godsdienst of zedenleer). Het is cultuurbeschouwing de hele dag door en in het bijzonder in twee lestijden. Cultuur introduceert ons in de 'sociale orde'. Ze brengt de gangbare betekenissen bij: manieren van doen, objecten en verbanden. Hier en nu, daar en toen. Dat is een praktijk van alledag. Mensen regelen de productie van goederen en de uitwisseling ervan. Dat is de economie. Mensen organiseren zich. Ze groeperen zich, ze regelen de relaties tussen de individuen en richten instellingen op. Dat is politiek. Mensen verbinden zich. Ze onderzoeken en geven vorm aan ervaringen; religie, kunst en wetenschap maken deel uit van het culturele systeem. De sociale orde in de samenleving is gebaseerd op een fragiel evenwicht tussen het politieke, economische en culturele systeem. Cultuur is te zien als het fundament van de samenleving, want het geeft betekenis en het schept een band. Het is in deze context dat we cultuurbeschouwing zien. Alles grijpt op alles in. De werkelijkheid is een complex samenspel van mogelijke systemen. Hoe begin je daaraan? De bijgaande kaart is een mogelijke ordening en biedt overzicht. Het is een handig middel om te kunnen begrijpen en om onderscheid te kunnen maken.

Plooi de bijgaande kaart open.
Bekijk de kaart. Op het eerste gezicht volgens de één chaos, volgens de ander ordening.
Bekijk het eens nader.
Welke grote delen zie je?
Welke lijnen zie je?
Hoeveel kleuren zie je?
Zie je grenzen?
Zet de titels op een rij.
Welke details vallen je op?

Woorden hebben betekenissen.
Ze roepen gevoelens op, ze maken herinneringen wakker. Kan je jouw persoonlijke synoniemen zoeken voor het woord 'reis', in welke taal dan ook?
Persoonlijke wil zeggen: niet beperkt tot taalkundig juiste synoniemen.
Wat doen die woorden jou?
Welk woord past nu het best?
Schrijf er de datum bij, telkens als je deze oefening doet.
Je kan dit soort oefening herhalen met andere woorden in dit logboek.

Reis

Ander woord

Een kanttekening bij 'ordening'

"Lévi-Strauss refereert in zijn 'La Pensée Sauvage' (1962) aan de Osage, een Sioux-stam die levende wezens en dingen in drie categorieën onderbrengt, namelijk diegene die met de hemel geassocieerd worden, met het water of de aarde. De ethnografen die deze stam bestudeerden, stelden vast dat de adelaar door de Osage in de categorie van de aardewezens wordt geplaatst. Voor de Osage heeft de adelaar namelijk met de bliksem te maken, de bliksem met het vuur, het vuur met de steenkool en de steenkool op zijn beurt met de aarde; als meester van de steenkool is de adelaar dus een aardedier. Deze voor ons vreemdsoortige associatie of classificatie functioneert perfect in de wereld zoals die door de Osage werd georganiseerd. Dit is een voorbeeld van één van de mogelijke ordeningen die mensen, levend in bepaalde omstandigheden, aan de wereld opleggen.

De ordening waar wij vandaag in leven is niet meer dan één van de vele mogelijke: een besef waarbij elke vorm van minachting voor of overtuiging van minderwaardigheid van primitieve beschavingen moet wijken (...) Waarom zou de koppeling die ik hier, in mijn wereld, maak tussen de ethnografische waarnemingen van Lévi-Strauss en de functionering van de kinderwereld, méér waarheid bevatten dan het – voor mij moeilijk te ontcijferen – verband dat mijn kleine dochter legt tussen het gestikte randje dat haar nieuwe lange broek afboordt en de lijn van de aaneengeschakelde dakpannen van het dak van het huis vlak tegenover het onze?" [Marianne Van Kerkhoven]

"Ik zie ook een link met onze Keltische geschiedenis en cultuur, met zijn (Sjamanistische) boven- en onderwereld. Midden-aarde (Perceval) komt dan aan bod bij mythische verhalen zoals de zoektocht naar de Graal in onze cultuur."

[Lieven Godderis]

"Eigenlijk is Parsifal heel actueel. Natuurlijk is de ridder Parsifal niet op zoek naar een echte graal. Hij zoekt zichzelf, die graalburcht zit in hém. Hij zoekt en gaat op avontuur en moet kiezen. Er zijn afslagen. Gaat hij links of rechts? Hij moet langs de verleidingen en uiteindelijk komt hij in de graalburcht en bij zichzelf. Hij probeert een authentiek mens te worden. Dat is een mondiaal, maar ook een persoonlijk verhaal." [Bastiaan Everink]

Ook ander gevoel? Ander effect? Andere gedachtestroom?

**“De school mag geen voorbereiding zijn op het leven van later,
ze moet het leven zélf zijn”**

JOHN DEWEY

WANDELING 1

‘De school als oefenplaats’

Beste,

Cultuurbeschouwing de hele dag door. Natuurlijk, alles is van cultuur doordrongen. Maar is dan alles wat je doet of wat wij doen cultuurbeschouwing? Ik hoor je twijfelen. Ja en neen. Vertel eens waarom ‘ja’ en waarom ‘neen’. Dit is altijd een goede vraag om argumenten te verzamelen. Argumenten verzamelen kan je doen door een weg te gaan met deze kaart. Een weg om laagjes in de werkelijkheid te ontdekken.

Even kijken ... als je de kaart openvouwt, dan ontvouwen zich twaalf vierkanten. Laten we de drie in de rode zone links en in de blauwe zone onderaan voorlopig buiten beschouwing (die beschrijving vind je terug in het midden p. 42-57).

Dan resten er drie vierkanten in de witte zone en drie in de groene zone. De drie levensvragen (witte zone) en van ‘generatie op generatie hoe doe je dat?’ thuis, op school, in deze maatschappij/in deze wereld (groene zone) zijn lagen om te ontdekken.

Eigenlijk is ‘knooppunt’ misschien wel een passender beeld dan ‘laag’, want in elk knooppunt komen alle andere samen. Wie weleens op wandel- of fietstocht gaat, kan het vergelijken met de fiets- of wandelknooppunten. Ik neem je mee naar een knooppunt, hou even halt om in te zoomen om vervolgens een nieuw knooppunt te kiezen. Elk knooppunt brengt je bij andere gedachten, andere vragen, een andere invalshoek. Je kan op je stappen terugkeren ‘Hoe zat dat nou weer?’, verdergaan of rondjes wandelen al naargelang nieuwe vragen zich stellen of inzichten zich verdiepen of gaan wankelen.

Ik stel drie wandelingen voor om te verkennen hoe dit werkt. Bij elke wandeling geef ik woorden en beelden, een plek of een tijd, een begrip of gedachten die mij prikkelden. Je hoeft het niet eens te zijn met wat er staat. Om het met een beeld van ARPAIS du bois te zeggen: “Ik strooi wat kruimels en je ziet maar welke je nu oppikt en welke later.”

Je vindt een kopieblad van de kaart op p. 40-41. Zo kan je bij het wandelen schrijven of kleuren, want in het logboek zelf is daarvoor niet zoveel plaats gelaten. Je kan de bladruimte ook vergroten door een blad langs de rand te kleven zoals is aangegeven.

Boeiende reis,
Patricia

Je kan er nu allerlei materialen en voorwerpen, figuurtjes of poppetjes bij halen om te doen ‘alsof’ en het zo levend voor te stellen, net zoals jonge kinderen ‘alsof’ doen.

Voor je vertrekt even stilstaan. Even aandacht voor jezelf, hier, nu.

Een variant op 'Een leerwandeling' à la Freinet.

Maak een vlugge schets.
Tekenen een plattegrond.
Neem een foto.
Kijk iets grondiger.
Noteer associaties, gedachten en vragen.
Dateer.

Start op knooppunt - de school als oefenplaats -
Je bent op school. Je staat buiten. Als je er niet werkelijk bent, doe het in je verbeelding. Inzoomen op gebouw en omgeving.
Wat is er te zien? Te horen? Te voelen? Te ruiken? Te ervaren?
Drie minuten is een begin om rond te kijken en de plek met aandacht te ervaren.

'Waarom gooien jullie weg wat wij kunnen gebruiken?', vroeg Luca (6 jaar) met een houten krantenbak in de hand.

Een eerste toer door het gebouw. Je laat het op je afkomen. Wat merk je op?
Een tweede toer: kies een focus.

- › Welk soort lokalen of plekken zijn er?
- › Drie minuten om de meubels en de muren te scannen.
- › Zie je sporen van rituelen?
- › Zie je sporen van feesten?
- › Wat springt in je oog?
- › Wat had je niet verwacht? Wat verrast je?

...

kleef hier en blad extra aan

› Vervolg de wandeling. Ga naar rechts op de kaart naar knooppunt in deze maatschappij/in deze wereld.

► Je bent op knooppunt 'In deze maatschappij, in deze wereld'

De school heeft haar plaats in de maatschappij, in de wereld. School, wereld en maatschappij zijn georganiseerd en bestaan uit allerlei systemen. Deze organisatie en systemen hebben hun invloed op het kind, de ouders, de leerkrachten, de school. Ze bepalen hoe een en ander gebeurt.

Dat is goed te zien in het ecologische model van Bronfenbrenner. Een schema dat toont hoe de opvoeding van een kind, in gezin en op school, is ingebed in organisaties en systemen en erdoor beïnvloed of bepaald wordt.

Inzoomen op enkele systemen

Het onderwijssysteem

Vlaanderen bepaalt de maatschappelijke opdracht: ontwikkelingsdoelen en eindtermen. In Nederland spreekt men van onderwijsdoelen en kerndoelen.

Het juridische systeem

De Verenigde Naties onderhandelden het Kinderrechtenverdrag in 1989. In België kreeg dit kracht van wet in 1992. Er zijn 41 artikelen voor kinderen vertaald door kinderrechtenschool.be.

Het kinderrechtencommissariaat zorgt voor een goede naleving daarvan en voor informatie. Filosofer over kinderrechten met de handige lesmap van het kinderrechtencommissariaat.

Natuurlijk kan je nog inzoomen op andere systemen. Laat je inspireren door systemen opgesomd in het model of je eigen ervaringskennis.

Met de blik van de rechten van het kind kijken we naar de school.

Recht op

Een naam, een identiteit en een nationaliteit

Gelijke behandeling of anders-zijn, zonder discriminatie

Eten en drinken, zorg en bescherming tegen geweld

Spel en vrije tijd

Opvoeding en ontwikkeling

Een eigen mening en inspraak

Een eigen godsdienst en te geloven wat ze willen

Informatie

Onderwijs

Welke rechten zien we weerspiegeld in het schoolgebouw?

Bij een rondgang door mijn school zie ik ...

In de buitenruimte

In lokalen
aan de muren
meubilair

In de wijk

Sta ook even stil bij mogelijke drempels voor de toegang tot de school en de inbedding in de wijk of buurt.

Letterlijk: drempels, rode lijnen 'vanaf hier spreekt men ...' of 'tot hier de ouders', gebouwen, organisaties die deel uit maken van de school.

Figuurlijk: armoede, taal, godsdienst & levensbeschouwing ... Overweeg of kinderen zich kunnen herkennen in het schoolmilieu en wat daarvoor nodig is.

De school is een oefenplaats voor cultuur en cultuurbeschouwing.

"De school is een plaats van cultuur, waar een persoonlijke en collectieve cultuur wordt ontwikkeld die de sociale, politieke en waardencontext beïnvloedt en op haar beurt beïnvloed wordt door deze context in relatie van diepe authentieke wederkerigheid." In deze visie van Reggio Children is de ruimte (de omgeving) de derde pedagoog.

Het is interessant om een en ander 'letterlijk' of 'figuurlijk' in kaart te brengen. Deze opdracht is geïnspireerd door het boekje 'Cartocacoèthes'. In dit boekje zijn ze bezeten om alles in kaart te brengen met kleuren, lijnen en beelden. Zo bijvoorbeeld een kaart van de hemel bij een feestnacht, of een kaart 'Ici et là' of een kaart van de pijn van de wind, van geheimen, van de vingertoppen of vanuit het hart.

We kunnen **samen spelen**, lachen en bewegen ... elke dag opnieuw

Een zin uit het refrein van een schoollied, vertaald in vele talen.

- › Wandel nu via knooppunt 'Waarom leven wij? Waarom gaan wij dood?' naar knooppunt 'Wat is 'goed' leven?'

Het knooppunt 'Waarom leven wij? Waarom gaan wij dood?' brengt je bij het mens- en wereldbeeld van de school. Dat beeld kadert hier in de Rechten van het kind en van de Mens. Scholen aangesloten bij FOPEM hebben altijd geopteerd om kinderen niet op te splitsen in levensbeschouwelijke groepen. Met de keuze voor cultuurbeschouwing als levensbeschouwelijke vorming als logisch gevolg.

- › Vervolg de wandeling langs het knooppunt 'Wat is 'goed' leven?'

Dit knooppunt focust op betekenis en waarde.

Het is niet alleen de plek en het schoolgebouw die van betekenis zijn voor cultuurbeschouwing. Er is ook tijd nodig om aan cultuurbeschouwing te doen. Twee les-tijden en een hele week. Tijd om kinderen aan het woord te laten, hen een stem te geven. Tijd om samen af te wegen wat van waarde is in een bepaalde situatie. Tijd om in groep te kunnen werken en leven, om het groepsleven te kunnen regelen en verbondenheid te creëren. In het lessenrooster is tijd uitgerekend voor een ronde of kring, voor een klassenraad en meeting, voor feesten, voor klasdoorbre-kende groepen, zoals bv. stamgroepen.

Op die manier leren kinderen zich uitdrukken en zich verantwoorden, ruimte laten voor een ander en samen bekijken 'Hoe gaan we dat hier samen doen?' en 'Wat is daarvoor nodig?' Ze leren om zelf de leiding te nemen over hun denken en vanuit nieuwsgierigheid een kritische blik te werpen op de wereld. Op die manier brengen we een levensbeschouwelijke, cultureel maatschappelijke geletterdheid op gang. Zo wordt de school ook een oefenplaats voor democratie.

Materiaal en boeken tonen betekenissen.

"Schrijf nieuwe schoolboeken.

Hoe onze schoolboeken omgaan met belangrijke kwesties als taal, milieu, homoseksualiteit: het is zo achterhaald."

[Rachida Aziz]

"Ik schrijf hiphop-geschiedenislessen waarin zwarte historische figuren en rolmodellen een plaats krijgen."

[Anthony Collins]

(Her)lees rood vak 2 links op de kaart.
Wat is van waarde in de school en bij het leren?

Maak een lijstje:

Coöperatie?

Participatie?

Onderzoekend leren?

Fouten maken?

Onzekerheid en niet-weten?

Verschil?

Stip drie dingen van de school aan
waarin dat recht tot zijn recht komt.

Recht op
Een naam, een identiteit en een
nationaliteit

Gelijke behandeling of anders-zijn,
zonder discriminatie

Eten en drinken,
zorg en bescherming tegen geweld

Spel en vrije tijd

Opvoeding en ontwikkeling

Een eigen mening en inspraak

Een eigen godsdienst en te geloven
wat ze willen

Informatie

Onderwijs

➤ Keren we terug naar het knooppunt 'school'. Over tijd gesproken ...
twee lestijden in het lessenrooster en de hele week.

Inzoomen op de ronde/kring.

Je kan dezelfde oefening doen als voor het gebouw.

Welke rechten van het kind zien we weerspiegeld in ronde/kring?

Je kan dat net zo goed bekijken voor toonmomenten, feesten, klasdoorbrekende
groepsmomenten zoals stamgroepen, het bereiden van maaltijden en het huis-
houdelijke werk.

Elke school en leerkracht doen een ronde of kring op hun eigen manier. Ze doen
dit door in elke ronde/kring aan cultuurbeschouwing te doen of door in een spe-
cifieke ronde/kring te voorzien, zoals een cultuur-natuurronde, een actuaronde of
de maandagochtendronde.

Wat men vaak ziet terugkeren, is het tonen van materialen of voorwerpen.

Daarbij zijn voor Martha Nussbaum twee vragen van belang:

1 'Waar komen deze materialen vandaan?'

2 'Wat was er voor nodig om dit te maken?'

Deze vragen zetten aan tot nadenken en begrijpen waar onze dagelijkse produc-
ten vandaan komen. Ze wakkeren daardoor een bewustzijn (en gevoel) aan van
betrokkenheid met de verschillende groepen van onze samenleving. Ze stellen
uiteenlopende arbeids- en levensomstandigheden in de wereld aan de orde.

La part du maître. "Invariant nr 13. 'Regels en wetten moeten het resultaat zijn
van ervaring, waarneming en onderzoek. Zoniet verworden ze tot waardeloze
formules'. Freinet ging ervan uit dat de leerkracht deelnam aan het leven in zijn
klas, dat hij de situatie zo organiseerde dat elk individu aan zijn trekken kwam
en zich ervan bewust was wat hij 'als meester' aan de situatie toevoegde. Het
ontdekken en opbouwen van regels en wetten vanuit het werk van de kinderen is
bv. iets wat de meester aan de situatie toevoegt. Allerlei kennis en kunde die men
onderweg heeft opgedaan opnieuw leren te gebruiken in andere reële situaties."
[Patrick Stubbe] Dit is mediatie van transcendentie [Feuerstein]

"Waarom kan ik de vissen
eigenlijk niet horen?"
(3 jaar)

inzoomen op klassenraad of meeting

Welke rechten van het kind zien we weerspiegeld in klassenraden of meetings?

Een definitie om te vergelijken met jouw schoolpraktijk.

"In de klassenvergadering bespreken de kinderen en de leraar met elkaar complimenten, felicitaties, ideeën, plannen, vragen, klachten, kritiek. Gesprekken gaan over het werk, over problemen, over de inrichting van het lokaal, de klassentaken, de klassenkas, de klassenkrant, de afvaardiging van de schoolraad. De klassenvergadering bevordert het proefondervindelijke verkennen van de rechten en de plichten, van ieders vrijheid en verantwoordelijkheid in een klas." [Jeroen Tans, Freinetonderwijs].

Of je het nu klassenvergadering of klassenraad of meeting noemt, of je het nu met de klas, klasdoorbrekend of met de hele school doet, het uitgangspunt blijft: hoe gaan we het samenleven hier samen regelen? Hoe gaan we problemen oplossen, zodat iedereen zijn plaats heeft en zonder dat we met iedereen vriend moeten zijn? Het is mooi om te zien hoe kinderen de basisregels, afspraken en manieren jaar na jaar doorgeven. Hoe kinderen jaar na jaar opnieuw kunnen ervaren dat regels nuttig zijn om het samenleven in goede banen te leiden, maar ook dat goed samenleven meer vraagt dan regels.

Een voorbeeld.

"Na veel conflicten en evenveel gesprekken op de meeting was er een hele reeks afspraken voor de speelruimte ontstaan. De meeting was eerder een controleorgaan voor regels geworden. Het team wou de kinderen een spiegel voorhouden en speelde een toneelstukje over 'het spelen volgens de afgesproken regels'. Een lach van herkenning ging door de groep. Kinderen verwoordden het zo: 'Ja, we hadden alles geregeld ... maar er kon niet meer leuk gespeeld worden. Zeer vele zaken kan je niet met afspraken alleen regelen. Er is altijd weer iets wat je niet voorzien hebt.' 'Je weet eigenlijk zelf wel wat kan ... wat niet kan ... wij kunnen dat toch elke keer zien en dan eerlijk afspreken wat het beste is voor iedereen.' 'Natuurlijk moeten wij ook aan meer denken dan de kleuters.' Via dit gesprek groeide bij de oudste kinderen een belangrijk besef. Je kan beter zelf bepalen wat je moet doen, hoe je het best handelt. Je weet meestal wat goed is en wat niet, als je in je hart kijkt. Een besef van het belang van gewetensvol, verantwoordelijk handelen, niet op grond van gehoorzaamheid aan afspraken maar vanuit een zelfonderzoek, rekening houdend met de zwaksten, is belangrijker dan het opvolgen van regels." Zo wordt de school een oefenplaats voor democratie.

inzoomen op democratische organisatievormen in de school

Taal doet er toe!

Welke woorden gebruiken jullie op school? Welke traditie kennen jullie hierin?

Op niveau van de groepen

Klassenraad
Meeting

Afspraken of regels
Picto of woorden
Bord of flap

Materialen?

Op niveau van de school

Wat vroeger in veel scholen het 'forum' was, krijgt nu andere namen zoals De Okkerboom, Het Zuilmoment, Baobab, De Grote Schoolmeeting (met ouders erbij)

Wat verandert er samen met de naam?
Is er een link met de context en de tijd?

Als we de school zien als een oefenplaats voor democratie, is dat volgens jou in lijn met de volgende gedachten?

inzoomen democratisch systeem

Basisvrijheden en wederkerigheid

"We moeten niet per se uitgaan van gedeelde waarden en normen om te kunnen samenleven. Het is voldoende dat alle burgers volmondig instemmen met de 'overlappende consensus'. In die overlappende consensus zitten de basisvrijheden die iedereen moeten aanspreken, omdat iedereen die redelijkerwijs nodig heeft om het leven vorm te kunnen geven volgens de eigen inzichten in wat waardevol is. Deze principes en basisvrijheden zijn op basis van wederkerigheid vrij gemakkelijk af te leiden, uit de gedachte dat iedereen als een vrij en gelijk individu behandeld wil worden. Wie als moslim of als evangelicaal gelijk behandeld wil worden, moet aanvaarden dat ook homo's het recht hebben om op voet van gelijkheid aan de samenleving te participeren, en omgekeerd. Wie de vrijheid neemt om kortgerokt de straat op te gaan, moet aanvaarden dat anderen dat niet wensen te doen, en omgekeerd." [Patrick Loobuyck]

Democratie door discussie

"Amartya Sen haalt tradities aan waar mensengroepen in overleg en met oog voor de context tot afspraken komen die door alle aanwezigen als de best haalbare volgende stap beschouwd worden. Geen universele, boven tijd en context verheven algemene principes, maar tijd- en contextgebonden stappen naar een rechtvaardiger, democratischer systeem dat de fouten of onvolkomenheden (die men op zijn weg vond) deels verhelpt. Als die stappen geïmplementeerd worden, dan bekijkt de gemeenschap kritisch hoe de afspraken werken om ze in een volgend stadium mogelijk bij te sturen." [Rik Pinxten]

Ukpunten voor democratie zijn volgens Pinxten:

- > belangen op lange termijn
- > de hele mensheid
- > elke meerderheid moet zo regeren dat de minderheid de kans heeft om binnen de algemene afspraken maximaal zichzelf te zijn.

Ensembl' on peut jouer, bouger et rigoler ... Chaque jour de nouveau (Frans)

Het gaat hier zo dikwijls over systemen. Systemen of de invloed ervan zijn niet altijd zichtbaar of grijpbaar. Vergelijken is een goede manier om dingen te zien die eerst aan de aandacht, de blik of het begrip ontsnappen.

Ik stel je volgende filmpjes of documentaires voor. Googlen kan ook natuurlijk.

De documentaire 'Demain' (2015) toont pioniers die landbouw, energie, economie, democratie en opvoeding heruitvinden. Door deze positieve en concrete initiatieven samen te brengen, ontdekken ze hoe de wereld van morgen eruit zou kunnen zien ...

In dit filmpje legt Jan Saal zijn kijk op geld en bewustzijn uit. De invulling van economische begrippen is een culturele discussie. Wat versta jij onder bezit? Wie bepaalt wat je nodig hebt om te leven?

In dit filmpje legt Thomas Rau uit wat het betekent voor het productieproces als we niet langer spullen bezitten maar gebruiken.

Waar mensen samenleven, organiseren ze zich. In de documentaire 'Dusty bin Dreams' van Eriss Khajira en Anne Van Campenhout zie je een portret van vijf bewoners van de Dandora vuilnisbelt in Nairobi. Te bekijken op npo.nl

"Als op een dag de hele wereld op hetzelfde moment zou beginnen te eten, gedurende tien seconden, dan zou er absolute wereldvrede heersen."

[Claron McFadden]

Als jij zestig seconden de tijd krijgt voor jouw boodschap om te wereld te verbeteren, hoe klinkt de jouwe? Die van de buurman?

Bepaal de coördinaten van de school. Het is een andere manier om zicht te krijgen op de systemen of invloeden die een rol spelen. Vul aan of schrap wat niet past.

School die aangesloten is bij FOPEM

Levensbeschouwelijke vorming: cultuurbeschouwing

Naam

Adres

Buurt of wijk

Gemeente of stad

Vlaanderen

België

Europa (EU)

Wereld (VN)

SES-kaart (Sociale Economische Status)

Breedtegraad 51° NB, lengtegraad 4° OL

Gematigd zeeklimaat

Vegetatiezone

Begin 21ste eeuw

Domeinnaam – Blog – Facebook – Twitter

Systeem buitenschoolse opvang

“Het leven van een mens is
wat zijn gedachten ervan maken”

MARCUS AURELIUS

WANDELING 2

‘Waarom leven wij? Waarom gaan wij dood?’

Beste,

Je gelooft het of niet, maar kinderen kunnen op de gekste of meest onverwachte momenten een bijzondere vraag stellen. Bijvoorbeeld tijdens de overgang van opruim naar middageten, wanneer je hoofd er niet naar staat, komt de vraag: ‘Wil je nog eens het gedichtje van papy zijn (doods)prentje voorlezen?’ Een gedicht van Pablo Neruda, niet meteen een kindergedicht, maar er ontstaat een soort van sacrale stilte. Wanneer het tijd is om te gaan eten, blijven kinderen in stilte zitten. Druppelsgewijze staan ze recht en vertrekken. Een beklijvende ervaring. Of die andere keer toen de vraag kwam ‘Waar komen wij eigenlijk vandaan of hoe zijn wij begonnen?’ middenin een praktische voorbereiding voor het kamp. Deze vragen zetten ons meteen op dit knooppunt ‘Waarom leven wij? Waarom gaan wij dood?’ of anders gezegd ‘Hoe komt het dat wij bestaan?’. Deze levensvragen situeren ons binnen een andere tijds- en ruimtedimensie: eeuwigheid en onmetelijkheid. Universum of kosmos, je kan je afvragen wat het goede woord is.

Hier en in de koffer vind je enkele aanzetten om een en ander te kaderen in een geheel, in de tijd. Misschien vind je het een hele boterham? Hoeveel keer wil je lezen om te begrijpen? Wil je alles in één keer of neem je liever hapje per hapje? Hoeveel tijd geef je jezelf om te begrijpen?

Heb geen haast. Er is tijd. Van 2017 tot 2021 en nog lang daarna.

*Je van harte gegund,
Patricia*

Zoals je leest op de kaart, zoekt en verhaalt de mens zin, betekenis en zijn plaats in het universum. Nu gebruik ik even de woorden van De Rynck: “Mensen die samenleven delen iets, ze hebben iets gemeen dat voorkomt uit de band met hun oorsprong en de natuur. Cultuur is alles wat voortvloeit uit deze band. (...) Zo krijgt een mensenleven in zijn samenleving zin. Zoals ze die overdragen van generatie op generatie.” Er bestaan veel ervaringen en woorden die voortvloeien uit de band tussen oorsprong en natuur. Men kan ze misschien samenbrengen onder de noemer heelheids- of eenheidservaringen, spirituele of religieuze ervaringen. Deze heelheid kent de vorm van een scheppende god, natuur, een woord, beeld of de eigen vervolmaking. Symbolen, rituelen, gebeden, dansen, zingen en verhalen helpen deze heelheidservaring te realiseren. Volkeren en culturen brengen dat samen in een mens- en wereldbeeld dat zich doorheen de tijd wijzigt. Uitvindingen, technische en technologische ontwikkelingen zorgen voor kantelpunten in de 17de en 21ste eeuw. Ze hebben gevolgen voor het zelfverstaan van de mens. 🧐

“De zin van het leven willen begrijpen, dat is de wind in een doosje willen doen.” [Laika]

► Wil je inzoomen op welke waarden je dit brengt? Vervolg de wandeling naar het knooppunt ‘Hoe leer je goed te leven?’ of ‘Wat is goed leven?’ Traditie hier, daar Buen vivir.

Ga verder op p. 22-23.

► “Maar wat is nu de waarheid? Of hoe kan je dat weten?”

Ga verder op p. 26-27.

- › Start van de wandeling = een beeld van EGO en ECO.

Een beeld zegt vaak meer dan 1000 woorden of een beeld kan 1000 woorden samenvatten.

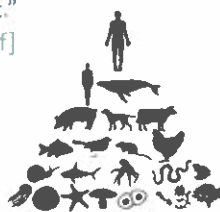
Hier zie je de mens aan de top van de piramide van levende wezens staan. Klopt dit met jouw beeld? Waarom wel? Waarom niet?

Het doet mij denken aan twee kinderen, Luna (6 jaar) en Maysa (7 jaar). Naar eigen zeggen begrijpen zij de dierentaal. Je ziet hen op een andere manier contact maken met dieren, alsof ze er inderdaad de dierentaal verstaan. De dieren hebben hen graag.

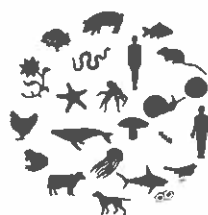
"The earth doesn't belong to us, we belong to it." [Chief Seattle, opperhoofd van de Duwanish-Indianen]

"Verbondenheid van de mens met het al. Een eco-kosmopoliet." [Jaap Kruithof]

EGO

ECO

De mens is niet centraal, maar is slechts een schakel in een allesomvattend, eeuwig bewegend netwerk. Hoe zit de verhouding tussen mensen en dieren dan precies? Is dat voor planten en mensen ook zo? En de dingen?

Het doet mij denken aan het verhaal van Khadija over de verhouding van de mens tot de natuur in de islam. De aarde behoort niet toe aan de mens. De mens dient zorg te dragen voor het ecologische evenwicht en zo voor de toekomstige generaties.

Het doet mij denken aan 'Het einde van de mens als maat der dingen' [Lynn Berger, Anoek Nuyens]

- › Wil je consequenties van dit wereldbeeld doordenken naar deze maatschappij, in deze wereld met hun systemen? Ga verder op p. 24-25.

Juntos jugarémos, reir y movernos, ... Todos los días (Spaans)

► Van EGO ECO naar het volgende knooppunt 'Wat is 'goed' leven?'

Zoals gezegd is het dagelijks leven het uitgangspunt voor cultuurbeschouwing. Als je aandachtig kijkt naar spelende kinderen, dan zie je dat ze verhalen verzinnen over 'de goeden' en 'de slechten' in allerlei figuren en settings. Vaak overwinnen de goeden en even vaak worden de goeden en de slechten vrienden, komt alles goed. Als je samen dingen doet en met de verwondering of vragen aan de slag gaat, dan krijg je samen gevoel voor wat van waarde is. Het is samen denken en spreken over wat 'goed' is of 'juist' om te doen en de geschikte woorden daarvoor vinden. Het is delen van ervaringen tot ze gemeenschappelijk bezit worden, tot ze op den duur 'cultureel erfgoed' worden. Zo brengen we samen een moraliteit en betekenis tot stand. De taal waarin we spreken, afwegen en oordelen is van belang. Ze weerspiegelt waarde. Waarden kennen vele bronnen. We gaan ervan uit dat mensen verschillende waarden tegelijk aanhouden en dat deze waarden niet op zichzelf staan. Ze zijn altijd ingebed in een traditie, doorgegeven van generatie op generatie, ingebed in een context waardoor traditie steeds hernieuwd kan worden. Op die manier geeft traditie continuïteit in de verandering, biedt ze vertrouwen en houvast. Traditie staat dus niet 'vast' en is dus nooit af.

Beste,

Als ik lees dat ik tot een traditie behoor, dan vraag ik mij toch altijd af wat ik mij moet voorstellen bij mijn 'overgeleverde traditie'. Jij ook?

Iemand deed mij de suggestie: 'Kijk eens rond ... wat zie je in je familie? Een goede tip. Als je vergelijkt met andere families, dan kom je op tradities van feesten, op vakantie gaan, bezoek ontvangen, geboorte vieren, doden begraven en allerlei kleine rituelen zoals een kusje of een kruisje voor het slapengaan. Waarom doen mensen dat op deze manier?

Voor welke dingen ben je in lijn met de traditie en waarin zie je eerder een breuk? Traditie gaat natuurlijk verder en breder dan je eigen familie. Welke tradities zijn er in de wijk, in de geloofsgemeenschap of groepen waartoe je behoort? Je kan de horizon van tradities nog groter maken. Professor Ronald Commers toont bijvoorbeeld drie grondaspiraties voor ons ethisch handelen hier in West-Europa. De verstandige levenskunst van de Grieken, de naastenliefde van de christenen en de gerechtigheid in het jodendom. Hij beschrijft de 'Uittocht uit Egypte' als individuele en collectieve emancipatie, een link die ik zelf niet bedenk. Interessant, niet? Je kan natuurlijk nog verder in de tijd teruggaan en zien hoe christelijke tradities zich geënt hebben op natuurfesten. Zoals die nu nog steeds door groepen mensen worden gevierd. Boeit je dat ook? □

Patricia

Plek: HIER

"Als je één pot chocopasta hebt voor 160 mensen, zet je hem dan op één van de tafels of niet?" □

Overgangsrituelen in scholen.
Samen 7 jaar, samen 12 jaar. □

Plek: OVERAL

Onze vrijheid is betrekkelijk door de betrokkenheid op de wereld, op de anderen, Het Andere en De Ander. Kan je doen alsof je je 'ik' - als een centrum van waaruit je alles voortdurend overziet - kunt uitschakelen? Je ziet jezelf dan niet langer als het centrum waar alles om heen draait. Deze handeling noemt men decentratie.

"Vrijheid en verantwoordelijkheid, dat gaat samen. Klopt dat voor jou?"

Plek: DAAR

"De mens is niet het centrum van het universum maar een deel ervan. Dat vraagt een soort kosmisch bewustzijn, het diepe besef van verbondenheid van het menselijke leven met de aarde." [Ton Lemaire]

Door te zien hoe een ander denkt en leeft, door andere culturele voorschriften te kennen, krijg je de kans om je eigen cultuur of tradities te achterhalen of te verdiepen. Of zoals Omar Rajeh zegt over het opzetten van de dansvoorstelling 'Beytna': "De confrontatie heeft ons beter doen begrijpen waar we vandaan komen en wat we willen".

Buen vivir

"Zoals gezegd is het nadenken over het 'goede (samen)leven' des mensen en van alle tijden met heel diverse reacties. De Belgische filosoof Philippe Van Parijs wijst erop dat 'goed' en 'gelukkig' vaak met elkaar verward worden. 'Individueel moeten we streven naar een goed leven, niet naar een gelukkig leven. Collectief moeten we streven naar een rechtvaardige samenleving, niet naar een gelukkige. Met een beetje geluk zal dit streven onze levens en daarmee onze samenlevingen gelukkiger maken. Maar een garantie kan niet worden gegeven', schrijft hij in 'The World Book of Happiness' (2010).

Dat het streven naar 'het goede leven' een collectief gebeuren is en in de eerste plaats een goed samenleven impliceert, is voor de inheemse bevolkingsgroepen uit de Andesregio een vanzelfsprekendheid. In Bolivia hanteert men de Spaanse vertaling van het Aymara 'suma qamaña'. In Ecuador gebruikt men liever de vertaling van het Quechua 'sumak kawsay'. Het gaat in beide betekenissen om de omschrijving van een kwalitatief hoogstaand leven: 'vida en plenitud' betekent zoveel als 'leven in volheid', waarin een evenwicht bereikt is, samen met anderen tussen het materiële en het spirituele." [Walter Lotens]

- Je komt van p. 22-23, het knooppunt 'Wat is 'goed' leven?'
- Je bent nu op het knooppunt 'In deze maatschappij, in deze wereld'.

De vraag ligt voor: 'Hoe kan de waarde van 'goed' leven gevrijwaard worden voor allen en verankerd worden in het systeem van de samenleving?'

Inzoomen op het economische, democratische en juridische systeem

"Het 'Buen vivir' van Ecuador en Bolivia slaat op een economie van en voor het leven. Deze landen verankeren dit 'Buen vivir' in hun nieuwe grondwet. Door dit leven en alle leven – dus ook de natuur – voorop te stellen, verandert de hele kijk op de productie en de productiemiddelen. In die nieuwe logica moet de natuur rechten krijgen, want de natuur is van het allergrootste belang voor het leven. Logischerwijs vloeien daar een aantal rechten uit voort. 'Leven' slaat op alle vormen van menselijk leven en niet op de 'homo economicus' alleen. Dat betekent dat productie en reproductie bovenaan staan in plaats van groei en winst. De nieuwe grondwet van Ecuador erkent de gelijkwaardigheid van productief en reproductief werk. Alle arbeid is noodzakelijk voor het voortbestaan van het leven, moet respect tonen voor dat leven. 'Buen vivir' komt dus neer op een uitbreiding van vrijheden en van rechten, van meer kansen en meer potentieel.

Het komt neer op een wederzijdse erkenning van eenieder, met samenwerkingsverbanden om meer sociale, economische, democratische en intergenerationele rechtvaardigheid te bereiken. Die samenwerking en die solidariteit moeten leiden tot een gedeelde toekomst." [Francine Mestrum]

Beste,

Het is nog donker als deze werkdag begint (15/12/15). Rondom mij komen mensen ontbijten, haasten mensen zich naar de trein en doen twee para's hun dagelijkse ronde. De gepantserde voertuigen zijn nu van het plein verdwenen. De voorbije weken heb ik voor het eerst in mijn leven gevoeld wat de slogan '70 jaar vrede in Europa' waard is. Maar laat ik daar niet over uitweiden. Het is warm voor de tijd van het jaar, dat voelde ik deze ochtend ook weer. Vorige week merkten de kinderen bomen in de knop op. Het tv-nieuws toonde een egel op zoek naar voedsel op een moment dat hij normaal zijn winterslaap houdt. Maar laat ik daar niet over uitweiden. Liever nodig ik je uit om het Handvest van de Aarde te lezen, beter bekend als het Earth Charter. Het biedt 'visie en inspiratie om in actie te komen voor een vreedzame, rechtvaardige en duurzame wereld.' Het was Jan Devos die dit Handvest onder mijn aandacht bracht. Hij vertelt in zijn artikel 'Freinet +' over hoe de natuur Freinet inspireerde. Hij was zich bewust van zowel de schoonheid als de hardheid van de natuur. Anno 2015 is het terug belangrijk om kinderen in contact te brengen met de natuur en de fenomenen die zich daarin afspelen te doen begrijpen. Het is in die context dat hij het Earth Charter als een bruikbaar referentiekader ziet. Op een ochtend als deze ben ik vorige generaties dankbaar voor de vrede en vraag ik mij af hoe die te waarborgen voor volgende generaties. Samen cultuurbeschouwen?

Patricia

Op welke manier kan dit een inspirerend voorbeeld zijn? Zie je parallellen met systemen op school en de daarmee samenhangende waarde?

Op de aarde heb jij je plek. Jouw coördinaten zijn:

HIER - NU
ik

Wij - familie – klas – scouts

School

Stad

In deze maatschappij
een seculiere democratie
Sociale Economische Status

In deze wereld
51° NB – 4° OL
België - West-Europa - ...

In deze virtuele wereld*

Op de aarde
gematigd zeeklimaat

In het universum

- Je komt van p. 21, het knooppunt 'Waarom leven wij? Waarom gaan wij dood?', met het mens- en wereldbeeld EGO ECO. Als je dit ECO mens- en wereldbeeld doordenkt, dan heeft dat consequenties voor systemen waarin je leeft.

Inzoomen op het democratische systeem en op rechtssysteem

Het ECO wereldbeeld – Stel dat mens, dier en object gelijkwaardig aan elkaar zijn, of de plek van de mens zelfs door een dier of een machine wordt ingenomen, hoe zou dat eruit zien?

Een voorbeeld

In Nieuw-Zeeland werd de rivier de Whanganui tot rechtspersoon uitgeroepen.

Maar hoe weet je als mens wat het beste is voor een rivier?

Zinnen die tot mijn verbeelding spreken.

Thais eiland gaat met verlof.

Komt een boom bij de rechter.

Op weg naar een parlement der dingen?

"Je bent geboren op een plek op aarde en je treedt binnen in de mensenwereld door handelen en spreken." [Hannah Arendt]

Je kan deze plek (of plekken) numeriek weergeven door geografische coördinaten in lengtegraad en breedtegraad. Deze plek(ken) kleuren je leven. De systemen waarin je leeft, beïnvloeden en bepalen het leven. Je kan deze plekken ook 'persoonlijker' maken door je coördinaten op een andere manier namen te geven, in te vullen of kleur te geven. Maar het is natuurlijk geen eenrichtingsverkeer. Gelukkig is er de wisselwerking. De plek(ken) kleuren jou en mij, jij en wij kleuren de plekken. Het systeem bepaalt jou, jij en wij bepalen mee het systeem.

"Hoe kunnen scholen een nieuwe samenleving maken?" [Kris Denys]

* Virtuele wereld of reële virtualiteit?

"Wat jij de werkelijkheid noemt, noemen wij offline" [Daan, 11 jaar]

En op de aarde heb jij je roots.
Jouw coördinaten zijn ook:

DAAR – TOEN

Ik

Wij

School

Stad

In deze maatschappij

In deze wereld

In deze virtuele wereld*

Op aarde

In het universum

Labo shjmijè, 'n dahko 'nshta ... Kollen haa (Arabisch)
جَمِيعًا نَلْعَبُ

- Je komt van p. 21, het knooppunt met het wereldbeeld EGO ECO en de vraag 'Maar wat is nu de waarheid? Of hoe kan je dat weten?'
Laten we "de waarde van waarheid" volgen doorheen de tijd, hier.
[Rob Wijnberg]

tot de 16de eeuw na Christus

WAARHEID ALS KENNIS

De waarheid is gevonden.

Het is een ontdekking.

Ze komt tot jou door een presentatie.

Ze brengt hoop op vooruitgang.

Ze is maakbaar en dient het algemeen belang.

van de 3de eeuw voor Christus

WAARHEID ALS GELOOF

De waarheid is gegeven.

Ze komt tot jou door openbaring,

door een preek.

Ze brengt verzoening met de natuurlijke
orde en hoop op verlossing.

MEERZIJDIGE WAARHEID

"Wat zijn jouw 10 waarheden
van 2016?" [De Morgen]
Bij welke soort waarheid passen ze?
Kan je ontdekken hoe je tot deze
waarheden kwam? Zie je een link
met de knooppunten van de kaart?
Met de lagen van het kompas?

tot de 19de eeuw na Christus

WAARHEID ALS CONSTRUCTIE

De waarheid is gemaakt (door de mens).

Ze brengt twijfel over hoop op verlossing en vooruitgang.

Er is verzadiging. De emancipatorische en bevrijdende kern staat op 'pauze'.

21ste eeuw na Christus

WAARHEID ALS PRODUCT

De waarheid wordt verkocht.

Ze wordt geproduceerd en komt tot jou in een 'pitch'.

Politiek = pitch; informatie = format;

kunst = concept; onderwijs = formule.

Ze leidt tot behoeftebevrediging en zelfbevestiging. Het is een optelsom van individuele belangen.

NU

Economisering van wereldbeeld

Vermarkting van de samenleving

Commercialisering van informatievoorziening

Professionalisering van communicatie

Niet

Om te overtuigen, om te informeren, om aan het denken te zetten of te leren

Wel

Om te bevredigen

› We zijn terug op het knooppunt 'In deze maatschappij, in deze wereld'

Inzoomen op het technologische systeem

De wereld wordt ons dorp. Lokaal en mondiaal komen samen. Het eigen kleine verhaal en het grote globale komen altijd ergens samen: in het punt waarop je staat, je standpunt. Voor iedereen anders en voor iedereen gelijk.

De betekenis van ruimte en tijd wijzigt doorheen de tijd. Nu kan je vrijwel onmiddellijk communiceren met wie je wilt, waar je je ook bevindt. Je overbrugt tijdsbarrières. Je gaat op reis of emigreert naar een ander continent. Vroeger duurde het weken vooraleer je nieuws kreeg via een brief. Nu zijn alle boodschappen beschikbaar, los van de tijd waarin ze verschijnen en los van de context waarin ze ontstaan. Dat alles dankzij nieuwe technologische ontwikkelingen.

Heb jij enig idee welke digitale sporen je na laat? Weet jij wat bedrijven en overheden daarmee doen? De locatie van je smartphone. De geïnstalleerde apps. Jouw manier van autorijden. De sites die je bezoekt. Waar je met je creditcard betaalt. Wie jouw digitale vrienden zijn. En ga zo maar door.

Lees jij de algemene en privacyvoorwaarden weleens? Dan weet je dat je niet veel keuze hebt: je gebruikt de dienst wel of je gebruikt hem niet. Je kunt als gewone gebruiker niet beoordelen of een dienst of product veilig is, wat er gebeurt met de informatie die je achterlaat.

Schrik jij ervan als je hoort dat anderen geld verdienen aan wat jij aan digitale informatie achterlaat? Weet jij dat ze een profiel van je opstellen? Weet jij dat je 'gescoord' wordt?

Henk Oosterling legt uit dat de band met ons lichaam en de natuur de basis is om ons te verhouden tot de wereld en de technologie. Het besef dat we leven in een ecosysteem. Hij vat dit samen in drie kernwoorden: eco – fysiek – sociaal. In het filmpje legt hij uit hoe je je kan verhouden ten aanzien van interfaces/schermen (computers, smartphones, TomTom ...)

Think global, act local.
Wat betekent het eigenlijk?
Is dat een zinvolle richtlijn?
Argumenten pro?
Argumenten tegen?

"IK (besta niet zonder privacy)
HEB (fouten gemaakt die anderen niet mogen weten)
NIKS (is veilig in handen van de overheid)
TE (vaak worden data voor andere doeleinden gebruikt)
VERBERGEN (is de enige manier om daaraan te ontkomen)"

[Maurits Martijn en Rob Wijnberg]

Individuele & collectieve waarde - Informatie en bewustzijn - Invloed en acties

Privacy

Inzoomen op link technologisch systeem en democratisch systeem

Zie jij een link tussen privacy en democratie?

Privacy is meer dan een individuele waarde die geschonden kan worden. Privacy-bescherming gaat om meer dan de controle over de eigen data. Privacywetten dienen als wapens tegen 'surveillance' (bewaking) door de overheid en bedrijven.

Een straf verhaal over vrijheid

"Er was eens een Amerikaanse slaaf, Frederick Douglas, die zijn medeslaven leerde lezen en schrijven. Toen de slavenhouders daarachter kwamen, traden ze hard op en werd lezen verboden. 'You cannot teach slaves to read, for it will make them uneasy in their slavery, unmanageable and sad', citeert Douglas een slavenhouder in zijn memoires. Met dit verhaal wil professor Eben Moglen onze ogen openen en de ernst van de zaak duidelijk maken.

Volgens hem staan we op een tweekop. Een tweekop met de keuze voor een leven 'als batterijen voor de machine' of een leven in vrijheid en autonomie. Volgens hem is dit de laatste generatie die een keuze kan maken. Hij wil die generatie verhalen en handvatten geven om die keuze te kunnen maken. Met de technologie van de NSA is het immers mogelijk om de menselijke vrijheid uit te roeien. De NSA kan via diensten als Google en Facebook zien wat iedereen leest. De dans van onze gedachten, waar wij ons niet van bewust zijn, verdwijnt in een machine die nooit vergeet." [Maurits Martijn]

Systemen zijn mensenwerk en bestaan door wisselwerking. Wij hebben ook invloed op systemen. Gelukkig zijn er mensen die bezig zijn uit te zoeken welke waarheid achter systemen zit.

"'Het baart mij zorgen dat partijen zoveel macht kunnen uitoefenen over individuen', zegt Helen Nissenbaum. 'Bedrijven als Facebook, Google en andere commerciële online bedrijven hebben in bepaalde opzichten meer macht dan overheden. Ze weten meer over ons, zij kunnen de regels van de overheid omzeilen. Hen straffen helpt nauwelijks.' Zij ontwikkelt tools zoals TrackMeNot om je te wapenen tegen tracks en AdNauseam om zand te strooien in de ogen van online advertentiebedrijven en de gebruiker te beschermen tegen de bedrijven die profielen van hen opstellen. Weet jij wat je zelf kan doen?" [Maurits Martijn]

Habirna gkinnetsawet, Sehak ms min kisse as ... Koel gizé gam bahadish (Tigrinya)

**“Een kaart is eigenlijk een soort gps.
Je gaat er immers ook van waypoint naar waypoint.”**

AKI, 11 JAAR

WANDELING 3

Van knooppunt ‘Hoe leer je te leven?’ naar knooppunt ‘School’

Cultuurbeschouwing

Vele wegen om gelijkenissen en verschillen te ontdekken om telkens opnieuw samenhang te vinden en te creëren.

Cultuurbeschouwing als levensbeschouwelijke vorming

vraagt tijd

Kan nooit beperkt zijn tot de voorziene twee lestijden per week, maar enkel geïntegreerd in de dagelijkse werking

vraagt interactie.

De houding en interacties zijn deel van de overlevering van tradities van generatie op generatie. Dat zorgt voor continuïteit in een context die steeds verandert.

Start knooppunt van generatie op generatie ‘Hoe leer je te leven?’

Je wordt geboren op aarde. Je treedt in de menselijke wereld op een plek met systemen en een groter verhaal. Je wordt opgenomen in een groep met manieren van doen, gewoonten, gebruiken, rituelen, feesten, taal-uitingen, beelden, waarden, mythen, instellingen, normen, dansen, muziek, voorwerpen... door cultuur dus, overgeleverd van generatie op generatie. Elke cultuur geeft manieren en middelen aan de volgende generatie om de wereld te begrijpen.

Knooppunt ‘Cultuur doorgeven van generatie op generatie, hoe doe je dat thuis?’

Je ouders initieren je in de wereld. Dat begint in het beste geval thuis in een familie.

Je leven wordt een aaneenschakeling van gebeurtenissen, je leven wordt een verhaal.

Je krijgt en vindt alledaagse zin en betekenis in kleine dingen op allerlei manieren.

Een kompas als kader

Met een beetje verbeelding kan je je voorstellen dat je roots, de context, de wereld en het universum jouw coördinaten zijn. We stellen deze coördinaten voor in lagen. Deze lagen kan je beschouwen als bronnen waaruit waarden ontstaan. Bronnen die onlosmakelijk met elkaar samenhangen. Waarden die jouw/het handelen sturen. Ze geven richting. Ze tonen perspectief. Zo ontwikkel je een innerlijk kompas.

Cultuurbeschouwen staat als woord niet in het woordenboek.

Het is cultuur beleven en doen. Het is ‘aandachtig kijken’ en ‘met aandacht ervaren’.

Het is tegelijkertijd ook de mogelijkheid om dat beleven en doen te overstijgen. Beschouwen is het overwegen en beoordelen.

Knooppunt 'Hoe leer je goed te leven?'

Waarde - waardevol is om voor te leven - ontstaat uit levenservaringen, zoals geboorte, leven en dood, en toont zich in wat we samen doen.

Er is veel waardevols tegelijk. Hier en nu. Van vroeger en ook voor later. Voor mij, voor jou, voor iedereen.

Ubuntu waarde

Menselijkheid tegenover anderen

Eén-zijn

Menselijk worden door anderen

Knooppunt 'Waarom leven wij? Waarom gaan we dood?'

Je bent onderweg met de grote levensvragen – gekaderd in een kosmologie – die doordringt in het dagelijks leven zonder dat je je daar altijd van bewust bent.

In de Afrikaanse Bantoetaal Ubuntu

'Ik ben omdat wij zijn'

Een concept dat vele vertalingen en definities kent.

Het geloof in een universeel gedeeld verbond dat de gehele mensheid verbindt.

Knooppunt 'De school zet in perspectief. De school als vrijplaats'

"Thuis kunnen jongeren in een bepaalde levensbeschouwing worden opgevoed, maar het is de taak van de school om dat in perspectief te zetten. De bereidheid om met elkaar samen te leven vereist geen vriendschap of genegenheid, het vereist dat we elkaar als gelijke medeburgers beschouwen die elk afzonderlijk het recht hebben om een leven uit te bouwen op basis van eigen inzichten, overtuigingen en betekenisvolle hechttingen en loyaliteiten. Het onderwijs kan niet genoeg op het belang van deze wederkerigheid inzetten." [Patrick Loobuyck]

Knooppunt 'In deze maatschappij, in deze wereld'

Je weet al dat de plek waar je geboren bent je leven kleurt. Op die plek is het leven geregeld in een maatschappij. Het onderwijs dat je krijgt, het inkomen van je ouders, het huis waarin je woont, de wijk waarin je woont, de manier waarop je je kan verplaatsen, wat je eet, je gezondheid en de duur van je leven, de status van de groep waartoe je behoort, of je tot de minderheid dan wel tot de meerderheid behoort, welke stem je hebt, welke invloed je kan uitoefenen ... zijn van invloed.

Een circulaire leerlijn

Cultuurbeschouwing hangt samen met de leergebieden beschreven als onze maatschappelijke opdracht.

Een leerlijn 'cultuurbeschouwing' kan wel niet alleen een leerlijn voor de kinderen zijn.

Leren en ontwikkelen is actief, creatief en in wisselwerking met anderen en de wereld om ons heen. Het onderzoeken van die wisselwerkingen doen we in cultuurbeschouwing.

Het is een cultuurbeschouwingspraktijk met veel oefenkansen om te onderzoeken waarom we doen wat we doen. Steeds maar weer situaties creëren om met aandacht te ervaren en te beschouwen om samen lagen in de werkelijkheid te ontdekken en telkens weer samenhang te vinden en te begrijpen.

Zie p.48

Beste,

Welkom in de nieuwe wandeling. Dit keer beginnen we 'thuis'. Thuis, waar je leert hoe te leven. In wat jij leert weerklinken generaties. Daar ontkom je niet aan. De traditie wordt overgeleverd op vele manieren. Minstens twee familiegeschiedenissen komen samen in jouw leven, gekleurd door de context van de plek en de tijd. Graag bied ik je door citaten een blik op het leven van anderen. Zo ontstaat een kleurrijk gamma. Dat is wat op school ook gebeurt. Kinderen leren kijken over de muren van hun thuiscultuur, hun ervaringen krijgen een ander perspectief. Door dat te doen, krijg je zoveel kansen om je eigen cultuur of traditie te achterhalen of te verdiepen. Je vindt een kopieblad van de kaart op p. 40-41 voor je notities en reflecties bij het doorlopen van een wandeling.

Patricia

"Ik had, zoals vele anderen, een manier van leven overgenomen van mijn ouders. Je rijdt op de rails die je aangereikt worden. Maar nooit had ik me afgevraagd of dat wel de richting was die ik wilde gaan. Nooit was er iemand die zich dit deskundig samen met mij afvroeg. Terwijl het zo belangrijk is om mensen hun eigen verhaal en kwetsbaarheid te laten uitzoeken. Tijd is daarom cruciaal. Niet de tijd die vooruit tikt, maar de tijd die naar de diepte gaat, mag gaan, geen haast kent." [Els, 48 jaar, De Morgen]

'Patience patience, t'iras au paradis' - Geen haast, geduld, je komt wel in de hemel: dat horen vrouwen hun leven lang vertellen. Als Mina (60 jaar) naar Marokko reist om haar familie te bezoeken, gaat ze naar een optreden van Tata Milouda, danseres, zangeres en stand-up comédienne. Tata Milouda vertelt hoe ze als klein meisje niet naar school mocht en met haar broer mee wandelde tot het einde van de straat. Ze verhaalt hoe het niet kan zijn dat meisjes geen onderwijs krijgen en jongens wel. Hoe ze met haar optreden de ban van generatie op generatie wilde doorbreken en haar kinderen en kleinkinderen voor de ban wil behoeden. Deze artieste opent haar de ogen "Cette rencontre avec cette femme, libérée, libre, affranchie, sera déterminante pour Mina qui décide alors de vivre. Pour de vrai." [Nastasja Caneve]

Hoe moet je achter de geschiedenis van je ouders komen als zij je daar nooit iets over hebben verteld en alle getuigen allang dood zijn? Alain Berenboom duikt de familiale archiefkast in en schetst het verhaal van zijn joodse ouders die, ondanks de geschiedenis, in Brussel een bestaan probeerden op te bouwen. "Alain moest een echt Belgje worden, de schitterende telg van hun perfecte integratie. Hij moest de wereld van daarvoor uitwissen, weer met een schone lei beginnen. Een Belgje zonder roots uit de hoed toveren. Woeste assimilatie-drang of een manier om donkere plekken in hun verleden te verhullen?" [Daniël Berenboom]

Thuis
"Waar mijn Stella staat"
"Waar de schoorsteen rookt"

Een rechter dient een vonnis uit te spreken in een zaak waarin een ziekenhuis de toestemming van een rechtbank verzoekt tot behandeling (ook een bloedtransfusie) van een jongeman die lijdt aan leukemie. De jongen is 17 jaar en 9 maanden (net niet meerderjarig) en is getuige van Jehovah zoals zijn ouders. Het is tegen hun geloof om bloedproducten tot hun lichaam toe te laten.

"Haar uitspraak bepaalt dat het ziekenhuis mag overgaan tot behandelingen inclusief bloedtransfusie. In haar vonnis motiveert ze: 'Om kort te gaan stel ik vast dat A, zijn ouders en de ouderlingen van de kerk een besluit hebben genomen dat strijdig is met het welzijn van A, dat ik als rechter vooropstel. Hij moet tegen zo'n besluit worden beschermd. Hij moet tegen zijn godsdienst en tegen zichzelf worden beschermd.'"

De jongen geneest en schrijft haar later een brief over de betekenis van haar vonnis. "Je handen in onschuld wassen! Ik had die uitdrukking nooit begrepen, maar nu wel. Je behoudt zelf je onschuld en laat anderen vuile handen maken. Mijn ouders hebben zich aan de leer gehouden en de ouderlingen gehoorzaamd en alles gedaan wat juist was, en ze mogen verwachten tot het aardse paradijs te worden toegelaten – en zonder dat iemand van ons wordt uitgesloten, kunnen ze tegelijkertijd mij in leven houden. Een transfusie, maar buiten onze schuld! Geef de schuld aan de rechter, geef de schuld aan het goddeloze systeem, geef de schuld aan dat wat we soms de 'wereld' noemen. Wat een opluchting! We hebben onze zoon nog, ook al zeiden we dat hij moest sterven. Onze zoon én schone handen!" [Ian McEwan]

"Onder elkaar spraken mijn ouders Pools. Mijn vader Jiddisj met zijn oude makker Maurice. Mijn moeder Russisch met haar vriendinnen. Angstvallig zorgden ze ervoor dat ik die talen niet leerde. Alain, haal de spons over Jiddisj, Pools, Russisch! Laat zelfs Hebreeuws links liggen. Studeer Frans en leer Vlaams." [Alain Berenboom]

'Možemo igrati, smijati i premjestiti zajedno, igramo ... Svaki dan iznova (Kroatisch)

Van knooppunt 'Hoe doe je dat (thuis)?' naar knooppunt 'School'

Beste,

Cultuur doorgeven van generatie op generatie, hoe doe je dat thuis en op school?

Deze vraag maakt herinneringen wakker aan de mediatie van Feuerstein. Weet je nog hoe we ons samen verdiepten in het 'mediëren' van Feuerstein. Het gaf ons handvatten en woorden om het ervaringsleren te verdiepen. Ook voor 'la part du maître' waar Freinet in zijn geschriften minder op inging. Het bracht onze klaswerkingen onder één noemer. We leerden een gemeenschappelijke taal. Wat mij vooral blijft, is het samen zoeken naar de 'toets' in onze klaspraktijk. Het begon met ploeteren en het eindigde met een enthousiast gevoel. We voelden nieuwe mogelijkheden voor onze interacties met de kinderen.

Het lijkt mij nu het goede moment om zijn gedachtegoed op te frissen binnen dit kader van cultuurbeschouwing. Zijn uitgangspunt dat intelligentie zich ontwikkelt door het doorgeven van cultuur van generatie op generatie, is zo cruciaal. Zijn inzicht dat alle culturen 'tools' hebben om de volgende generatie in te wijden in de wereld. Zo leren kinderen de gedragscodes en gewoonten kennen, de wereld begrijpen en inzicht in het verleden verwerven. Hij verwijst daarbij naar het belang van beleefdheidsmanieren en spelletjes. Overal speelt men het 'koekoekspelletje' met baby's en peuters. Laten we die opnieuw ontdekken. Zullen we voorbeelden met elkaar delen zoals destijds? Hier alvast een lijst van mediërende zinnen om jou en je collega's op gang te zetten. Een nieuw begin?

Patricia

Vroeger

Kind merkt op: Hé, dat is een beetje anders.

Ik: Ja, goed gezien. Knap.

Einde verhaal.

Mediërend

Kind merkt op: Hé, dat is een beetje anders.

Ik: Ja, ik zie je kijken en vergelijken. Vertel eens: wat is gelijk gebleven en wat is veranderd? Wat is gelijk en wat is verschillend?

Een nieuw begin, een wereld gaat open.

voorbeelden van mediërende vragen – mediatie van

Als je hier naar kijkt, dan zie je wat ik bedoel met ... Kijk goed. Waarom begin ik hier?	1	focus en wederkerigheid
Heb je vroeger zoiets al gedaan? Wanneer is het nodig dat je op die manier werkt?	2	uitbreiding, transcendentie
Hoe verschilt of gelijkt dit op ...? Wat je hier en nu leert, gebruik je ook een andere keer.	3	betekenis
Ik zou het fijn vinden als je het eens zou proberen. Wat is belangrijk in je familie?		= het gevoel van competentie, bekwaamheid
Ja, dit is juist, maar hoe wist je dat het juist was?		= regulatie en controle van gedrag
Wat denk je dat er zou gebeuren als ...?		= het samen delen
Zullen we eens kijken wat het probleem is? Vertel ons eens hoe je dat gedaan hebt.		= eigenheid
Hoe voel jij je als ...? Jij hebt een andere oplossing, mooi zo!		= doelgerichtheid
Laten we een plan opstellen, zodat we niets vergeten.		= uitdaging
Kan je nog andere manieren bedenken om dit probleem op te lossen?		
Hoe kan je dat te weten komen?		= veranderbaarheid
Wat dacht je toen je iets voor het eerst leerde? Ik ben ook veel veranderd, mensen zeiden dat ik nooit zou kunnen ...		
Hoe kunnen we hier een oplossing vinden?		= optimistisch alternatief
Kan je een voorbeeld geven wanneer je je als groep goed voelt?		= gevoel ergens bij te horen

Gebruik mediatiecriteria om te vergelijken met wat je zelf wilt doorgeven aan je kinderen.
Ga op zoek met de ouders wat zij willen doorgeven en hoe ze dat doen?

Er kunnen ook redenen zijn dat kinderen verstoken blijven van de juiste mediatie, dat de cultuuroverdracht niet vanzelf verloopt. Een hersenletsel bij het kind kan een reden zijn waardoor het onvoldoende profiteert van de aangeboden mediatie. Omstandigheden in het leven of de omgeving, zoals werk verliezen, armoede, ziekte, verhuis, oorlog ... kunnen ertoe leiden dat het niet evident meer is om de cultuur door te geven.

Lied Danny Demunck – Ik voel me zo verdomd alleen.

Tekst/muziek: Loomans/Van Veen

Krijg toch allemaal de klere
Val voor mijn part allemaal dood
Ik heb geen zin om braaf te leren
Ik eindig toch wel in de goot
Kinderen willen niet met me spelen
Noemen me rat en wijzen me na
De enige die me wat kan schelen
Die is er nooit, dat is m'n pa

M'n moeder kan me niet verdragen
Nooit doe ik iets voor haar goed
Om liefde hoef ik ook al niet te vragen
Schelden is alles wat ze doet
Geen wonder dat m'n pa is gaan varen
Ik mocht niet mee, ik ben te klein
Ik moet 't in m'n eentje klaren
Tot 'ie ooit weer terug zal zijn

Refrein

Had ik maar iemand om van te houden
Twee zachte armen om me heen
Die me altijd beschermen zouden
Ik voel me zo verdomd alleen

Misschien als vaders schip er is
Als 'ie weer terug is van de zee
Zegt 'ie nog eens "luister Cis"
Waarom vaar je niet met me mee
Ik ben toch ook nog maar een kind
Kan 't niet helemaal alleen
Misschien dat ik ooit het geluk nog vind
Maar hoe, dat is een groot probleem

Welke mediatie ontbeert het kind uit het lied?

➤ Wil je verder lezen over cultuurbeschouwen? Lees verder op p. 43.

Knooppunt 'De school zet in perspectief, de school is een vrijschool'

Het is aan de school om kinderen een vrijplaats te bieden op school op een eenvoudige manier. Enerzijds kunnen ze op school zijn wie ze zijn, worden wie ze zijn. Ze kunnen hun context thuis achterlaten en kansen krijgen op school. Anderzijds is de school zich ervan bewust dat kinderen ook een gebrekkige mediatie of een tekort aan mediatie krijgen. De school zal zoeken hoe ze de ouders kan ondersteunen in het mediëren, hoe ze zorgt voor de verbondenheid tussen thuis en school.

De band met de traditie kan soms verbroken zijn door omstandigheden of door systemen waarin mensen terechtkomen. Het kan nodig zijn om iets te weten te komen over de mate waarin de opvoedingskeuze van ouders in lijn ligt met een traditie of eerder een breuk betekent.

Zo is het voor ouders niet altijd vanzelfsprekend om zelf de taal van opvoeding in hun gezin te kiezen. De druk van familie kan groot zijn.

In migratiegezinnen kan men losgesneden zijn van de vorige generatie door de afstand. Je kan niet zomaar even raad vragen aan je moeder of vader over kleine dagelijkse opvoedingskwesties: hoe deed jij dat? Hoe doe ik dat nu het best?

Kinderen die in kansarmoede leven, groeien vaak ook op in taal- of contactarmoede. Hun ouders hebben niet de kans gehad om een rijke taal te leren of contact te ontwikkelen door weinig of geen scholing, door oorlog of door ziekte of andere redenen buiten hun wil om.

Het is belangrijk om samen met ouders te zoeken hoe ze culturele elementen kunnen terugvinden of herstellen. Het geloof in structurele veranderbaarheid vormt daarbij de start. Dat geloof bepaalt je kijk op en je manier van mediëren van het kind.

“Een kind gezien door passief-accepterende ogen ‘Michaël is iemand die weinig zelf kan en die in alles moet worden bijgestaan’ en bekijk datzelfde kind gezien door actief-modificerende ogen ‘Michaël is iemand die veel wil leren, en van wie je best het een en ander mag eisen’.” [Marijn De Wit]

Stijn (4 jaar) was op het klimrek aan het spelen met een groepje. Plotseling roept hij naar mij: 'Patricia, wat is de achternaam van de school?'

Zijn er familieleden, vrienden of mensen uit hun omgeving die reeds eenzelfde keuze maakten?

Zijn er mensen in de onmiddellijke omgeving (grootouders, nauwe vrienden, enz.) die deze keuze afkeuren of er zeer bezorgd om zijn?

Ken jij de taal van een broodtrommel?
Wandel eens langs alle knooppunten
van de kaart met deze vraag.
Waar kom je bij?
Zit er iets in de broodtrommel?
Wat zit er in de broodtrommel?

Op p. 40-41 vind je een kopieblad van
de kaart. Je kan dit blad ook perfect
gebruiken om je blinde vlekken in
cultuurbeschouwing op te sporen.
Welke knooppunten komen weinig
of niet aanbod? Ken je de redenen
daarvoor?

Naar knooppunt 'In deze maatschappij, in deze wereld'

Het is nodig dat de school zich bewust is van de kracht van het behoren tot een meerderheids- of minderheidsgroep en het effect van de status van de sociale groep waartoe men behoort. Er bestaat maatschappelijke ongelijkheid. Er speelt een mechanisme van structurele uitsluiting op vlak van huisvesting, gezondheidszorg, tewerkstelling, onderwijs en cultuur.

Dit heeft een impact op het existentiële welzijn, het leren en het zelfbeeld van het kind. Het is zo nodig om vooroordelen en maatschappelijke stereotypen meteen aan te pakken als ze zich voordoen. Zie ook 'onderweg met een kompas' aan de andere kant van dit boekje.

Je bent altijd ergens op een plek op aarde en in de wereld én je bent er altijd op een moment in een tijd. Je kan in- en uitzoomen op de tijd. Zo kan je op een gebeurtenis in je leven inzoomen op het moment dat ze plaatsvindt, je kan uitzoomen en ze in je levensloop bekijken, je kan steeds verder uitzoomen. Van je eigen levensloop naar het geheel van de voorgaande generatie tot diezelfde gebeurtenis bekijken in het licht van de eeuwigheid. Hoe verandert dat perspectief vanuit de tijd je kijk op deze gebeurtenis? Op de volgende bladzijde krijg je de kans om in en uit te zoomen bij diverse aspecten van tijd.

Mina de asobéru, Waratté hashitté ... Kyo mo ash ta mo (Japans)

いっしょ あそぶ

Je bent én altijd ergens in de tijd én altijd ergens op een plek. Een tijd geeft altijd een perspectief. Laat je inspireren door tijd en ga er je eigen weg mee. Om maar enkele dingen te noemen ... **In- en uitzoomen**

Tijd

13,7 miljard jaar geleden was er de oerknal ...
5 miljard jaar geleden ontstond de mens. Klopt?

De oertijd

De Droomtijd van de Aboriginals in Australië, is de tijd waarin de aarde vorm kreeg. Ze geloofden dat hun voorouders in de Droomtijd leefden. Het is een spirituele filosofie, een religieuze interpretatie van het landschap, die zowel naar het verleden als naar het heden wijst.

"De tijd waarin we nu leven, de tijd die we delen met iedereen. Kunstenaars zijn getuigen van onze tijd." [Frie Leysen]

De jaren gaan voorbij ... De seizoenen keren terug ... De zaaitijd. De oogsttijd.
"Er is een tijd voor alles." [Prediker]

Een begin? Een einde?

"De Koran is geen lang geordend verhaal, maar geeft flarden van fragmenten van verhalen. Er is geen begin en geen einde, de Koran is altijd bewust van het einde én het begin van elk moment en verlaat – zoals in avant-gardistische literatuur – het geëffende lineaire pad, de lineaire organisatie in de tijd, de openbaring en de geschiedenis, wat de ruggengraat schijnt geworden te zijn van de westerse cultuur." [Marc Colpaert]

Heden – verleden – toekomst ...

In onze voorstelling: verleden achter ons, toekomst voor ons.

In sommige indiaanse culturen: toekomst achter (want de toekomst kan je niet kennen), verleden voor (want verleden ken je).

"The past is a foreign country; they do things differently there." [L.P. Hartley]

"Vroeger is een ander land." [Catherine Vuylsteke]

Er bestaan meerdere universa (niet één universum). In dat kader is het verleden niet voorbij, het bestaat! Begrijp ik dat goed?

Hier en nu. Daar en vroeger. Daar en later. Daar en toen. Overal en altijd? Overal en eeuwig?

"Altijd onverwachts, die flitsen uit het verleden. Neem nu dit stuk zeep."
[Peter Vermeersch]

"Welke dag is het?", vroeg Poeh.
"Het is vandaag", piepte Knorretje.
"Mijn lievelingsdag", zei Poeh.
[A.A. Milne]

Je kan het perspectief nemen van de tijd. De invloed van de tijd: de jaren vijftig, mei '68 of de seventies ...

Hoe zou jij je leven voorstellen? Met welke soort lijn zou je dat doen? Wat neem je als beginpunt? "Êtes-vous certain que la vie d'un homme commence à la naissance?"
[Amin Malouf]

“De tijd bestaat alleen maar omdat anders alles tegelijk zou gebeuren”

ALBERT EINSTEIN

Toneelstukje: “Twee vluchtelingen en een boswachter’ is de titel”, zegt Remi (5 jaar). “Eerst dachten we aan krijgers, dan aan ridders en toen dachten we dat we ook van de oorlogen nu konden doen, van de vluchtelingen.” (2011)

School in 10 voorwerpen
Je leven in 5 voorwerpen

Wat zijn mijlpalen in je persoonlijk leven? In je familieleven? In de wereld? Vergelijk de wereldmijlpalen in jouw leven met die van het leven van jouw grootmoeder. Welk perspectief geeft dat?

Een woord schrijven in een kinderhandschrift en hetzelfde woord in het handschrift van een bejaard persoon

‘Het is monnikentijd’, zegt Nico en hij bedoelt: neem even tijd om voor jezelf na te gaan ...

We staan aan het begin van het nieuwe jaar 2017. De joodse kalender zal in september 2017 het jaar 5778 beginnen, de islamitische kalender in juli het jaar 1395 ... en Samhain of Halloween is een Keltische feestdag, de vooravond van 31 oktober, einde van het jaar en begin van het nieuwe.

Feestdagen – kansen voor nieuwe betekenissen

- Ken je 11 juli? Flamigrantendag en Vlamigrantendag?
- 14/02: Valentijn, dag voor verliefden of dag van de liefde tussen mensen
- 11/11

‘Geschiedenis van de Wereld in 100 voorwerpen’ (Neil McGregor)

Mijlpalen

Er is een tijd dat het normaal was dat zwarten en blanken in de VS vaste gescheiden plaatsen hadden in de bus.

Op de speelplaats in België (Vlaanderen) jaren 1940 ... geen Nederlands maar Frans spreken of een kwartje betalen – jaren 1960 ... geen dialect spreken maar A.B.N. (Algemeen Beschaafd Nederlands) ... – jaren 2000 – geen thuistaal of thuistaal tot hier – Nederlands vanaf hier ...

“Als je in 1930 tegen iemand had gezegd dat sekse, religie, nationaliteit, seksuele voorkeur en ras aspecten waren van dezelfde dimensie van een persoon, had hij of zij je onbegrijpend aangekeken.” [Appiah]

“In 1960 was de ‘winsthörizon’ die investeerders gebruikten om bedrijven te evalueren drie jaar, in 1999 was die drie maanden.” [R. Sennett]

je kan deze pagina's kopiëren om
zelf je wandeling(en) op te noteren

Van generatie op generatie.

Hoe moet ik 'goed' leven?

Van generatie op generatie.

Hoe leer je te leven?

**Cultuur doorgeven
van generatie
op generatie.
Hoe doe je dat?**

**Waarom leven wij?
Waarom gaan we dood?**

De school als oefenplaats
tussen thuis en maatschappij.

**De school zet
in perspectief.**

**In deze maatschappij
in deze wereld**

Oriënteren in dit logboek

Beste,

Het is even oriënteren in dit logboek. Als alles goed is, ligt de kaart cultuurbeschouwing open naast je. Op het moment dat je dit hier leest, heb je misschien al door de bladzijden 'tijd' gebladerd, zoals cultuurbeschouwen ook je oriënteren in de tijd is. Je bent altijd ergens op een plaats op aarde, in het universum en je bent er niet alleen. Je bent ook altijd op een moment in een tijd, onderweg met de grote levensvragen. Zo gidsen we kinderen (en zij ons) door het leven en de werkelijkheid. Dat is niet altijd eenvoudig. Enige ordening om de complexe werkelijkheid overzichtelijk te maken is nuttig. In dit logboek krijg je een ordening op een kaart en in een kompas.

De betekenis van deze kaart > p. 6-37

Het is een kaart met een netwerk van zes knooppunten. Drie knooppunten met grote levensvragen kan je combineren met drie knooppunten thuis, school en wereld.

In elk knooppunt komt eigenlijk alles samen. Door van knooppunt naar knooppunt te gaan en telkens in te zoomen ontdek je stilaan lagen en samenhang in de werkelijkheid. Draai het boekje om en ga op wandel met de kaart. Drie wandelingen tonen hoe je de kaart kan gebruiken. Je positie kan je voorstellen door coördinaten.

Door te leven, de opvoeding thuis, de vele ervaringen in de wereld en cultuurbeschouwing op school ontwikkelen we een innerlijk kompas om op te varen. Het is een innerlijk kompas dat richting toont, waardoor je je koers kan aanpassen of wijzigen. Het gidsen van kinderen (en zij ons) begint bij ons eigen innerlijke kompas. Zijn we ons daar voldoende van bewust? Kennen we de coördinaten van ons eigen kompas? Zijn we er ons voldoende van bewust dat we handelen vanuit ons eigen referentiekader? Je coördinaten kennen is een manier om je te situeren in de wereld en in de werkelijkheid. Elk van die coördinaten heeft zijn betekenissen.

De betekenis van dit kompas > p. 54-55 en boekdeel kompas p. 4-29

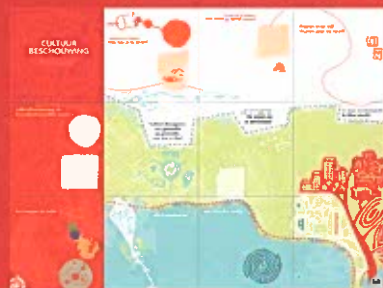
Laten we de coördinaten waarvan sprake eens voorstellen als lagen van een kompas. Lagen zijn: ik – met mijn roots – in een bepaalde context – op deze aarde, in deze wereld – in het universum (of kosmos zo je wilt). Lagen die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Deze lagen zijn als bronnen waaruit betekenissen en waarden ontstaan die het handelen sturen. Ze geven richting. Ze tonen perspectief. Met het kompas kan je de betekenislagen in de werkelijkheid onderzoeken.

Je kan leren zien hoe jouw waarnemingen en ervaringen daaruit voortvloeien. Je kan min of meer de richting zelf bepalen of de hinderpalen aanduiden. Dat kompas kunnen we dus gebruiken voor cultuurbeschouwing in het dagelijks (school)leven. We kunnen samen bekijken welke 'waarde' of betekenis we samen delen en onderzoeken hoe die in verschillende lagen zijn geworteld. We kunnen onderzoeken in welke laag we elkaar kunnen begrijpen. Komt het daar niet op aan?

Patricia

Als er een bruine plek op een banaan zit, maakt Inge vaak het grapje: 'Oeps, die banaan heeft buikpijn. Ik zal dat er even afsnijden.'

Een kleuter (3 jaar) vraagt: 'Hoe kan een banaan buikpijn krijgen?'

Wil je eerst lezen wat cultuurbeschouwing inhoudt, dan kan je hier verder. Wil je meteen naar het kompas? Draai het boekje om. Wil je op wandel met de kaart, blader terug naar het begin.

Cultuur is een manier van leven in ...
beleefdheid
feesten
rituelen
...

Kijk je dat even na in het Gratis
Woordenboek Van Dale (internet)
2016, dan vind je:

- 1 aandachtig bekijken;
- 2 overwegen en beoordelen;
- 3 aanzien als: *iets als zijn plicht beschouwen*

Wat is cultuurbeschouwen?

Cultuurbeschouwen staat niet in het woordenboek.

Voor **cultuur** kan je honderden omschrijvingen vinden. De vergelijking met een tuin vind ik beeldend: "Cultuur als een wilde verbale tuin globaal te verdelen in twee grote bloembedden. In het ene staat cultuur uitsluitend voor de kunsten, in het andere staat zij voor de religieuze, politieke en sociale opvattingen die een volk binden." [Richard Sennett]

"Cultuur is een manier van leven. Cultuur geeft vorm aan het leven en samenleven. Cultuur vormt en verandert gemeenschappen. Zo krijgt een mensenleven in zijn samenleving zin. Je kan dit gemakkelijk concreet maken: er is een onderwijs-cultuur, een arbeidscultuur, een eetcultuur, een politieke cultuur, een economische cultuur, een sportcultuur, een kunstcultuur, een wooncultuur, een informatiecultuur, een cafécultuur, een zorgcultuur ... Je kan er zeker zelf nog meer bedenken. In al die culturen kunnen we thuis geraken. Er zijn jongerenculturen, lokale culturen, alternatieve culturen, 'vreemde' culturen ..." [Patrick De Rynck]

Ook voor '**beschouwen**' kan je vast veel definities vinden. Het Groot Woordenboek der Nederlandse Taal van Van Dale (1989) geeft drie betekenissen van 'beschouwen':

- 1 oplettend, aandachtig bezien en nauwkeurig bekijken;
- 2 overwegen en beoordelen: *alles wel beschouwd; naar mijn wijze van beschouwen, volgens mijn inzicht; iets uit zeker oogpunt, van een bepaald standpunt beschouwen; al naar men het beschouwt, opvat; - op zichzelf beschouwd, buiten verband met iets anders;*
- 3 aanzien, houden voor: *ik beschouw hem als de belhamel; dat beschouw ik als mijn plicht; dat beschouw ik als afgedaan.*

Van beschouwen naar **cultuurbeschouwen** (1 en 2 lees je op de kaart):

- 1 van 'aandachtig bekijken' naar 'met aandacht ervaren' en het beeld van 'vliegeren';
- 2 van 'overwegen en beoordelen' naar 'het opmaken van een balans, richting bepalen en keuze maken door vragen te stellen en je verbeelding te gebruiken en deze vorm te geven';
- 3 aanzien voor: *cultuurbeschouwen aanzien voor een engagement*. Op welke manier is cultuurbeschouwen een engagement?

Cultuurbeschouwen is een term door de overheid gebruikt om levensbeschouwelijke vorming anders dan erkende godsdienst of niet-confessionele zedenleer aan te duiden in vrije scholen.

Cultuurbeschouwen vrij vertaald is dus cultuur met aandacht ervaren, doen, maken. Het is ook cultuuruitingen overstijgen door overwegen en beoordelen vanuit verschillende perspectieven. Het is het beschouwen opnieuw verbeelden en vormgeven, cultuur maken dus. Op p. 46-47 en 52-53 vind je daarvan voorbeelden.

Cultuurbeschouwen is geen vak, maar een *cultuurbeschouwingspraktijk*.

Samen doen, ervaren, spreken naar aanleiding van zeer diverse situaties en voorvallen en stilaan:

- > een gevoeligheid ontwikkelen voor wat waardevol is (ethisch en esthetisch) samen met een symbolisch bewustzijn;
- > zich bewust worden van wat ertoe doet en wat van belang is;
- > gevoel ontwikkelen voor de ziel der dingen, dingen die we niet weten en er toch zijn, die ons dagelijks leven overstijgen.

Het is samen oefenen in het beantwoorden van vragen en bespreken van kwesties die geen pasklaar antwoord kennen. Het is zoeken hoe we die kunnen verwoorden en vormgeven om te delen met elkaar. Het is gelijkenissen en verschillen benoemen om te begrijpen, om samenhang te ontdekken. Het is zien dat de plek waar je je bevindt en de tijd jouw werkelijkheid mee bepalen. Het is merken dat de dingen en tradities nooit af zijn.

In de visieteksten van scholen en in de algemene visie van het leerplan OVSG (wat scholen van FOPEM volgen) is het hoofddoel de ontwikkeling van de totale persoon. Gewoonlijk beschrijft men die ontwikkeling in de gangbare categorieën van cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling. Het is een woordgebruik, een jargon geworden waardoor we elkaar verstaan. Tegelijk ervaar ik dat deze categorieën tekortschieten. Misschien heeft dat veel te maken met het feit dat deze categorieën scheiden wat niet te scheiden valt: cognitie en emotie, geest (mind) en lichaam, buik en hoofd, zo je wilt. Geprikkeld?

Deze reis cultuurbeschouwing brengt mij bij het concept 'existentieel welzijn'. Dat roept de vraag op: zijn wij tot nu toe niet vergeten om het existentiële, de 'ziel', expliciet een plaats te geven in de beschrijving van de totale persoon? Ziel in de betekenis van het spirituele, het religieuze ... Welk woord zal ik daarvoor gebruiken om elkaar goed te verstaan?

Religieuze ervaring of ontwikkeling roept al te vaak associaties op met godsdienst en is vaak waardegeladen in de negatieve zin. Het woord 'spiritueel' krijgt vaak het etiket 'zweverig'. Negeert men op die manier niet waarover het gaat? Kan existentieel welzijn, een gezamenlijk begrip of noemer worden, een gemeenschappelijke taal? Misschien alleen al omdat "existentieel welzijn erkent dat het lichamelijke, sociale, psychische en spirituele niet van elkaar zijn los te koppelen." [Mia Leijssen]

Alles welbeschouwd vanuit het gemeenschappelijke kader (hier voorgesteld door een kaart en kompas) zouden we vier domeinen kunnen aanduiden waarin kleine en grote mensen zich kunnen ontwikkelen of zich kunnen vormen door cultuurbeschouwing:

- > de morele of ethische ontwikkeling of vorming;
- > de esthetische ontwikkeling of vorming;
- > de kritisch-creatieve denkontwikkeling (filosoferen, onderzoekend leren en probleemstellend leren);
- > de religieuze of spirituele ontwikkeling of vorming (opteren voor 'existentieel welzijn?').

Deze ontwikkeling verloopt niet in van tevoren vastgelegde stadia van ontwikkeling, wel in de zone van de naaste ontwikkeling die wordt uitgedaagd. Kinderen gaan die weg niet alleen. Ze doen dat in de context van coöperatief werken binnen een gemeenschap van onderzoek.

Scholen kunnen kiezen of ze met deze ontwikkelings- of vormingsdomeinen werken, de ordening van kaart en kompas gebruiken of nog andere ordeningen of schema's toepassen. Lees ook over de circulaire leerlijn p. 48-51.

Smaakmakers I

‘Cultuur is er, cultuur doe je, hoor je, zie je ...’

Kinderen zijn jarig... een belangrijk moment in hun leven. We zingen, steken kaarsjes aan ... en andere rituelen. Of net geen ritueel?

Ramallah (3 jaar) wil thuis niet langer mee-eten uit de grote schaal.

Stef vindt de mozzarella en sla (basilicum) op school niet lekker, zo erg dat hij dat niet zomaar kan doorslikken.

Wiskundeles. Tellen per 10, 100, 1000 ... Op een gegeven moment vraagt een kind: ‘Is dit nu oneindig?’

Sinterklaasliedjes zijn haram (verboden). Ik mag die niet meezingen.

Jongste kleuters zijn blij, boos, bang ... met het hele lijfje.

Enziema **aeniera**, Aenharek aendash **mara** ... Mara koer nhara (Berbers)

‘Cultuur beschouwen’

De leerkracht vertelt hoe het leven van Johanna begon in de buik van haar mama en ze drie jaar geleden werd geboren. Voor elk jaar steekt ze een kaarsje aan. Toen ze 1 jaar was, zette ze haar eerste stapjes, toen ze twee jaar werd, begon ze te praten en riep ze ‘ikke zelf doen’, en nu is ze drie jaar en ze kan ...

Hij wil eten zoals op school, op een eigen bord met mes en vork. Zijn mama heeft voor hem een bordje op een klein tafeltje gezet waar hij (voorlopig) alleen kan eten.

Ik neem hem even apart en vraag wat hij thuis dan doet. Hij moet het niet doorslikken. Dan spuwt hij dat uit op zijn bord. Oké, dat kan je hier op school niet doen. Thuis is dat anders. Ga even naar de wc, daar kan je het uitspuwen. Oké.

De leerkracht gaat in op de vraag ‘Is dit oneindig?’ Het is de start van een filosofisch gesprek over de (on)eindigheid van het universum en het leven.

Sinterklaasliedjes zijn haram. ‘Wel ja,’ verduidelijkt het meisje tegen de leerkracht, ‘eigenlijk mag ik zelf kiezen of ik die meezing, maar jij mag niet zeggen dat ik die moet meezingen.’

Met de jongste kleuters samen kijken in een boek met prachtige prenten over gevoelens. Een woord voor een gevoel. Kijken naar het gezicht. Ikke ook ...

Een circulaire leerlijn

De school wil dus een cultuurbeschouwingspraktijk uitbouwen waardoor kinderen en volwassenen hun coördinaten leren kennen, samenhang leren zien en begrijpen. Cultuuruitingen uit het leven gegrepen zijn de start van cultuurbeschouwing.

Cultuurbeschouwing staat niet los van de maatschappelijke opdracht: in België de leergebieden met ontwikkelingsdoelen en eindtermen, in Nederland die met onderwijsdoelen en kerndoelen. Ze vormt de grond onder of een verbinding doorheen alle leergebieden. Leerlijnen binnen de leergebieden zijn lineair. Een leerlijn cultuurbeschouwing is circulair omwille van die verbinding.

Kinderen zijn zo vaak verwonderd. Uit verwondering en nieuwsgierigheid stellen ze vragen en doen ze uitspraken over alles om hen heen zoals je kan lezen in de smaakmakers. Dat vraagt van ons – volwassenen – een empathische en onderzoekende houding. In deze houding zijn we model voor de kinderen. Het leren gebeurt wederkerig. Een leerlijn cultuurbeschouwing kan daarom niet alleen een leerlijn voor kinderen zijn. Kunnen we de vragen en uitspraken van de kinderen zien als een spiegel? Wat zeggen de vragen en antwoorden van de kinderen ons over hoe de wereld is georganiseerd? Waarin zijn kinderen onze leermeesters? Op welke manier doen ze dat? Omwille van deze wederkerigheid is een leerlijn cultuurbeschouwing circulair.

De leerlijn is ook circulair te noemen omdat het steeds maar weer doorlopen is van een cyclus. Het is steeds maar weer situaties creëren voor cultuurbeschouwing. Altijd opnieuw gelijkenissen én verschillen benoemen en onderliggende samenhangen ontdekken en begrijpen.

Het is de bedoeling van deze *cultuurbeschouwingspraktijk* dat kinderen en volwassenen door te oefenen:

- > een gevoeligheid en bewustzijn ontwikkelen voor wat waardevol is en wat ertoe doet;
- > ervaren 'een individu of een persoon' te zijn in meerdere/verschillende groepen en ervaren wat het betekent om lid en deelgenoot te zijn van een groep in vrijheid;
- > begrijpen dat ze deel uitmaken van een ecosysteem, een groter geheel lokaal en mondiaal;
- > mogelijkheden leren kennen om in te grijpen in de kwaliteit van leven;
- > ervaren dat in het uniek persoonlijke tegelijk het universele kan weerklinken.

Wat is daarvoor nodig?

Een open blik en onderzoekende houding.

Empathie, een ander perspectief kunnen innemen en van perspectief wisselen, meteen ook de basis voor mededogen en solidariteit.

Bewustzijn dat je handelt vanuit een referentiekader (opgebouwd vanuit je coördinaten).

Tekens en codes kunnen lezen en ertussen kunnen schakelen.

Vragen leren stellen: kritische, morele en existentiële vragen en die hun werk laten doen.

“Op de omtrek van een cirkel vallen begin en einde samen”

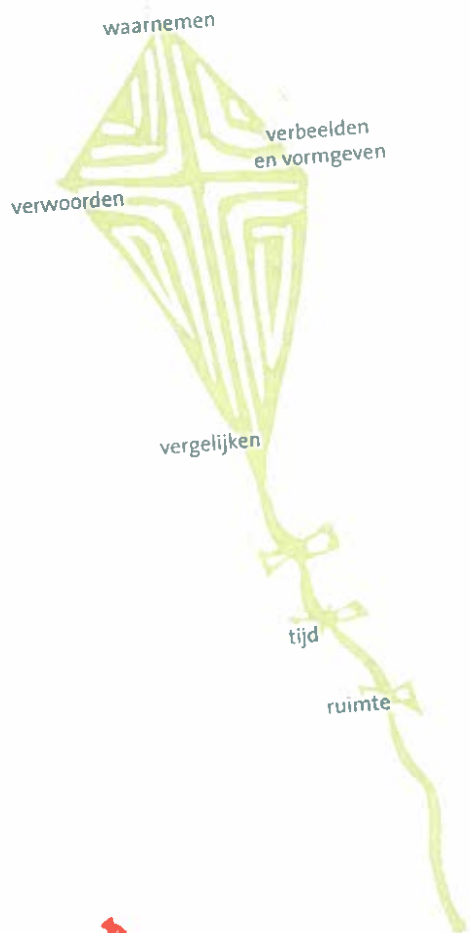
HERACLITUS

Adnan (11 jaar) merkt tijdens het afruimen en de afwas na het middageten op: “Griet (= juf), jullie doen dingen voor elkaar, jullie helpen elkaar!”

"Het is onbillijk van een cirkel de hoek te verwijten dat hij scherp is."

MULTATULI | EDUARD DOUWES DEKKER

Als je blij bent, dan lach je. Lachen zien we als een teken van blijheid. Maar gaat het ook in de andere richting? Glimlach, leg je gezicht in de vorm van een glimlach. Wat gebeurt er dan? Heeft dat effect op je gevoel?

"Jan Yoors maakt duidelijk een onderscheid tussen zijn kijkend, observerend oog en zijn aanrakend, strelend oog." [Bernard Dewulf] Hoe begrijp jij dat verschil in kijken?

Hoe doe je dat?

Waarnemen met aandacht vanuit een onderzoekende houding

om informatie te verzamelen over de buitenwereld en onze binnenwereld.

Wanneer wordt zien kijken?

Ik zie een 'vreemde' vogel op het water, ik herken hem niet meteen als een watervogel. Hij trekt mijn aandacht. Ik kijk wat hij precies doet. Ik volg hem. Hij komt naar de kade. Hij lijkt te pikken. Ik kijk gericht. Er groeien mosselen op de kademuur. ...

Wanneer wordt horen luisteren?

Wanneer wordt opsnuiven van een geur ruiken?

Wanneer wordt tasten voelen? Het voelen van warmte, van druk, van gewicht, van pijn, van de positie van lichaam en de onderdelen ofwel zelfwaarneming.

Wanneer wordt proeven smaken?

Wanneer merk je dat je vrolijk bent of bang? Waarvan krijg je kriebels in je buik? Waarvan krimp je ineen? Of krijg je kippenvel? Of gaat je haar rechtstaan?

Vergelijken en verder onderzoekend vragen

Altijd letten op gelijkenissen én verschillen.

Wat is gelijk, wat is niet gelijk? Wat is hetzelfde, wat is verschillend?

Wat blijft gelijk? Wat verandert?

In welk opzicht zijn ze gelijk en in welk opzicht verschillend?

Wat hoort erbij en wat hoort er niet bij?

Wat zie ik en wat zie ik niet? (alle zintuigen)

...

Verwoorden

De dingen een naam geven. Welke betekenis heeft de naam?

De dingen benoemen. Wat is een juist woord? Welk woord dekt de lading?

De dingen precies benoemen.

De dingen verhalen.

De dingen symboliseren.

Verbeelden en vormgeven (maken)

Je mentaal voorstellen, in je hoofd een beeld maken, fantaseren. Aanwezig maken van wat (nu nog) afwezig is. Verschillende mogelijkheden voorstellen, verschillende wegen naar een bepaald doel, de wereld voorstellen op verschillende manieren en ogenschijnlijk verschillende werelden met elkaar verbinden. Materieel verbeelden, vormgeven, uitdrukken. In woorden, bewegingen, kunsten, verhalen, voorwerpen, stof en talrijke materialen, gedichten, muziek, beelden ...

"in 100 talen". [Loris Malaguzzi]

De waarde van dingen maken of een pleidooi voor 'materiële cultuur'

Eerst waarschuwt Richard Sennett ons voor een misverstand. "Bij het woord 'materialisme' zouden alarmbellen moeten gaan rinkelen; het is gedevalueerd, bevuurd in de recente politieke geschiedenis door het marxisme en in het dagelijks leven door fantasie en hebzucht van consumenten. 'Materialistisch' denken is bovendien vaag, want de meesten van ons gebruiken dingen als computers en auto's die we niet zelf maken en die we niet begrijpen."

Toch pleit hij voor een materiële cultuur: de dingen op zich en het maken van dingen doen ertoe. Door dingen te maken leer je immers iets over jezelf. Om te leren van dingen is het nodig om belang te hechten aan de kwaliteit. Aan de kwaliteit van stoffen bijvoorbeeld of de juiste manier om vis te pochteren. Aan de hand van fraaie stoffen en goed bereid voedsel kunnen we ons bredere categorieën 'goed' voorstellen. Het is nieuwsgierig zijn naar dingen op zichzelf. Maar het is ook proberen te begrijpen op welke manier materiële dingen religieuze, sociale of politieke waarden zouden kunnen voortbrengen. Zijn stelling is: we kunnen tot een humaner materieel bestaan komen, als we maar beter zouden begrijpen hoe dingen worden gemaakt.

'Kintsugi', een Japans begrip.

In plaats van de breuk weg te poetsen, wordt gebroken porselein weer aan elkaar gezet met lijm die vermengd is met goud, zilver of platinum. De gedachte hierachter is dat breuken en reparaties onderdeel worden van de historie van een object, in plaats van iets dat je zou moeten verbergen.

"Manueel digitaal.

Wij vragen ons af hoe wij de kloof tussen de digitale en fysieke wereld kunnen overbruggen.

De digitale pottenbakkersschijf ...

De menselijke hand is voor velen nog steeds heilig. Toch is ons doel niet om die hand te vervangen door iets digitaals. Net het omgekeerde: het digitale opnieuw manueel maken."

"De 3D-printer spuit lijntjes klei op elkaar zoals de alleroudste keramiek-techniek. De spuitkop maakt ook fouten. Als er een luchtbelletje in belandt, geeft dat gekke bolletjes. Die fouten laten wij er graag in."

[Dries Verbruggen en Claire Warnier]

"There is a crack in everything."

[Leonard Cohen]

“Kinderen, ouders, begeleiders maken een eigen cultuur en geven samen identiteit aan de school. Als iedereen naar huis is, zie je aan de ruimte toch wie zij zijn, krijg je een beeld van de mensen, wat ze interesseert en waarmee ze bezig zijn.

Kunst, niet met de grote K, maar als middel, als voertuig om gedachten, gevoelens, ideeën en dergelijke te vormen, te creëren in uitwisseling met materiaal, met anderen.” [Meeuwig, Schepers, van der Werf]

Lees misschien eens citaten uit dit logboek aan je team of aan de ouders hardop voor. Maakt lezen werkelijk meer mens?

Verloopt leren in een lijn, ook al is ze circulair? Is dat eigenlijk een passend beeld?

De context op school en van de klas is een gemeenschap van onderzoek. Een context waarin we de voorlopig beste kennis samenbrengen. We onderzoeken hoe we samen vooruitkomen in het leren en het leven. We leren tekens en codes begrijpen en gebruiken. We ontwikkelen gevoeligheid voor betekenisgeving en symbolisch bewustzijn:

- > door onderzoekende vragen te stellen en door te filosoferen;
- > door dingen te maken en de kunsten als bron te zien (of ons te laten laven aan de bron van kunsten).

De waarde van kunsten krijg je op een rij van Griet Op de Beeck. “Zij kan zich geen leven voorstellen zonder de kunsten. Het is een machtig wapen in de eeuwige strijd tegen de banaliteit van dit leven. Omdat het in donkere dagen schoonheid in al zijn vormen brengt, omdat het je dwingt om stil te staan en ... omdat het werelden dichterbij brengt, mensen kan samenbrengen ... Ze zet de redenen daarvoor zo mooi op een rij in haar column ‘Een machtig wapen.’”

Een lijst met Vlaamse eindtermen die aansluiten bij erfgoededucatie in de schoolomgeving vind je in de handleiding ‘Dieper dan Shakespeare, hoger dan de kathedraal. Erfgoed educatie in de schoolbuurt’. (gratis te downloaden)

‘De kunst van het vragen’ vind je in dezelfde handleiding op p. 51 tot 58.

‘Erfgoed en ICT met videogames, geocaching en LOMAP’ vind je op p. 56-57 in de handleiding.

一起玩耍

Woemen ji-tsji wan swaaa, Gwan sjaaw gaa^jaw baai ... L (achter in de mond)
foe i L (voor in de mond) (Chinees)

Smaakmakers II

‘Cultuur is er, cultuur doe je, hoor je, zie je ...’

Het is kerst en de kleuters maken verzen over de sneeuw, het donker en de lichtjes.

Op kamp slapen de jongens en de meisjes in dezelfde slaapkamer of tent. Dat lijkt een evidentie. Maar voor Yasmina is dat niet zo evident. Zij mag van haar mama en papa niet tussen de jongens slapen.

Tijdens de ronde vertelt een kind dat zijn neefje werd gedoopt. Er is spraakverwarring, want iemand had doping begrepen in plaats van doop.

Een ander verhaal uit de ronde: een neef van een mama had zijn pagegaai bij zich op een familiefeest. Is dat een ‘normaal’ huisdier?

Mijn vriendje kwam spelen dit weekend en we mochten alleen naar het speelplein gaan.

'Cultuur beschouwen'

Als deze kleuters in het derde leerjaar (groep 5)* zitten, is het thema van het kerstfeest opnieuw 'licht en donker'. Voor het schrijven van gedichten laten ze zich inspireren door hun kleuterverzen. Het begint met hun verwondering ... een aanleiding tot gesprek over groeien, groter worden en wat daarmee samenhangt.

[*] Het basisonderwijs in Vlaanderen bestaat uit drie kleuterjaren en zes optellende leerjaren. In Nederland bestaat het basisonderwijs uit acht optellende groepen. Dat impliceert dat kinderen in Vlaanderen één jaar eerder starten met onderwijs. Het eerste leerjaar komt overeen met groep 3, het zesde leerjaar met groep 8.

De ouders van Yasmina leren haar om het zelf discreet te regelen dat ze tussen twee meisjes kan slapen. Ze vragen aan de leerkrachten om hun dochter daarin te steunen, mocht ze het zelf niet geregeld krijgen. Ze willen daar verder geen aandacht aan besteden en het niet als een verbod poneren voor de hele groep.

We bekijken met de groep wie ook gedoopt is, waarom iemand wel en iemand niet gedoopt is. Nog meer vragen: wie beslist daarover en hoe komt dat, wanneer kan je daar zelf over beslissen ... Maar het gaat ook over doping. Wat is doping? Waarom kiezen mensen daarvoor? Wat is eerlijk sporten? Moeten daar verbodsregels over zijn of niet? Hoe straf je zo iemand? Begrijpen we dat mensen kiezen om doping te gebruiken?

Verwondering en vragen. Wat vinden we over dieren uit de tropen weghalen? Wie heeft thuis ook 'vreemde' huisdieren? Wanneer is een dier een huisdier? Wanneer is het een 'niet normaal' huisdier? Zou die pagegaai nu liever hier blijven of zou hij toch liever in een natuurlijke habitat leven? Wat vinden we van dieren in gevangenschap?

Verwondering en vragen. Wie mag dat ook al? Waarom zijn daar verschillen in? Welke grenzen hebben jullie thuis? Waarom kiezen ouders om dat wel of niet toe te staan? Hoe voelt dat voor onszelf om die verantwoordelijkheid te krijgen of niet?

Pèzoeme gelâmè, Chorevoemè mazi... Xana kè xana (Grieks)
naïsoyme mazi

Het kompas en de innerlijke dialoog

Beste,

Deze smaakmakers 'Cultuur' en 'Cultuurbeschouwing' kan jij wellicht gemakkelijk aanvullen. In je klas hoor je en zie je van alles, je luistert en kijkt met aandacht. Je reageert. Je doet iets, ook als je niets doet. Tijdens de vorming 'Het 3 minuten flitsbezoek' leerde ik dat een leerkracht gemakkelijk 3000 interventies op een dag doet. Als je daarbij stilstaat, dan merk je dat vele van deze interventies als vanzelf gaan. De ene keer vraagt dit even nadenken, andere keren moet er snel gehandeld worden. 'Tja ... en wat is de link met cultuurbeschouwing?', hoor ik je al denken. Interventies doen is keuzes maken. Kiezen is afwegingen maken. De dagelijkse interventies cultuurbeschouwing starten vaak bij de verwondering van de kinderen, hun vragen en opmerkingen. Waarop ga je in? Wat laat je links liggen of waar wil je van af? Soms zijn mogelijke interventies duidelijk. Je bent voorbereid of je kan varen op je innerlijke kompas. Je kan ingaan op de gevoelens van de kinderen of de link leggen met hun roots. Je kan kiezen om niet verder in te gaan op de individuele inbreng, maar in te zetten op het belang van de groep.

Soms weet je het echter niet zo goed, zit je zelfs met de handen in het haar: 'Wat nu?'. Je kan je 'cool' bewaren en enkele mogelijkheden overlopen. Je kan de kwestie negeren of uitstellen naar een ander moment. Je kan de kinderen ook een tekening laten maken over hun indrukken bij de kwestie. Zo krijg je tijd om te luisteren naar je innerlijke weten, later zie je dan wel weer. Je innerlijke dialoog komt zo op gang. Het kan fijn zijn om je ervaring te delen met je collega's. Tevreden zijn over je interventie en de keuzes die je gemaakt hebt, er samen van genieten. Het kan ook nuttig zijn of deugd doen om een vervelend gevoel te bespreken of gewoon samen terug te kijken naar 'Had ik die laatste zin nu zo moeten zeggen?'.

Wist je dat je dit kompas hiervoor kan gebruiken? Ik toon hier hoe dat kan voor een situatie op school. Bijvoorbeeld als kinderen willen afspreken voor een klasmaaltijd. Je kan dit ook met je team of met ouders gebruiken. Wil je graag notities nemen tijdens deze reflectie? Op p. 58-59 vind je een kopieblad van het kompas waarop je zelf situaties kan uitschrijven. Je kan dit blad ook perfect gebruiken om je blinde vlekken op te sporen. Welke laag komt weinig of niet aan bod? En vraag je vervolgens af waarom dat zo zou zijn. Om af te sluiten kan je in- en uitzoomen op verschillende 'plekken' om perspectief te nemen. Je bent immers altijd ergens op een plek op aarde, in de wereld, onderweg met de drie grote levensvragen.

Als je het boekje omdraait, dan vind je meer informatie over de lagen van het kompas en enkele verhalen over de innerlijke dialoog.

Patricia

Dialoog
Innerlijke dialoog
Niet zonder
intergenerationele dialoog
Niet zonder
interculturele dialoog

"Waarom is de kip die niet meer kan
scharrelen dood?
Waarom gaat iedereen dood?
Maar ... vanwaar komt dat eerste
zaadje dan?
Hé, zie ... ik rij door allemaal gele
blaadjes nu (gisteren lagen die er nog
niet).
Ga jij later pintjes drinken?
Het klimrek is toch van iedereen!
Opruimen? Ik ben toch geen vrouw!"

Anachnoe **mesachkim yachad**, Naim vetcho chakim ... Kol yom mechadasjh (Hebreeuws)

חיים יחד

Wat ik lekker vind of wat jij lekker vindt.
Maar ook: Wat je al dan niet mag eten omwille
van allergieën of dieet.

ik

Doe de oefening over het verkennen van een uitspraak of een discussiepunt. Tijdens de ronde komt deze kwestie ter sprake: blind zijn, noem je het een handicap? Dit kompas gebruiken kan het gesprek verdiepen. Het kompas toont je verschillende perspectieven om in te nemen. Als je van perspectief wisselt, hoe verandert de uitspraak dan? Geeft dit een andere richting aan de discussie?

Ik ben blind. Jij bent blind.

Wat je lekker of niet lekker vindt, heeft misschien te maken met wat je thuis hebt leren eten of wat een typisch 'familiegerecht' is of met gewoonten. Wat groeit er thuis in de tuin?

met mijn roots

Je bent in een familie geboren waar blind zijn voorkomt. Je kent geen slechtzienden of blinden in je omgeving. Je leert van generatie op generatie om met blind zijn om te gaan.

De smaak van thuis. De smaak van de groep. De norm van de groep. Wat valt er te kiezen? Ik eet wel ... maar ik heb er nu geen zin in. Of nu liever ... dan ...

in deze context

Hier zijn er zachte tegels op het voetpad. De voetpaden staan vol palen. In welk geval ben je het meest gehandicapt? Er zijn geluidsboeken te verkrijgen.

Waar je allergisch aan bent, heeft misschien te maken met de kweek of bereiding van gerechten (bv. antibiotica in kweekwater of in dierenvoedsel). Is het voedsel lokaal gekweekt of verwerkt? Is het een seizoensgroente? Je religie schrijft voor wat je wel of niet mag eten.

in de wereld

Hier bestaat er een ziekteverzekeringssysteem. Je krijgt een uitkering, materiaal, een geleidehond? Er bestaat braille.

Je mens- of wereldbeeld bepaalt dat je geen dieren wilt doden om te eten, omdat het levende wezens zijn. Je religie bepaalt in sommige gevallen mee wat er op je bord ligt.

in het universum

Je mens- of wereldbeeld bepaalt of je een bijzonder begenadigd persoon bent, of men het ziet als een straf van God (veranderende betekenis in de geschiedenis).

Je kan dezelfde oefening ook doen voor de waarde van 'samen eten'. Deze waarde kan ook in verschillende lagen geworteld zijn ... Elke laag kan dienen als ijkpunt.

Je bent én altijd ergens op een plek én altijd ergens in de tijd. Een plek geeft altijd een perspectief. Laat je inspireren door plekken en ga er je eigen weg mee. Om maar enkele dingen te noemen ... **In- en uitzoomen**

Ruimte

De eigenheid van een plek of de 'genius loci'

Letterlijk betekent dit 'de geest van de plek'. De wereld was voor veel culturen één heilige ruimte bevolkt door goden en geesten. "De genius loci wordt tegenwoordig overdrachtelijk gebruikt om de 'eigenheid' van een locatie aan te geven, een kenmerkende hoedanigheid van een plaats of een unieke plaatsgebonden atmosfeer. In de stedenbouwkunde wordt het als positieve kracht gesteld tegenover 'tabula rasa' – de wens om helemaal opnieuw te beginnen, ten koste van het bestaande." (Archipedia)

Songlines (Australië)

In de Droomtijd bevolkten mythische voorouders, afkomstig uit de zee, de lucht en het land de aarde. Via hun zang wekten zij alles, mensen, dieren en planten, tot leven. De wegen die zij hebben afgelegd, zijn nu de zogeheten Songlines. Deze Songlines kunnen bewandeld worden door het herhalen van de woorden van een lied. Het lied is dus nauw verbonden met de ruimtelijke beleving.

Heilige plekken. Een kerk, een moskee, een tempel, een landschap, een graancirkel, een eik ...

Labyrinten en doolhoven komen overal op de wereld voor. Het is een universeel symbool voor een ontdekkingstocht, 'jouw weg', de weg naar jezelf vinden.

De vier windstreken.

Tijdruimte

"In Montmédy op de plaats 'Les vingt-huit jours' (de achtentwintig dagen) moet u even omkijken. De plaatsnaam maakt ons duidelijk wat ooit de tijdruimte was die een man alleen nodig had om zo'n uitgestrekte oppervlakte te bewerken."

[André Pierlot]

"'Waar vos en haas elkaar welterusten wensen' is een Duits gezegde om een plaats aan te duiden die eigenlijk niet bestaat. Een niemandsland. Een eiland, ver van de dagelijkse drukte." [Lotte Van Dijk]

Met de astronautenblik vanuit de ruimte is de aarde 'a pale blue dot'.

[Neil Armstrong]

Stel je voor:

je zit naast een romaans kerkje in the middle of nowhere.

Warmte, stilte, zacht windje, weidse omgeving.

Er komt een bus aan. Een groep stapt uit, wat jolig. Met de vragenlijst in de hand, de kerk binnen. Niet even aankomen, rondkijken, luisteren wat er te horen valt, rondkijken naar wat er te kijken valt.

Nee. De lijst is de gids.

Zou de vraag in de lijst zijn opgenomen: waarom in hemelsnaam hier een kerkje bouwen?

Wat is daarvoor nodig geweest?

“‘Waar denk je aan?’, vroeg Kitano van zes nieuwsgierig.
‘Nergens’, zei ik omdat ik mijn gedachten liever voor mezelf wou houden.
‘Dat kan niet’, antwoordde hij fel.
‘Nergens is de plaats waar je niet bent.’”

KITANO, 6 JAAR

Zoom in – zoom uit
Neem het perspectief van je plaats
onder de zon, je plaats onder de hemel,
het huis, de straat ...
Verandert er iets?

Breng je leven in kaart ... tijdslijn langs
plekken van je roots

Landschap

Lievelingsplekken

Thuis

was voor Jan Yoors waar iedereen thuis is, maar iedereen op zijn manier. Waar-
door ‘thuis’ zich altijd tussen een specifiek hier en een tijdloos nergens bevond.

Ibasho – een Japans begrip waar wij een zin voor nodig hebben.

Vanuit jouw perspectief: de plek waar je op je gemak bent

Vanuit een ander perspectief: jij maakt het ‘ibasho’ voor de ander

Gebouw

“Stilte kan je individueel beleven, maar ook collectief, zoals in het theater voor
het doek valt, of in een kerk of moskee. Dat is van belang om een maatschappij bij
elkaar te houden.” (Koen Van Synghe)

Standpunt

Erfgoed in de omgeving

je kan deze pagina's kopiëren om
zelf situaties op te schrijven

ik

met mijn roots

in deze context

